

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Alice Navarová

Příčiny záškoláctví u žáků při povinné školní docházce

Olomouc 2013

vedoucí práce: doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem čerpala.

V Olomouci 13. dubna 2013

Bc. Alice Navarová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce doc. PaedDr. Marcele Musilové, Ph.D. za její pomoc, odborné vedení a podnětné připomínky a také všem zúčastněným, kteří mi pomohli svými cennými radami.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Alice Navarová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Doc. PaedDr. Marcele Musilové, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Příčiny záškoláctví u žáků při povinné školní docházce
Název v angličtině:	The causes of truancy among pupils in compulsory education
Anotace práce:	Diplomová práce se věnuje příčinám záškoláctví u žáků při povinné školní docházce. Nejprve jsou definovány pojmy: povinná školní docházka, právní předpisy, žák, zákonný zástupce, záškoláctví. Teoreticky jsou popsány vlivy, příčiny, možná řešení a prevence záškoláctví. Na tyto informace pak navazuje praktická část, kde jsou na konkrétních kazuistikách žáků, u kterých se vyskytlo záškoláctví, popsány, stanoveny a zhodnoceny příčiny s uvedením pravděpodobné prognózy dalšího vývoje.
Klíčová slova:	Povinná školní docházka, žák, zákonný zástupce, neomluvená absence, záškoláctví, příčiny záškoláctví, důsledky záškoláctví, řešení a prevence záškoláctví, rodinná výchova, kazuistika
Anotace v angličtině:	The diploma thesis focuses on source on truancy of pupils during a compulsory education. The former are defined terms: compulsory school attendance laws, pupil, legal guardian, truancy. Theory are described influences, causes, possible solutions and truancy prevention. That information is followed by a practical part, where they are on specific case histories of pupils that have occurred truancy, described, defined and evaluated, indicating probable causes forecasts of future development.
Klíčová slova v angličtině:	Compulsory education, pupil, legal representative, absence without leave, truancy, sources of truancy, consequences of truancy, solution and prevention of truancy, family upbringing, casuistry

Přílohy vázané v práci:	1) Metodický pokyn MŠMT č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002 2) Metodické doporučení MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28
Rozsah práce:	98 s.
Jazyk práce:	český

Obsah

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. POVINNÁ ŠKOLNÍ DOCHÁZKA	11
1.1 Právní předpisy.....	11
1.2 Žák.....	14
1.3 Zákonný zástupce	14
1.4 Omlouvání a uvolňování žáků.....	15
1.5 Důsledky absence	16
2. ZÁŠKOLÁCTVÍ	18
2.1 Definice záškoláctví	19
2.2 Typy – kategorie záškoláctví.....	20
3. PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ	22
3.1 Vnější vlivy záškoláctví	23
3.1.1 Nesprávné výchovné působení v rodině, špatné rodinné podmínky	24
3.1.2 Školní podmínky	28
3.1.3 Vliv vrstevníků – závadové party.....	35
3.1.4 Životní události.....	37
3.1.5 Počasí, roční období	37
3.2 Vnitřní vlivy záškoláctví	37
3.2.1 Dědičné vlivy.....	38
3.2.2 Vrozené vlivy	39
3.2.3 Vývojové období	41
4. ŘEŠENÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ	43
4.1 Základní školy	43
4.2 Pedagogicko-psychologické poradny.....	44

4.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	44
4.4 Obecní úřady – přestupkové řízení.....	45
4.5 Úřady práce – sociální dávky (hmotná nouze)	45
4.6 Trestní řízení.....	46
5. PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ	48
5.1 Rodinné prostředí	49
5.2 Školní prostředí	50
5.3 Vrstevnická skupina	53
5.4 Trávení volného času, životní styl.....	53
II. PRAKTICKÁ ČÁST	55
6. ORGANIZACE A REALIZACE VÝZKUMU.....	56
6.1 Použité metody	56
6.2 Cíle praktické části diplomové práce	57
6.3 Kazuistiky.....	58
Kazuistika 1	58
Kazuistika 2	68
Kazuistika 3.....	77
7. SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	89
ZÁVĚR.....	91
SEZNAM ZKRATEK	93
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	94
SEZNAM PŘÍLOH	98

Úvod

V diplomové práci se z pohledu teoretického i praktického budu věnovat příčinám vzniku sociálně-patologického jevu záškoláctví u žáků při povinné školní docházce se zaměřením na vývojové období žáků 2. stupně základní školy. Budu vycházet z teoretických skutečností, které ovlivňují obecně vývoj a chování žáků a jejich vztah ke školní docházce a k plnění povinností se školní docházkou souvisejících. V praktické části se pak zaměřím na konkrétní žáky, u kterých se záškoláctví objevilo a které jsou klienty kurátorů pro mládež.

Záškoláctví je stále více aktuálním tématem, je problémovým chováním, které se u žáků objevuje stále častěji, ve větší míře a věková kategorie prvotního výskytu se snižuje. S touto problematikou se ve své profesi kurátorky pro mládež setkávám rovněž čím dál častěji, dalo by se říci, že denně. Rozhodnutí o výběru tématu diplomové práce, bylo tedy značně ovlivněno praxí mé profese a konkrétními případy žáků, jejichž životy záškoláctví se svými příčinami a důsledky výrazně zasáhlo.

Diplomová práce je členěna na teoretickou a praktickou část.

V **teoretické části** se budu zabývat vymezením základních pojmů a jejich osvětlením. Představím právní předpisy, které se povinné školní docházky dotýkají. Vycházet dále budu z pojetí záškoláctví a jeho klasifikace. Podrobněji se zaměřím na příčiny záškoláctví, které mohou být různé, vzájemně se ovlivňují, souvisejí spolu a obecně je dělíme na vnější a vnitřní. Zmíněny budou dále příklady možného řešení a preventivní opatření, která lze využít nebo je nutné k nim přistoupit především s ohledem na zájem žáka a jeho příznivý vývoj.

Praktická část bude věnována kvalitativnímu výzkumu, jehož realizace bude spočívat v úzkém výběru konkrétních kazuistik žáků v evidenci kurátorů pro mládež, u kterých se objevilo záškoláctví, případně na něj navazující další sociálně patologické jevy s tímto zpravidla prvotním výkyvem v chování související.

Diplomová práce si klade za cíl seznámit s problematikou záškoláctví se zaměřením na žáky 2. stupně základní školy, vymežit a objasnit základní pojmy, uvést právní předpisy, které tuto oblast řeší, popsat vnější a vnitřní vlivy záškoláctví, určit důsledky absence žáků

ve škole. Nastítnit možná řešení záškoláctví, popsat rady a doporučení, zmínit příklady prevence a určit nejprve v teoretické části práce obecně příčiny záškoláctví a v praktické části práce vyhodnotit nejčastější příčiny záškoláctví u vybraného výzkumného vzorku žáků. Dále pak tyto příčiny objasnit a stanovit pravděpodobnou prognózu budoucího vývoje. Případně zjistit, zda hlavní zdroj záškoláctví u sledovaných žáků pramenil z rodinného prostředí nebo byla stěžejním vlivem jiná příčina, jako je škola, vrstevnická skupina nebo dědičné či vrozené faktory. Pokusím se poukázat především na důležitost vlivu rodinné výchovy.

I. Teoretická část

Úkolem teoretické části je seznámit s problematikou záškoláctví se zaměřením na žáky 2. stupně základní školy, vymezit základní pojmy, legislativní opatření v této oblasti, popsat vnější a vnitřní vlivy záškoláctví, určit důsledky absence ve školní docházce a další rizika, která se na sociálně-patologický jev záškoláctví váží. Dále popsat charakteristiku žáka staršího školního věku po stránce intelektové, emocionální i sociální, nastínit možná řešení záškoláctví, rady a doporučení při řešení tohoto problému rodičům, žákům i učitelům, odkázat na zainteresované instituce, které se mohou podílet na primární, sekundární i terciární prevenci záškoláctví a stanovit možná preventivní opatření. Určit příčiny záškoláctví při povinné školní docházce a vliv rodinné výchovy na vznik této poruchy chování u žáků s ohledem na pedagogické hledisko.

V současné době patří záškoláctví mezi nejvýznamnější problémy ve školství, což vedlo k vytvoření a rozpracování mnohých postupů, metod, doporučení a legislativních opatření, jak tomuto asociálnímu projevu chování předcházet, případně jak ho odstranit a minimalizovat negativní důsledky jak na vývoj žáků, tak na celou společnost. Z praxe kurátorky pro mládež i z obecně prezentovaných informací a údajů lze usuzovat, že dosavadní formy prevence a opatření jsou neúčinné a nedostačující. Absence žáků omluvené i neomluvené a záškoláctví samotné jsou stále častější již u žáků na 1. stupni základního vzdělávání a na 2. stupni nabývají na rozsahu.

Záškoláctví je fenoménem na školách, který je zpravidla spojen s nejrůznějšími důvody a bývá provázán s dalšími negativními projevy chování. Včas neřešené a tolerované záškoláctví je velkým rizikem neharmonického rozvoje osobnosti žáka a bránou k asociálnímu chování.

Asociální chování Bohumil Geist (1992) popisuje jako společensky nebo eticky negativní jevy. Význam pojmu je srovnatelný s pojmem antisociální – jevy škodící, nepřátelské jak jednotlivcům, tak celé společnosti.

Stanislav Bendl (2004) výstižně připomenul, že na tom, jak se chovají žáci, jaká je dnešní mládež, má podíl každý z nás. Stanislav Bendl (2004, s. 82) dále uvádí, že *„Lidská podstata se v průběhu stovek a tisíců let nemění. To, co se mění, je prostředí, které obklopuje a které také sami vytváříme či spoluvytváříme. A k tomu prostředí patří i způsob výchovy, podněty, které dětem poskytujeme, vzory chování, které jim předkládáme.“*

1. Povinná školní docházka

Povinná školní docházka je vymezena v § 36 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů (dále jen školský zákon). Plnění povinnosti školní docházky je v České republice uzákoněno po dobu devíti školních roků, nejvýše ale do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku. Školský zákon dále podrobně upravuje, na koho se povinnost plnit devítiletou školní docházku v České republice vztahuje a kdy začíná počátek školního roku u žáka, který dosáhl věku k jejímu nástupu. Tento zákon udává zákonnému zástupci každého žáka povinnost přihlásit žáka k zápisu k povinné školní docházce v době od 15. ledna do 15. února kalendářního roku, v němž má žák zahájit povinnou školní docházku. Povinná školní docházka se realizuje na základních školách nebo také na víceletých gymnáziích a konzervatořích. Podmínky pro plnění povinné školní docházky je povinná vytvářet obec. Školský zákon vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání. Dále bude školský zákon a další související předpisy jako základní dokumenty upravující povinnou školní docházku představen v následující podkapitole Právní předpisy.

1.1 Právní předpisy

Právní předpisy v oblasti povinné školní docházky i v oblasti školství obecně jsou v souladu s Listinou základních práv a svobod, která garantuje základní právo na vzdělání. Dle tohoto závazného dokumentu je školní docházka povinná po dobu, kterou stanoví zákon, občané mají právo na bezplatné povinné vzdělání. Základní právní regulace vzdělávání nalezneme také v mezinárodních smlouvách, kterými je Česká republika vázána – např. Úmluva o právech dítěte, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Základním právním předpisem **na úrovni zákona** v oblasti školství je již výše zmiňovaný školský zákon. Dále pak zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů.

Podzákonné právní předpisy – vyhlášky a nařízení:

- Vyhláška č. 16/2005 Sb., o organizaci školního roku.
- Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.

atd.

Další užitečné prameny:

- Metodické pokyny, kde s odkazem na téma diplomové práce uvádím především Metodický pokyn MŠMT, č.j. 10 194/2002 – 14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002 Příloha č. 1 a
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních – Příloha č. 2.

Právní předpisy, které se dotýkají povinné školní docházky a upravují postupy v případě problémů a zanedbání v této oblasti:

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Školský zákon:

Tento právní předpis je značně rozsáhlý – má 20 částí, § 192. Upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za kterých se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanovuje působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.

Část třetí tohoto zákona upravuje povinnost školní docházky a základní vzdělávání. Hlava I. upravuje povinnost školní docházky v § 36 a v následujících § je upraveno plnění povinné školní docházky ve specifických případech. Hlava II. zákona je věnována základnímu vzdělávání a § 50 pak povinnosti zákonných zástupců doložit nepřítomnost žáka ve vyučování. Podmínky pro uvolňování žáka z vyučování a omlouvání z výuky stanoví školní řád.

Školní řád dle školského zákona vydává ředitel školy. Zde jsou upraveny práva a povinnosti žáků a jejich zákonných zástupců ve škole, školní řád informuje o provozu a vnitřním režimu školy, upravuje podmínky ochrany žáků před sociálně patologickými jevy, obsahuje pravidla při hodnocení výsledků vzdělávání žáků.

Ve školském zákoně v § 31 jsou uvedena výchovná opatření jako pochvaly nebo jiná ocenění, ale i kázeňská opatření, která se mohou týkat různých prohřešků a porušení školního řádu ze strany žáků, jako je i porušení řádného plnění povinné školní docházky. Výchovná opatření může uložit buď třídní učitel, nebo i ředitel školy.

Cílem základního vzdělávání dle školského zákona § 44 je vést žáky k tomu, aby si osvojily potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.

Je zřejmé, že k naplnění cíle základního vzdělávání je nutné řádně plnit povinnou školní docházku, uvědomit si a respektovat bez neodůvodněných výmluv a úniků zdánlivě nepodstatnou, ale stěžejní každodenní účast na výuce. Od respektování tohoto základního pravidla jako i od respektování jiných zásad a norem společnosti se pak odvíjí další formování osobností žáků a jejich vztahu jak ke svému životu, tak k druhým lidem i celé společnosti. Dostatečné zvnitřnění automaticky plnit tuto povinnost je dobrým základem pro odpovědné chování každého jedince v budoucím životě.

1.2 Žák

Žákem můžeme nazvat osobu dětského věku, na níž se vztahuje povinná školní docházka. Starší osoby, které se vzdělávají např. středoškolsky, pak již nazýváme většinou studenty. Dle internetového zdroje <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1k> je žákem osoba, která se v rámci organizovaného procesu vzdělává. Tímto organizovaným procesem je zpravidla škola. Roli žáka přijímá osoba dětského věku obvykle na delší dobu a plní ji ve škole, kde probíhá obvykle vzdělávání po skupinách. Žák je součástí nějaké třídy – studijní skupiny. Od učitele získává nové znalosti.

Jan Průcha a kol. (2008, s. 316) definují žáka: „*1 Označení pro člověka v roli vyučovaného subjektu, bez ohledu na věk. Žákem může být dítě, adolescent, dospělý. 2 Označení dítěte, které navštěvuje základní školu.*“

Žák plnící povinnou školní docházku je povinen do školy nebo školského zařízení řádně docházet a vzdělávat se, dodržovat školní řád a veškeré další vnitřní předpisy a pokyny školy a školského zařízení, se kterými byl seznámen. Žák je povinen respektovat a plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení, které jsou v souladu se všemi platnými předpisy.

1.3 Zákonný zástupce

Zákonnými zástupci žáka dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů jsou rodiče. Zákon vymezuje rodičovskou zodpovědnost, která náleží oběma rodičům. Je to souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě - žáka. Rodiče mají ve výchově rozhodující úlohu, svým osobním životem a chováním mají být svým dětem - žákům příkladem. Rodičovská odpovědnost zahrnuje zejména péči o zdraví žáka, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Je to souhrn práv a povinností při zastupování nezletilého žáka a při správě jeho jmění. Rodiče jsou povinni důsledně chránit zájem žáka, kam bezpochyby patří i řádné zajištění plnění povinné školní docházky.

Rodičovská zodpovědnost může být omezena, pozastavena nebo jí může být rodič zcela zbaven pouze na základě rozhodnutí soudu a to pouze v případech, kdy to vyžaduje zájem dítěte. Vyživovací povinnost tím rodiči nezaniká.

Zákonným zástupcem žáka jsou tedy rodiče. Pokud by ovšem zastoupení žáka ze strany rodičů mohlo být v rozporu s jeho zájmy, může soud ustanovit pro konkrétní zastoupení žáka opatrovníka – zpravidla jím bývá orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

Zákonný zástupce žáka je povinen zajistit jeho řádné plnění povinné školní docházky. Nejedná se ovšem pouze o docházku do školy jako takovou – tato povinnost má širší význam. Jedná se o povinnost zajistit vše potřebné pro řádné vzdělávání žáka, o povinnost rodiče se školou spolupracovat při řešení závažných otázek týkajících se vzdělávání nebo chování žáka. Patří sem i povinnost informovat školu o zdravotním stavu žáka a o dalších skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání. Základní povinností zákonného zástupce je samozřejmě i doložení důvodů nepřítomnosti žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem, se kterým má být zákonný zástupce seznámen. V případě, že žák není přítomen ve výuce, jsou rodiče povinni spolupracovat se školou při zajištění zameškaného učiva a podílet se na jeho doplnění, žákovi pomoci co nejlépe srovnat mezeru ve vzdělávání, která by mohla být handicapem při navazujícím novém učivu.

Rodičovská péče - péče zákonných zástupců o žáka, je v zajištění povinné školní docházky nepostradatelná. Oldřich Matoušek (2008) rodičovskou péči vysvětluje jako soubor všech činností, které vedou k výchování odpovědného a zralého dospělého člověka. Dále pak Oldřich Matoušek (2008, s. 176) upozorňuje na důležitost toho, že *„V současnosti se za základní atributy kvalitní rodičovské péče považuje láskyplný vztah pečující osoby k dítěti, schopnost stanovovat dítěti meze bez použití fyzických trestů a dobrá vědomost o všem, co dítě podniká, i když není v kontaktu s rodičem (tzv. monitoring).“*

1.4 Omlouvání a uvolňování žáků

Podmínky pro omlouvání neúčasti žáka ve vyučování a pro uvolňování žáka z vyučování v souladu se školským zákonem stanoví školní řád. Pro snazší aplikaci zákona v praxi a především pro tvorbu školního řádu vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) **Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků**

z vyučování, k prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002, který je součástí přílohy č. 1 diplomové práce.

Školní docházku žáků eviduje třídní učitel. Pokud žák chybí, nemůže se účastnit výuky ze zdravotních či jiných příčin a jeho neúčast na povinném vzdělávání je tedy odůvodněná a není v rozporu se zájmy žáka, je povinností zákonného zástupce včas a řádně nepřítomnost omluvit a to v souladu se školním řádem případně dalšími vnitřními předpisy školy.

Zpravidla je zákonný zástupce žáka povinen nepřítomnost omluvit do tří dnů. Na většině škol může zákonný zástupce omluvit žáka ze zdravotních či jiných závažných rodinných důvodů v délce trvání nejdéle tři dny písemnou omluvenkou do žákovské knížky. Při déle trvající absenci žáka ze zdravotních důvodů je v odůvodněných případech vyžadováno školou lékařské potvrzení. Pokud chce zákonný zástupce žáka omluvit na delší dobu z jiných než zdravotních důvodů, musí žádat o souhlas s touto plánovanou absencí ředitele školy na předepsaném formuláři každé konkrétní školy. Obvykle je tato možnost omezena pouze na jedenkrát za pololetí školního roku.

1.5 Důsledky absence

Pokud žák chybí při výuce z jakéhokoliv důvodu, má to především dopad na jeho samotného. Záleží na tom, jak dlouhá absence je, zda je způsobena zdravotním stavem nebo jinými příčinami, jak dalece je žák schopný se s absencí vyrovnat, dohnat zameškané učivo, překonat přetrhnutí kontaktů se spolužáky i s dalším okolím, znovu se začlenit do kolektivu, jak jsou mu nápomocni rodiče v překonání situace, která vždy vyžaduje vyvinutí většího úsilí ve všech zmiňovaných oblastech a v návratu do běžného režimu. Nelze opomenout osobnost žáka – jeho intelektuální schopnosti, charakter, emoční ladění, sebevědomí, hodnotovou orientaci, komunikační dovednosti, postavení v kolektivu, volní vlastnosti a schopnost adaptace, kterou Eva Urbanovská v publikaci Jany Kantorové a kol. (2008, s. 230) popisuje následovně: „*Je to schopnost přizpůsobit se měnícím se podmínkám a novým požadavkům. Některé děti veškeré změny vnímají pozitivně, snadno se s nimi vyrovnávají, jiné se jim přizpůsobují pomalu, postupně, nebo reagují na změnu nepřiměřeně.*“

Pokud se jedná o krátkodobou absenci ve výuce, uváděné dopady nejsou většinou nijak zvlášť zaznamatelné a žákem pocíťované, při dlouhodobější absenci se ovšem může jednat s ohledem na další okolnosti o závažný problém, kterému je třeba věnovat přiměřenou pozornost.

Dlouhodobější absence může být příčinou školního neprospěchu, vyčlenění z kolektivu a vzniku dalších problémů jako je **záškoláctví**. Takové záškoláctví může mít zpočátku pouze epizodický charakter, může se jednat o jednorázové selhání, které v případě neodhalení nebo včasného neomezení většinou přerůstá v opakovaný problém. Podle Vladimíra Labátha a kol. (2001) spočívá epizodický charakter výkyvu v chování v krátkodobém nebo jednorázovém selhání, které se vymyká z vývojového kontextu. Tento přechodný problém může být pouze nepřiměřeným způsobem řešení zátěžové situace. To, zda se epizodické selhání rozvine v asociální chování, závisí na osobnostní výbavě, sociálním prostředí, způsobu trávení volného času, školní úspěšnosti, seberealizaci, výchově v rodině a dalších faktorech, které již byly zmíněny výše. Podstatným znakem je také to, že jednorázová selhání vznikají v období puberty a dospívání nebo v zátěžových situacích nebo jejich následkem a před tím se nevyskytly.

Chris Kyriacou (2005) popisuje omluvenou a neomluvenou absenci takto:

Omluvená absence je taková nepřítomnost žáka ve škole, kterou dovolil učitel nebo jiný oprávněný zástupce školy. Patří sem takové absence, pro které bylo podáno uspokojivé vysvětlení jako třeba z důvodu nemoci.

Neomluvená absence je taková nepřítomnost žáka ve škole, k níž učitel nebo jiný oprávněný zástupce školy nedal svolení. Patří sem všechny neoprávněné a nevysvětlené absence.

2. Záškoláctví

Záškoláctví je řazeno mezi poruchy chování, ke kterým patří také toulání a útěky. Ve většině případů úzce souvisí s dalšími sociálně patologickými jevy a je bránou nebo předstupněm závažnějších poruch chování asociálního charakteru. Bývá označováno jako predelikventní chování, které Oldřich Matoušek (2008) vysvětluje jako chování, ze kterého se s větší pravděpodobností než z jiných druhů chování u žáků vyvine kriminální jednání. Jedná se o takovou poruchu chování u nezletilých žáků a mládeže, která se vyznačuje porušováním, nerespektováním nebo překračováním sociální normy. Můžeme hovořit i o delikventním chování, neboť delikvence je porušování společenských norem chráněných zákonem, což je zde v podstatě naplněno, neboť povinnost plnit devítiletou školní docházku je stanovena zákonem.

Porušování této povinnosti má široký dopad. Chris Kyriacou (2005, s. 44) poukazuje na to, že *„Záškoláctvím trpí nejen jedinec, který se ho dopouští, ale i celá společnost, protože jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě i kriminální činnost. Míra záškoláctví je také indikátorem správné funkce vzdělávacího systému. Pokud mají žáci pocit, že školní vzdělávání nemá smysl, a do školy proto nechodí, pak se musíme zamyslet nad způsoby a intervenčními prostředky, jakými s takovou situací můžeme bojovat. Odpovědná společnost musí všemi dostupnými prostředky usilovat o to, aby se žáci pro své chabé výsledky či nespokojenost neocitli stranou zájmu.“*

Petr Ondráček (2003) záškoláctví označuje za rušivý fenomén, který znemožňuje pedagogickou interakci s žákem. Poukazuje na to, že chození za školu je třeba brát vážně a pokusit se, aby záškolák začal opět do školy docházet, přestože v některých případech jeho chování působí při výuce rušivě a je problematické. Alarmující je každoroční nárůst žáků chodících za školu.

Internetový zdroj <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/zaskolactvi.html> (2011) řadí záškoláctví k nejklaštějšími asociálním poruchám chování u žáků. Jedná se o absenci ve škole, která není řádně omluvená. Absenci ve škole omlouvá učitel na základě doložené písemné omluvenky ze strany rodiče či lékaře. Záškoláctví se dopouštějí jedinci, kteří neplní nebo nejsou schopni plnit školní povinnosti a dostávají se do stresujících situací např. i z potrestání ze strany rodičů. Patří sem ovšem i takoví žáci, které škola prostě nebaví. Podle toho pak můžeme záškoláctví různě dělit.

„Chození za školu“ je ze strany žáka přestupkem, úmyslným zanedbáním školní docházky, porušením školního řádu a též porušením zákona.

2.1 Definice záškoláctví

Definice dostupná z internetového zdroje <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/zaskolactvi.html> (2011) *„Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se vlastně o formu útěku ze školy. Vyskytuje se na ZŠ, ZvŠ i SŠ již od 1. ročníku a s postupujícím věkem, zvláště v období prepuberty a puberty, kdy se počet zameškaných neomluvených hodin zvyšuje.“*

Podle Marie Vágnerové a kol. (1988) může být záškoláctví faktickým únikem z neutěšené situace ve škole. Žák má tendence unikat ze situace, kterou nedovede úspěšně zvládnout. Záškoláctví lze tedy vysvětlit i jako únik, který může být důsledkem odporu ke škole. Marie Vágnerová a kol. (1988, s. 46-47) záškoláctví, únik a odpor ke škole dává do vzájemné souvislosti a shrnuje, že *„Záškoláctví je projevem odporu ke škole. Je to chování únikového typu a jeho cílem je vyhnout se nepříjemnostem, které dítě ve škole prožívá. Někdy bývá spojeno s útekem z domova nebo s toulkami.“*

Petr Ondráček (2003, s. 96) záškoláctví popisuje na žákovi – záškolákovi. *„Záškolák je tedy žák, který se vyhýbá účasti na výuce. Není ani nemocný či zraněný, ani nemá jiný závažný – např. rodinný – důvod nepřijít do školy. Ráno odejde z domova jakoby do školy, nicméně stráví čas výuky mimo školní budovu. Svoji absencí signalizuje narušený vztah ke škole, konkrétně pak zpravidla k určitému učiteli a jeho předmětu, ke třídnímu kolektivu anebo ke skutečnosti, že škola je vždy spojena s prací a s hodnocením výkonu.“*

Chris Kyriacou (2005) za záškoláctví označuje neomluvenou nepřítomnost žáka ve výuce, který nemá pro absenci legální důvod. Vymezení obsahu pojmu záškoláctví se jeví na první pohled jako velmi jednoduché, ale často shromážděné údaje o záškoláctví ukazují na složitý popis chování, které nelze vždy jednoznačně za záškoláctví označit.

2.2 Typy – kategorie záškoláctví

Chris Kyriacou (2005) rozlišuje pět kategorií záškoláctví, které vycházejí ze shromážděných projevů chování žáka, ze kterých pak lze vyvodit příčinu vzniku záškoláctví a přistoupit k co možná nejúčinnějším opatřením vedoucím k nápravě:

- **Pravé záškoláctví** – žák ve škole není, ale rodiče se domnívají, že do školy chodí.
- **Záškoláctví s klamáním rodičů** – žáci, kteří přesvědčí své rodiče, že jsou na tom zdravotně natolik špatně, že nemohou jít do školy, i když jim ve skutečnosti nic není. Rodič pak píše omluvku ze zdravotních důvodů. Tato kategorie je často málo rozeznatelná od záškoláctví s vědomím rodičů.
- **Útěky ze školy** – bývá nazýváno „interním záškoláctvím“, žáci do školy chodí, ale během dne odejdou třeba jen z výuky a zůstávají někde v prostorách školy nebo odejdou na krátkou dobu ze školy pryč.
- **Odmítání školy** – žáci, kteří mají ze školní docházky psychické potíže. Patří sem poruchy, které vycházejí z problémů ve škole jako je především strach z neúspěchu, z příliš těžkého učiva, strach z šikanování, z kontaktů s vrstevníky, pedagogy, patří sem také deprese nebo školní fobie. Žák má strach jen z představy, že by měl docházet do školy. Na místě je zde pomoc v podobě odborné intervence.

Marie Vágnerová a kol. (1988) záškoláctví rozlišuje podle několika hledisek:

- **Záškoláctví impulsivního charakteru** – záškoláctví není plánované, žák reaguje náhle, nepromyšleně nebo odchází v průběhu vyučování. Může se jednat o jediný den, ale také může trvat několik dní, než rodiče zjistí, že dítě do školy nechodí. Žák v záškoláctví pokračuje většinou ze strachu z následků prvotního selhání, je si vědom toho, co by měl dělat.
- **Účelové, plánované záškoláctví** – žák si nepřítomnost ve škole naplánuje, z výuky se případně vzdaluje pod různými záminkami v době, kdy se očekává zkoušení nebo má mít neoblíbený předmět nebo neoblíbeného pedagoga.

Marie Vágnerová a kol. (1988) dále uvádí, že starší žáci se dopouští záškoláctví mnohdy společně, ve skupinách, vzájemně se napodobují, snaží se vyrovnat navzájem ve vrstevnické skupině. Aby bylo možné sjednat nápravu, je nutné zjistit, který žák je iniciátorem celé akce

a izolovat ho z kolektivu. Ostatním žákům je nutné věnovat patřičně pečlivou péči, aby nedošlo k zafixování nevhodného chování.

Je zřejmé, že přístup k těmto žákům by měl být individuální a zvýšeně ostražitý jak ze strany školy, tak ale především ze strany rodičů. Velmi podstatný se jeví věk žáka, kdy se záškoláctví objeví – čím dříve, čím je častější a plánovanější, tím méně optimistická je prognóza dalšího vývoje a možnost nápravy. Nelze opomenout dosavadní výchovu, vliv rodinného prostředí, postoje, hodnotovou orientaci, vnímání důležitosti vzdělání a smysl pro povinnost získaný v primárním procesu socializace v rámci rodiny od útlého dětství.

3. Příčiny záškoláctví

Příčiny vzniku problémového chování obecně se často kombinují. Významně působí faktory biogenní - dědičné, vývojové, somatogenní - poškození mozku během života, tělesné nemoci ovlivňující psychiku a osobnost, psychogenní a sociogenní - stresy, nepříznivé sociální prostředí, výchovné závady, vnitřní konflikty.

Stanislav Bendl (2004, s. 76) k příčinám různých kázeňských problémů ve škole uvádí, že „*Ve společenských vědách, ke kterým patří také pedagogika, je obtížné hovořit o konkrétních příčinách toho či onoho chování, neboť pojem příčina navozuje představu něčeho jednoznačného, jasného, nezpochybnitelného, trvalého či exaktního, něčeho, co navíc funguje všude, u všech a za všech okolností.*“ Hledat, diagnostikovat a jednoznačně stanovit příčinu záškoláctví není tak jednoduché, je třeba zohledňovat řadu okolností a přistupovat ke každému žákovi individuálně.

V minulosti příčiny záškoláctví pramenily z velké části ze sociální situace rodiny, kdy mnohé rodiny byly nemajetné a omezovaly školní docházku žáků z důvodu práce v domácnosti, na poli, na statku. Hlavní příčinou byl nedostatek financí. Dnešní názory tyto příčiny odsouvají do pozadí, což ale není zcela na místě, neboť tíživá finanční situace se znovu stále více stává důvodem, proč rodiče žáky do školy neposílají. V kombinaci s postojem rodičů, kdy je důležitost vzdělání odsunuta do pozadí a vzdělání není přikládán valný význam, se sociální situace a nízká sociokulturní úroveň mnohých rodin stávají hlavními příčinami zanedbání povinné školní docházky. Velmi typické je toto pro příslušníky národnostních menšin (zejména romských), a pro osoby žijící v prostředí ohroženém sociálním vyloučením. Nelze tedy zcela souhlasit s názorem, že změny sociálních poměrů odstranily staré příčiny záškoláctví, které spočívaly v sociální oblasti.

Podle Marie Vágnerové a kol. (1988) je základním principem každého organismu princip jednoty organismu a prostředí. V souladu s přirozeným procesem socializace každého jedince, kdy je ve svém vývoji determinován mnoha různými faktory, Marie Vágnerová a kol. (1988, s. 3) zdůrazňuje, že „*Veškeré psychické vlastnosti a projevy jsou při svém vzniku závislé jak na vrozených dispozicích, tak i na mnoha různých vlivech vnějšího prostředí a na jejich vzájemném vztahu, který je vždy individuálně specifický.*“

Pokud tedy hodnotíme chování žáka, zjišťujeme příčiny jeho poruch chování, musíme vzít v úvahu všechny okolnosti, které se mohly na vzniku dané situace podílet. Jedná se o faktory

biologické, dědičné, sociální a kulturní. Jde o všechny faktory, které se podílejí na socializaci jedince od jeho narození, které mají vliv na formování jeho osobnosti. Marie Vágnerová a kol. (1988) upozorňuje, že žák se nemůže vyvíjet mimo lidskou společnost, různé sociální vlivy na něho působí a jsou pro člověka v jeho přiměřeném vývoji nezbytné. Všechny podněty ovšem nejsou užitečné a kladné, ale mohou být i nežádoucí a rušivé. Během života by se měl každý naučit přiměřeně náročné životní situace zvládat. Do jaké míry se to bude žákovi dařit, závisí na jeho odolnosti vůči zátěžím, což se odvíjí od jeho vrozených dispozic, věku, schopností, zkušeností, aktuálním stavu organismu a samozřejmě od výchovy.

Marie Vágnerová (2008, s. 781) při vymezení příčin vzniku poruchového chování vede k nutnosti zohlednit to, že *„Příčiny vzniku poruchového chování mohou být různé, obvykle se zde počítá nepříznivý vliv většího počtu různých rizik, to znamená, že jde o multifaktoriální podmínění. Tyto faktory mohou být biologické i sociální a působí ve vzájemné interakci.“*

Žák, který se dopouští záškoláctví, může být tedy ovlivněn rodinou, školou, společností, zdravotním stavem nebo interindividuálními vztahy.

Chris Kyriacou (2005) připomíná zdůraznění mnohých autorů, že pro první neomluvenou absenci vždy existuje jasný důvod. Může to být šikana, nesplněný domácí úkol, nutnost postarat se doma o nemocného nebo mladšího člena rodiny, případně snaha předvést se hrdinsky před kamarádem. Důležité je pak to, co následuje. Je nutné vzít v úvahu, jak uvádí Chris Kyriacou (2005, s. 51), že v případě *„Když škola ani rodiče pravé důvody absence neodhalí, nebo když je dokonce ani nezajímají, může dojít k opakovanému záškoláctví vždy, kdykoliv bude mít žák pocit, že nedokáže zvládnout nějaký úkol nebo když nebude chtít trhat partu kamarádů; tak vzniká začarovaný kruh, v němž je záškoláctví zdrojem další nespokojenosti.“*

3.1 Vnější vlivy záškoláctví

Vnějšími vlivy rozumíme vše, co z rodiny, z prostředí a z okolí působí na rozhodnutí žáka nejít do školy, vše co ho ovlivňuje zvenčí. Jak již bylo výše zmíněno, tyto příčiny jsou ve vzájemné souvislosti s příčinami vnitřními, vzájemně se ovlivňují a prolínají. Pokud zde mnohdy není vnitřní příčina, vnější nemá šanci žáka ovlivnit a pravděpodobnost negativního účinku je mizivá.

3.1.1 Nesprávné výchovné působení v rodině, špatné rodinné podmínky

Marie Vágnerová (2008, s. 589) cituje mladého muže, který vyrůstal ve velmi problematické rodině: „*Rodina může člověku pomoci, ale taky ho může úplně zlikvidovat. Nejhorší je, že si nikdo nemůže vybrat, kam se narodí.*“

Definicí výchovy je celá řada, pro přiblížení uvádím definici Jany Kantorové a kol. (2008, s. 74) „*Výchova je záměrné a cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.*“

Základ výchovy je v rodině, v prostředí, ve kterém žák vyrůstá od svého narození. Výchova je součástí socializace člověka, jeho vrůstáním do společnosti. V období puberty, které je významné výraznými změnami v osobnosti žáka, v jeho dozrávání a osamostatňování, se mohou viditelněji projevit chyby v nedostatečných základech. Rodinná pouta se uvolňují a jedinec si hledá své vlastní místo ve společnosti. Období prepuberty a puberty bude dále více věnována podkapitola 3.2 Vnitřní vlivy záškoláctví.

Marie Vágnerová a kol. (1988) příčiny ve školním neúspěchu, se kterým souvisí i řádná docházka do výuky, spatřuje mimo jiné i v nedostatečné a nevhodné výchově. Žák by měl mít celou řadu pracovních návyků, které by mu umožnily uplatnit a rozvinout své schopnosti. Měl by se naučit vytrvalosti, soustředěnosti, překonávání obtíží a neúspěchů, spolupráce, podřídit se vedení, respektu k pravidlům, ale i soutěžení a samostatné práce. Důležitost rodinné výchovy pro úspěšné zvládnutí školních povinností a základů hodnotového systému každého jedince Marie Vágnerová a kol. (1988, s. 72) shrnuje do tvrzení, že „*Pracovní návyky a postoje ke vzdělání se vytvářejí již v předškolním věku a dítě si je přináší z rodiny.*“

Marie Vágnerová a kol. (1988) dále poukazuje na to, že nedostatečně rozvinuté pracovní návyky, dovednosti a schopnosti žáka, ale především negativní postoj ke škole se nepříznivě promítají do školního prospěchu a plnění školních povinností obecně. Nesprávná nebo nedostatečná výchova bývá většinou příčinou školního selhávání, kterým je neprospěch, ale i další negativní projevy jako je záškoláctví.

Za zcela výstižné lze považovat zmiňované přísloví Petrem Ondráčkem (2003, s. 102) „*Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš*“, který dále v návaznosti na toto dané moudro zdůrazňuje sílu hloubky toho, co je žákovi vtisknuto v raném dětství do jeho pojetí

sebe a světa, neboť to zůstává dlouho zachováno jako rámec určující jeho prožívání, chování a myšlení.

Nesprávná výchova

Při výchovném působení hrají významnou roli vlastní zkušenosti vychovávajícího, vztah k vlastním rodičům, způsob jeho výchovy v dětství, jeho systém hodnot, ke kterým vychovávaného vede, jeho konflikty a postoje. Osobnost vychovatele nevhodným způsobem výchovy nebo jen svým pouhým nezáměrným příkladem konzumního způsobu života ovlivňuje kvalitu utváření mravních hodnot a postojů vychovávaného a svým nevhodným nebo zanedbávajícím postojem může usnadňovat vývoj k závažným poruchám chování. Zanedbávající, nepřiměřeně autoritativní nebo příliš liberální výchova, nejednost rodičů ve výchovném působení, nezáměr rodičů o vlastní děti, zaměstnanost rodičů, nedostatečné povědomí o rodičovské zodpovědnosti, neschopnost a neochota jedince rozvíjet a vést ho ke vzdělání jsou rizikovými faktory, které se podílí na vytvoření vztahu žáka ke škole a ke vzdělání obecně a tím samozřejmě i k dalšímu životu a budoucímu uplatnění ve společnosti.

Marie Vágnerová a kol. (1988) uvádí existenci **několika typů nesprávné výchovy**:

- **Výchova, která od žáka nic nevyžaduje a také nic neposkytuje** – rozmazlující a protekční – žák se nenaučí samostatnosti, překonávat překážky, využívat své schopnosti, zůstává nezralý a závislý. Tato výchova negativně ovlivňuje adaptaci mezi vrstevníky, školní neúspěchy bývají rodinou dávány za vinu škole nebo vrstevníkům.
- **Úzkostná výchova** – omezení aktivity žáka, jeho iniciativy, překonávání obtíží. Úzkostný postoj rodičů předvídá selhání i tehdy, není-li důvod, přenáší se na žáka a často selhání navozuje.
- **Perfekcionalistická výchova** – přepjatá snaha o dokonalost žáka. Rodiče usilují o vynikající školní prospěch žáka bez ohledu na jeho schopnosti. Žáka přetěžují, nedoceňují jeho snahy, pokud není výsledek výborný. Žák pak může reagovat různými obrannými mechanismy jako je únik do nemoci, ale i poruchy chování,

kterými se chce zbavit nepřiměřené zátěže, což bývá velmi často i záškoláctví. Nepřiměřenými požadavky může být žák neurotizován.

- **Zavrhující výchova** – nezájem o žáka, který je pro rodiče zklamáním nebo zátěží – nesplňuje jejich očekávání. Žák bývá často potlačován, trestán, chybí kladné výchovné podněty. Žák se neučí, neplní své školní povinnosti včetně pravidelné docházky, protože o něho není zájem a je stejně trestán a odmítán. Žák volí „pohodlnou“ cestu, způsob života bez plnění povinností. Většinou se jedná o rodiče, které jsou sami anomální osobnosti – např. alkoholici.

Mnohdy rodiče neuvědoměle povzbuzují žáka k nevhodnému chování, k porušování norem. Oldřich Matoušek a Andrea Kroftová (1998, s. 44) uvádí, že žák se identifikuje nejen s chováním rodiče, ale i s jeho skrytými požadavky, které dokáže vycítit i z drobných náznaků. *„Rodič své skryté přání může sdělovat opominutím, nedůsledností, tolerancí, protikladnými instrukcemi, které obsahují pro cizího pozorovatele nerozluštitelný interpretační klíč.“* Ve výsledku pak žák považuje něco, co mělo být zakázané za povolené.

Špatné rodinné podmínky

Marie Vágnerová a kol. (1988) poukazuje na výchovnou zanedbanost žáků v rodinách, které žijí na nízké sociokulturní úrovni, v rodinách, kde žáci vyrůstají v primitivním prostředí, kde vzdělání není považováno za hodnotu a nelze tedy očekávat, že se žákovi dostane přiměřené motivace pro učení a ocenění jeho snah. Výchova zde směřuje spíše k praktické činnosti a včasnému osamostatnění. Žáci jsou od útlého dětství navyklí na volnost, vyrůstají bez režimu, pravidelných rituálů, nemají vzory v rodičích nebo v širší rodině, či blízkém okolí. Školu vnímají jako omezení, které nemá žádný význam. Ve valné většině případů řešeného záškoláctví kurátory pro mládež orgánu sociálně-právní ochrany dětí, je rodiči důležitost vzdělání zcela odsunuta do pozadí, o školní výsledky žáků se nezajímají a nenutí je ani do školy docházet. Školní prospěch těchto žáků většinou odpovídá celé situaci, je tedy nedostatečný a často mylně chápáný jako následek nedostatečného nadání a sníženého intelektu.

Marie Vágnerová (2008, s. 589) zdůrazňuje, že „*Každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování jejích členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládání problémů. Pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, některé důležité potřeby těchto lidí zůstanou neuspokojeny, a rodina se pro ně stane spíše zdrojem zátěže. Pokud jde o dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou mu v důsledku narušení rodinných funkcí určité významné zkušenosti chybět nebo jeho další vývoj může být deformován různými negativními vlivy.*“

Dysfunkční rodina – tedy rodina, která neplní své funkce tak, aby byla pro žáka prostředím bezpečí, citové opory, materiálního zajištění a stimulace, vede ke vzniku deprivace. Podle Marie Vágnerové (2008) se dysfunkční rodina stává zdrojem zátěže a příčinou vzniku psychických problémů, případně závažnějšího narušení osobností svých členů.

Deprivaci bychom již mohli zařadit spíše do vnitřních příčin záškoláctví, ale její vznik je ovlivněn z vnějšku. Dalo by se říci, že je jedním z mnoha dalších příkladů vzájemné souvislosti a propojenosti vnitřních a vnějších příčin záškoláctví. Oldřich Matoušek (2008) vysvětluje deprivaci jako stav nedostatečného uspokojování potřeb. Marie Vágnerová (2008) popisuje deprivaci podrobněji jako strádání v důsledku nedostatečného uspokojování objektivně významných potřeb, které může zásadním způsobem poškodit další vývoj žáka.

Marie Vágnerová (2008, s. 597) pak dále uvádí, že „*Z psychologického hlediska má závažné důsledky především **citová deprivace** – nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte, a **sociokulturní deprivace** – nedostatek podnětů, které podporují rozvoj schopností a dovedností dítěte, tj. výchovné zanedbání.*“

Deprivovaní žáci reagují v běžných situacích odlišně – nemají důvod se snažit, chybí jim většinou pozitivní zpětná vazba. Marie Vágnerová (2008) poukazuje na to, že tito jedinci mívají běžně problémy v sociální adaptaci a na jakoukoliv větší změnu jakou je např. nástup do školy, reagují nepříznivě a někdy i selhávají. Často nemívají dobré postavení v dětské skupině, jejich vztahy s vrstevníky jsou méně příznivé. Další nezanedbatelnou skutečností je většinou horší školní prospěch.

Žáci, kteří nezažívají dlouhodobě a stabilně úspěch, nejsou nijak oceněni, nijak pochváleni jak mezi vrstevníky, tak v rodině nebo ve škole, nemají pak dostatečnou motivaci ke snaze vyniknout, dosáhnout sebemenších úspěchů, protože v ně ani nevěří,

nepociťují vlastní hodnotu, jsou nespokojeni sami se sebou, ale mnohdy si tento pocit nepřipustí a uchylují se k závadovému chování nebo k úniku. Ve školním prostředí bývá záškoláctví nejčastější a nejtypičtější únik před touto realitou. Je to způsob řešení, jakým lze uniknout před problémy a před povinnostmi.

Marie Vágnerová (2008) poukazuje také na to, že důsledky výchovného zanedbávání se projevují i v dospělosti tím, že zde nejsou dostatečně vyvinuty všechny kompetence, většinou tito lidé mají nízké vzdělání a s tím pak souvisí různé sociálněadaptační problémy. Nebývají schopni zvládat sociální role a uspokojivě plnit ani rodičovskou roli. Zvyšuje se pravděpodobnost toho, že své potomky budou také zanedbávat a nebudou schopni vytvořit kvalitní výchovné prostředí, neboť nedostali sami šanci se naučit být dobrým rodičem.

Finanční situace rodiny je rovněž zásadní vnější příčinou, která ovlivňuje také chování žáků ať už pozitivním či negativním způsobem. Jako jednu z příčin vzniku poruch chování žáků vidí Alan Train (2001) mimo jiné i stav, kdy jsou rodiče nezaměstnaní a jejich příjmem jsou pouze sociální dávky. V mnohých rodinách, které žijí na nízké sociokulturní úrovni a je zde větší počet žáků, jsou absence ve škole omlouvány ze strany rodičů tím, že nemají dostatek finančních prostředků na zakoupení školních potřeb, cestu do školy nebo na zaplacení dalších školních aktivit jako jsou kulturní a výchovné akce nebo aktivity, které jsou součástí povinné výuky např. plavecký nebo lyžařský výcvik.

3.1.2 Školní podmínky

Maladaptace – je nepřizpůsobivost, snížená schopnost přizpůsobit se určitým změnám a sociálním očekáváním.

Maladaptaci jako nepřizpůsobivost nebo zhoršenou adaptaci zejména v sociálním prostředí vysvětluje Jan Průcha a kol. (2008) s odkazem na to, že se vyvíjí v průběhu ontogeneze u některých dětí, adolescentů nebo dospělých jedinců v důsledku psychické, sociokulturní nebo ekonomické deprivace, kdy se jedná o souhrn těchto negativních faktorů. Maladaptace se ve školním prostředí projevuje především poruchami chování a poruchami učení jako antisociální chování.

Školní maladaptací pak rozumíme sníženou schopnost žáka přizpůsobit se školním požadavkům, kdy žák je stresován požadavky učitele, skupiny, jednotlivých spolužáků nebo nároky výuky.

Strach ze školy

S tímto velmi úzce souvisí **strach ze školy** a různé nevolnosti, psychosomatické projevy, úniky od povinností do nemoci, což většinou vede k záškoláctví, které je pro tyto žáky mnohdy krátkozrakým, ale jednoduchým řešením problému. Strach ze školy a důsledky, které tento pocit sebou přináší při plnění školních povinností, výstižně popisují Dieter Krowatschek a Holger Domasch (2007, s. 7) „*Že strach nás ochromuje, to všichni víme. Vědecky sice nemáme potvrzeno, že by existoval nějaký vážný vztah mezi strachem ze školy a výkony ve škole, pravdou ale je, že mnoho dětí a mladistvých trpí strachem z toho, že dostanou špatné známky, špatně napíší písemku nebo test, a proto se často škole vyhýbají – chodí „za školu“. Avšak požadavky na podání výkonu a konfliktní situace patří ke každodennímu životu. Ukazuje se, že okolo 5 % všech dětí a mladistvých trpí neúměrným strachem ze školy.*“

Ochromení strachem ve školních situacích způsobuje řadu psychosomatických a tělesných obtíží, mezi které Dieter Krowatschek a Holger Domasch (2007) řadí bolesti břicha, nevolnosti, tlaky na hrudi a bolesti hlavy. Tyto obtíže jsou pak záminkou a důvodem k úniku ze školních povinností, útekem do nemoci a příčinou záškoláctví.

Petr Ondráček (2003, s. 96) v souvislosti se strachem ze školy uvádí, že „*Nejčastější kauzální souvislosti záškoláctví je strach či pocit ohrožení (např. ze špatné známky, z neúspěchu, z ostudy a posměchu ze strany spolužáků či učitele, z trestu za neúspěch apod., ale i z šikany nebo násilí). U jedinců, kteří nejsou dostatečně stabilní k přímé konfrontaci s ohrožující situací, vedou zmíněné obavy k chování typu „únik ze zóny ohrožení“.*“ Můžeme tedy odvodit, že je v tomto případě důležité celkové osobnostní ladění žáka, ale i výchova a vliv ze strany rodičů, kteří mohli svým přílišným opečováváním a ochranným způsobem výchovy žáka ochromit při zvládání stresových nebo více zatěžujících situací.

Strach ze školy má většinou nějakou příčinu, nějaký důvod, který je v pozadí problému vzniklého záškoláctví ze strachu. Abychom mohli dalšímu prohlubování problému zamezit

nebo již vzniklý problém odstranit, musíme zjistit příčinu úzkosti žáka, odstranit ji a samozřejmě zajistit žákovi podporu při návratu do běžného školního režimu. Povzbuzení by mělo vycházet na prvním místě ze strany rodiny a pak také ze strany školy.

Šikana

Na místě je zmínit mnohdy podstatný a zásadní strach z ostatních spolužáků nebo jen z jednoho spolužáka, který je dominantní a uplatňuje vůči ostatním nadřazené praktiky, moc, snahu o ovládnutí, vynucuje poslušnost – **šikanováním**, což je společensky nežádoucí jev, který je rovněž častou vnější příčinou záškoláctví osobnostně slabších žáků. Celkové zhoršení chování žáka může být také důsledkem šikany.

Podle Marie Vágnerové (2008, s. 798) „*Šikanu lze definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.*“

Formy šikanujícího chování jsou různé, a jak uvádí Petr Ondráček (2003) lze je rozdělit do následujících skupin:

- verbální šikana
- nonverbální šikana formou různých gest
- tělesná šikana
- vydírání – požadavky pod pohrůžkami
- pomlavy
- šikana vyloučením
- telefonická šikana.

Petr Ondráček (2003) dále uvádí, že se šikana objevuje nejčastěji v období nástupu puberty. Toto období přináší řadu duševních a tělesných změn a také dočasné změny v sociálním chování.

Jan Průcha a kol. (2008) za šikanování označuje fyzické, psychické nebo kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky.

K šikaně se vyjadřuje Chris Kyriacou (2005) jako k jevu, který se na školách stále více rozšiřuje a který na obětech může napáchat vážné a dlouhodobé následky. Šikanu popisuje

jako trvalé agresivní jednání žáka vůči druhému s úmyslem způsobit mu utrpení. Útoky jsou fyzické, slovní nebo nepřímé. Mezi důsledky šikany patří u obětí vyhýbání se škole nebo odmítání do školy vůbec chodit.

Školní fobie

Fobie dle Jana Průchy a kol. (2008, s. 65) je „*Chorobný strach v situaci, která běžně strach nevyvolává.*“ Ve vztahu ke školnímu prostředí pak Jan Průcha a kol. (2008, s. 79) odkazuje na bližší vysvětlení, co je to **školní fobie** – „*Specifický, dlouhodobý, intenzivní a racionálními důvody nevysvětlitelný strach žáka ze školy. Jde o vyšší, nebezpečnější formu strachu ze školy, která vyžaduje odborný zásah. Vyskytuje se zejména u žáků, jejichž trvalejší psychickou vlastností je úzkostnost.*“ Je tedy nutné rozlišit, zda se jedná o záškoláctví jako takové, které je projevem asociálního chování nebo zda se jedná o odmítání školy ze strachu u žáků, kteří jsou úzkostliví, neprůbojní, ostýchaví, bázliví, uzavírají se do sebe, příliš nekomunikují a o svých trápeních nemluví. Na důležitost správného rozpoznání důvodu „nechození do školy“ poukazuje také Chris Kyriacou (2005). Žáky odmítající školu je třeba odlišit od pravých záškoláků především proto, aby mohlo být zvoleno vhodné opatření k nápravě situace, aby pomoc při integraci žáků zpět do školy byla co nejvíce účinná.

To, že žák trpí úzkostí, můžeme snadno přehlédnout, jeho projevy vymykajícího se chování bývají vnímány jako snaha o prosazení, vyniknutí, upoutání pozornosti nebo naopak jako jeho uzavřený a stydlivý naturel. Úzkost může být ale vážným důvodem neuspokojení potřeb žáka. Alan Train (2001, s. 117) poukazuje na nebezpečnost situace, kdy včasné nerozpoznané úzkost žáka a její příčinu: „*Pokud nepoznáme úzkost, která za tím vězí a pokud nevyhovíme jeho potřebám, může se u něj vyvinout porucha opozičního vzdoru a později porucha chování. Dítě se může vyčlenit ze společnosti a přiblížit se delikventnímu prostředí.*“

Pokud školní fobie vzniká jako důsledek úzkostných neurotických projevů žáka, které mohou být částečně způsobeny i vlivem vrozené dispozice k úzkosti, můžeme školní fobii jako příčinu záškoláctví řadit do vnitřních příčin. Spouštěcím mechanismem stavů úzkosti většinou bývá ale příčina vnější. Opět je zde zřejmé, že vnitřní a vnější příčiny spolu úzce souvisí, prolínají se a jsou ve vzájemné interakci.

Marie Vágnerová a kol. (1988, s. 28) se ke školní fobii vyjadřuje tak, že jejím „...základním příznakem je, že dítě odmítá chodit do školy. Příčinou je buď nadměrná fixace na určitou osobu, kterou se dítě bojí opustit, nebo obavy ze selhání ve škole. Dítě trpí bolestmi břicha, hlavy, ranním zvracením, průjmy a dalšími bolestmi. Často se jedná o děti, které jsou spíše samotářské, sociálně hůře adaptované. Příznaky poruchy se objevují jen tehdy, když dítě má jít do školy. Školní fobie vyžaduje okamžité řešení, dítě se musí co nejdříve vrátit do školy nebo být hospitalizováno na psychiatrickém oddělení. Při návratu do školy je třeba dítěti dodat jistotu, doprovodit je a povzbudit. V některých případech je možné doporučit změnu školy, ale běžně tento postup nebývá úspěšný.“

Znovu je tedy na místě zdůraznit, že je nutné, aby se žák co nejdříve vrátil do školy nebo aby jiným vhodným, ale především okamžitým způsobem byla situace citlivě a přiměřeně řešena. Pokud příznakům projevujícím se v mladším školním věku není věnována patřičná pozornost, zdravotní indispozice jsou přičítány běžnému dětskému nachlazení nebo virózám a rodiče žáky z výuky neustále omlouvají, problém se může prohloubit natolik, že v období staršího školního věku s nástupem puberty, je nutný zásah a pomoc ze strany odborníků více oblastí (pedagog, etoped, dětský klinický psycholog, psychiatr, kurátor pro mládež). Marie Vágnerová (2008) zdůrazňuje, že školní fobie jako nepřiměřený strach ze školy ovlivňuje samozřejmě i výkon a celkové chování žáka ve škole. Žák může být strachem zcela paralyzován, v důsledku čehož není schopen odpovídat při zkoušení. Únikové chování, kterým může být záškoláctví nebo útěk ze školy, můžeme chápat jako panickou reakci. Opakovaně je nutné zdůraznit, že je třeba situaci řádně vyhodnotit, diagnostikovat, zda se jedná o pravé záškoláctví nebo strach a odmítání školy z příčin převážně psychického rázu. Není nutné zdůrazňovat, že je bezpodmínečně žádoucí vzájemná spolupráce školy, rodičů, případně dalších odborníků.

Osobnost učitele

Osobnost učitele je ve výchovně-vzdělávacím procesu velmi důležitá a významnou roli představuje i ve vytváření vztahu žáka ke škole a ke vzdělávání. Na prvním místě ve výchově žáka jsou primární vychovatelé - rodiče a hned za nimi pedagogičtí pracovníci – učitelé. Postoj žáka ke vzdělávání a k plnění školních povinností může velmi zásadně ovlivnit i učitel.

Může být tím, na koho se žák těší, ale také tím, komu se snaží vyhnout, s kým se nerad setkává.

O důležitosti kvality učitelovy práce, o učitelském povolání a o vlivu učitelovy osobnosti na utváření a rozvoji žáka hovoří Drahomíra Holoušová v publikaci Jany Kantorové a kol. (2008, s. 193) „*Kvalita učitelovy práce, jak bylo zjištěno mnoha badateli, nezávisí ani tak na věku, délce praxe, pohlaví, předmětech, které učitel vyučuje, ale především na jeho motivovanosti k profesi, předmětové a pedagogické odbornosti, morální vyspělosti, sociální a osobní zralosti.*“

Drahomíra Holoušová v publikaci Jany Kantorové a kol. (2008) dále poukazuje na to, že v současné době lze zaznamenat velké rozdíly mezi učiteli, kdy je jich řada vynikajících, jsou vážení, žáci je milují a jsou přirozenou autoritou, ale na druhé straně je i mnoho učitelů s charakterovými nedostatky a s mezerami v odborném i všeobecném vzdělání. Tito učitelé mají většinou autoritativní tendence, distancují se od žáků a mají na žáky negativní vliv.

Žák, který prožívá konflikt s učitelem, není schopen přijmout jeho autoritu, bojí se ho nebo je učitel pro něho osobou, které si neváží, pohrdá jí, nemá pro něho žádný význam a neuznává ji, se pak projevuje ve svém chování problémově, nemá snahu se v daném předmětu vzdělávat, výuku ignoruje nebo se jí snaží vyhnout záškoláctvím. Takové postoje a projevy chování únikového charakteru se objevují většinou až u žáků ve starším školním věku, výjimečně i dříve. Pokud vznikne konflikt žáka a učitele již v dřívějším věku, projeví se spíše nekázní než záškoláctvím.

Alena Vališová (1998, s. 49 – 50) zdůrazňuje význam sociálních rolí v pedagogických podmínkách. „*V každém sociálním vztahu se odráží význam sociální role a sociální pozice, kterou jedinec ve skupině nebo i ve dvojici zaujímá. Z hlediska sociální role je chování jedince ovlivněno jednak očekáváním sociálního prostředí vůči dané roli, dále vzorcem chování, který je této roli přiřazen a v neposlední řadě možnostmi, jaké jedinci k jejímu naplnění dávají jeho osobnostní předpoklady.*“ Alena Vališová (1998) dále uvádí, že vztah mezi žákem a učitelem je hra sociálních rolí, která může dobře fungovat v případě, že je přijímána oběma stranami. Ve vztahu žák a učitel se předpokládá podvolení se žáka učiteli jako nadřízenému, které může vyvolávat konflikt sociálních rolí. Pokud má učitel vůči žákům přirozenou, osobní autoritu, vznik konfliktů je minimalizován. Klíčem k přirozené autoritě učitele je uznání a přijetí role a statusu učitele jako toho, kdo řídí průběh výuky. Základem jsou způsobilost a kompetence učitele, které by mu měli být vlastní

a ke kterým patří odbornost, výkonnost, osobnostní vlastnosti, společenské předpoklady a motivační dovednosti.

Osobnost učitele prochází určitým vývojem, na základě dalšího vzdělávání a získávání praktických zkušeností si vytváří pedagogické dovednosti. Jak uvádí Drahomíra Holoušová v publikaci Jany Kantorové a kol. (2008) nejvýznamněji působí samotná pedagogická činnost a předpoklady jako je pedagogické mistrovství, pedagogický talent a pedagogický takt. Pedagogický takt je daný, je intuitivní, je vnímán jako umění, kterému se nelze naučit. Učitel, který postrádá tyto osobnostní předpoklady pro pedagogickou činnost, kterou by měl chápat jako poslání, může být tím, kdo vyvolává negativní pocity žáka z výuky jeho předmětu nebo dokonce ze školy celkově.

Petr Ondráček (2003) neopomíná důležitost a nutnost vyvolávat pozitivní pocity u žáků při výuce ze strany učitelů. Emoce jsou tzv. „nakažlivé“, citové ladění se přenáší z učitele na žáka. Učitel je nositelem důležité role a má vždy vliv na emocionální atmosféru ve třídě. Pokud se žáci necítí ve třídě dobře, mohou vnímat strach, ohrožení, výuku ignorovat nebo se projevovat agresivně nebo situaci řešit únikem ze školy. Pokud učitel přenáší pozitivní atmosféru, posiluje sebevědomí žáků, radost ze získávání nových poznatků a z rozvíjení kladných sociálních vztahů v kolektivu žáků, je zde pak také předpoklad, že vztah ke škole nebo alespoň ke konkrétnímu předmětu bude kladný a riziko úniku ze školy z důvodu negativního vztahu k učiteli bude v tomto případě téměř nulové.

Osobnost učitele se tedy významně podílí nejen na aktuální atmosféře ve třídě, ale na celkovém klimatu, které je pro danou školu typické a které sehrává důležitou roli ve vztahu žáků ke vzdělání a k docházce do školy.

Helena Grecmanová (2008, s. 63) výstižně k osobnosti učitele shrnuje *„Učitel je zásadním činitelem klimatu školy. Jeho věk, pohlaví, motivy, hodnoty, zájmy, postoje k výuce atd. ovlivňují různou intenzitou klima výuky.“*

Klima školy

Školní klima nelze jednoznačně a výstižně definovat vzhledem k různým proměnným. Helena Grecmanová a kol. (2003) uvádí, že *„Výzkumníci se nemohou dosud sjednotit na přesné struktuře proměnných klimatu, shodují se však v tom, že klima závisí na specifické*

situaci jednotlivé školy a že nevzniká samo o sobě, nýbrž se dlouhodobě vytváří. Zatímco klima je dlouhodobější a stálejší jev, atmosféra působí krátkodobě a je situačně podmíněná. Školní klima je nutné vidět jako celek a ne jako pouhou sumu částí.“ Školní klima je nálada, školní kultura či duch školy.

Helena Grecmanová (2008) konstatuje, že pozitivně vnímané sociální klima vyvolává spokojenost se školou, aktivitu, motivaci a radost z učení. Snižuje množství školní zátěže a především strach ze školy. Na druhé straně přílišná disciplína a striktní vyžadování dodržování norem vede k nespokojenosti a zvyšování strachu.

Z uvedeného lze vyvodit, že školní klima má vliv na vztah žáků ke škole, na jejich sebevědomí a chuť vzdělávat se. Žádoucí je zajisté pozitivní školní klima, které má příznivý vliv na utváření zdravého sebevědomí žáků a je založeno na vzájemné důvěře mezi učiteli a žáky. Pozitivní školní klima minimalizuje rozvoj nežádoucích patologických jevů jakým je i záškoláctví z důvodu špatného vztahu ke škole, k učitelům nebo ke spolužákům.

Klima školy ovlivňují mnohé faktory, různé proměnné, mezi které patří i region, architektura, fyzické prostředí, styl vyučování, organizační zajištění výuky a další. Všechny tyto proměnné mohou být také vnějšími příčinami, které se podílejí na vzniku záškoláctví. Vzdálenost školy a možnost dojíždění, s tím spojené brzké ranní vstávání nebo organizace výuky školy, kdy jsou spojovány třídy, probíhá střídavé vyučování, rozvrh je sestaven s různými prolukami, volnými hodinami apod. může nahrávat k únikům žáků z vyučování nebo i k úplnému odmítnutí do školy vůbec dorazit.

3.1.3 Vliv vrstevníků – závadové party

Souvislost chození za školu a vlivu vrstevnické skupiny nebo party vrstevníků lze pozorovat především u žáků snadno ovlivnitelných a u žáků, kteří se snaží vyniknout, přimknout k určité vrstevnické skupině, získat si zde nějakou přijatelnou pozici, včlenit se mezi členy skupiny. Absence ve škole v podobě záškoláctví zde může být vnímána jako odvaha porušení pravidel nebo všeobecně uznávaných norem. Žák může být silně motivován snadným dosažením úspěchu ve skupině vrstevníků, a to tím spíš, když je pro něho větší úspěch ve výuce nedosažitelný nebo je k němu třeba vyvinout značné úsilí. Kritéria pro úspěch ve skupině jsou splnitelná a jejich dosažení je patřičně oceněno.

Bohumil Geist (1992, s. 273) definuje vrstevnickou skupinu – partu takto: „**Parta** - neformální skupina se silně vyvinutou tendencí vzájemné pomoci, přátelství, společných zájmů, postojů a cílů.“

Oldřich Matoušek, Andrea Kroftová (1998, s. 84) poukazují na souvislost s dosavadní výchovou žáka v rodině: „*Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho jim přiměřeně vytyčují meze dovoleného chování.*“

Nutné je ovšem připustit, že i žák vychovávaný funkční rodinou může být velmi intenzivně ovlivňován a stresován vrstevnickou skupinou a to v tom smyslu „obstát v očích vrstevníků“, začlenit se, sdílet společné hodnoty, postoj ke škole, k rodičům, hudbě, penězům, návykovým látkám atd. Potřeba přijetí vrstevnickou skupinou je podstatně vyšší u žáků, kteří mají nízkou podporu rodiny.

V období puberty, které je typické odpoutáváním se od rodičů a uvolňováním citových vazeb je přirozené četnější navazování vztahů s vrstevníky. Jitka Šimíčková – Čížková a kol. (2008) popisuje sociální vývoj v období puberty jako období vytváření prvních part zvláště u chlapců, kde se objevuje vůdce, který překonává autoritu rodičů. Pokud je význam party přeceňován, dochází k absolutnímu přimknutí a odvrácení od ostatních sociálních skupin, pravděpodobně selhala v dosavadní výchově rodina, škola nebo jiná instituce.

Na záškoláctví a na další rozvoj nežádoucích forem chování se mohou velmi významně podílet různé subkultury a sociální skupiny, které takové chování schvalují a podporují. Na tato rizika upozorňuje Marie Vágnerová (2008). Negativně působí skupiny vrstevníků s asociálními projevy chování, ke kterým žáci přimknou a ztotožní se s jejich normami a hodnotami. Marie Vágnerová (2008, s. 782) ale také uvádí, že „*Na druhé straně je třeba připomenout, že vliv party nebude tak významný, pokud rodina představuje přijatelné zázemí. Její význam pro rozvoj dětské osobnosti i jeho chování je větší než působení jiných sociálních faktorů. Rodina je do značné míry určující a kterákoliv vývojově následující sociální skupina musí navazovat na základy, jež položila.*“

Z výše uvedených poznatků tedy opět vyplývá, že zásadní vliv na to, zda žák bude vykazovat poruchy v chování, zda se bude chovat asociálně, bude mít odmítavý postoj k sociálním normám společnosti, bude selhávat ve škole a negovat školní povinnosti v řádném plnění školní docházky, má nejvíce rodina. Ovlivnění dalším sociálním prostředím

jako je např. vrstevnická skupina se odvíjí od základů položených v primárním výchovném prostředí rodiny.

3.1.4 Životní události

Různé životní události, které žák vnímá intenzivněji, mohou vést k záškoláctví zpočátku jen jednorázovému, které v případě nevčasného odhalení může pokračovat, narůst a způsobit situaci, kdy už žák do školy nechce ze strachu, že nedožene zameškané učivo, nenaváže znovu kontakt se spolužáky, bude středem pozornosti pro svůj prohřešek. Mezi životní události, které mohou být příčinou takového záškoláctví, patří dlouhodobější nebo chronická nemoc, zklamání v lásce, rozvod rodičů nebo jiná změna v rodinné situaci, stěhování, narození nového sourozence, smrt zvířete, neúspěchy ve škole, mezi vrstevníky nebo ztráta kamarádů.

3.1.5 Počasí, roční období

Více můžeme záškoláctví u starších žáků zaznamenat v období pěkného a slunečného počasí, většinou s příchodem jara. Rizikové je také období blížícího se delšího volna ve škole, jako jsou vánoční, velikonoční nebo jarní prázdniny, s koncem školního roku, kdy už žáci byly přijati po ukončení základního vzdělávání na střední školy a učiliště nebo po uzavření klasifikace.

3.2 Vnitřní vlivy záškoláctví

Vnitřní příčiny vzniku různých poruch chování, ke kterým patří i záškoláctví, vycházejí z nastavení osobnosti každého žáka, z jeho temperamentu, emocionálního ladění, schopností, dovedností, inteligence, zdravotního stavu fyzického i psychického. Významnou měrou se na rozvoji osobnosti a též přístupu ke vzdělání podílejí dědičné a biologické faktory a samozřejmě i vývojové období, kterým žák prochází. Jak již bylo výše uvedeno, osobnost

každého jedince se vyvíjí ve vzájemné interakci a podmíněnosti vrozených dispozic a vlivu prostředí. Oldřich Matoušek a Andrea Kroftová (1998) genetické vlohы označují za další činitele, kteří zvyšují či snižují práh působení vlivů prostředí. Odpovědnost za sníženou sebekontrolu nebo za hyperaktivitu může nést genetická dispozice, tedy to, co je dědičné, co dítě ve své genetické výbavě převzalo od rodičů.

3.2.1 Dědičné vlivy

Marie Vágnerová (2008, s. 30) popisuje **dědičnost** jako určité předpoklady vlastností osobnosti. „*Genetické vlohы určují míru rizika vzniku psychické odchylky. Jejich konkrétní projev je ve větší či menší míře závislý na působení vnějšího prostředí. Jak pro normální, tak v ještě větší míře pro patologické varianty je důležitá míra, v níž mohou být psychické vlastnosti předurčeny geneticky, a nakolik jsou naopak ovlivnitelné prostředím. Tato míra neboli iritabilita, je u různých normálních vlastností odlišná. Obecně platí, že čím je geneticky podmíněná porucha rozvoje určité funkce závažnější, tím méně se zde mohou uplatnit vlivy prostředí.*“

Problémové chování žáka většinou souvisí s jeho temperamentem, způsobem jeho reagování na různé situace, s emočním laděním. Marie Vágnerová (2008) vidí rizikový faktor v dráždivosti žáka, impulzivitě, potřebě vyhledávat vzrušení, v menší citlivosti ke zpětné vazbě, v lhostejnosti k odezvě. Tyto různé potíže se projevují u žáků již v útlém věku a bývají výchovně jen málo ovlivnitelné. Marie Vágnerová (2008) v té souvislosti dále upozorňuje, že obdobně bývá disponován alespoň jeden rodič, který bude s největší pravděpodobností vychovávat nevhodným způsobem své potomky a bude pro ně nežádoucím vzorem chování. Opět zde lze tedy spatřovat vzájemnou propojenost a souvislost vnitřních a vnějších vlivů na případný výskyt nežádoucích projevů chování.

Genetické spojitosti s poruchami chování spíše odmítá a zpochybňuje Alan Train (2001). Uvádí, že různé výzkumy ukazují pouze na určitou pravděpodobnost dědičného základu u poruch chování, kterou ale ve většině případů nelze zcela jednoznačně potvrdit. Za rozumnější výklad považuje to, že většina poruch chování žáků nemá dědičný základ, ale že v důsledku genetické výbavy jsou někteří žáci více disponováni k různým negativním projevům v chování a nežádoucím reakcím, neboť jsou vnímavější a citlivější na podněty, které nejsou schopny zpracovat adekvátním způsobem přijatelným ve společnosti. Alan Train

(2001) zdůrazňuje řadu dalších vnějších okolností, které mají nemalý podíl na chování žáků. Zjednodušené konstatování „je to v genech“ zde není na místě a je třeba se zamýšlet nad tím, zda by se takovému žákovi nedalo pomoci a jeho vývoj ovlivnit žádoucím směrem.

3.2.2 Vrozené vlivy

Mezi vrozené vlivy, které mohou ovlivňovat chování žáka, patří biologická znevýhodnění, která mohou vzniknout při porušení struktury nebo funkcí Centrální nervové soustavy (CNS). Marie Vágnerová (2008) uvádí, že organickým základem psychických funkcí je vývoj a fungování CNS. Vývoj CNS je složitý proces, který může být poškozen již v období prenatálním, při porodu nebo bezprostředně po něm. Příčinou může být poranění hlavy, úraz, zánětlivé onemocnění mozku, onemocnění matky, nevhodná životospráva matky v období těhotenství, požívání alkoholu a jiných návykových látek matkou. Všechny vnější vlivy jsou v období prenatálním zprostředkované matkou.

Jitka Šimíčková – Čížková a kol. (2008) 2. období embryonální, které trvá od 4. týdne do konce 4. měsíce označuje za dobu, která je pro vývoj plodu velmi kritická a velice citlivá na působení škodlivých vlivů jako jsou nemoci matky, farmaka, záření, cukrovka, silný stres, mechanické poškození plodu a požívání alkoholu nebo kouření. Poškození plodu v tomto období se pak může projevit v podobě malformací, anomálií, retardací nebo duševním a tělesným postižením. Alkohol a kouření mají za následek fetální alkoholový syndrom (FAS). FAS má na svědomí mimo jiné i sníženou inteligenci žáka a poruchy chování, které mu nedovolují se zapojit do běžného života.

Formování jedince a předpoklady pro jeho budoucí chování se vytváří v prenatálním období, které je důležité jak po stránce fyziologického vývoje, tak má význam i pro duševní vývoj člověka. Jitka Šimíčková – Čížková a kol. (2008, s. 38) tuto etapu vývoje člověka uzavírá „*Nitroděložní vývoj lidského jedince od okamžiku početí představuje pro dítě první závažnou, kritickou životní etapu, která je měřítkem duševní zralosti, citové stability, sociální vyspělosti a morální odpovědnosti rodičů.*“

ADHD – Attention Deficit Hyperaktivity Disorder – dříve používáno označení lehká mozková dysfunkce (LMD). Jak uvádí Marie Vágnerová a kol. (1988) jedná se o drobné difúzní poruchy mozku v době zrání CNS. Poškození se u žáků neprojevuje nijak výrazně

v motorických nedostacích nebo v psychice, ale většinou jsou typické obtíže v učení, v chování a mívají také problémy v sociální adaptaci. Ve škole pak nedosahují takových výsledků, které odpovídají jejich skutečným schopnostem.

Typické projevy v chování u žáků s ADHD ve školním věku:

- disproporce v rozvoji (v něčem je žák pozadu, v něčem napřed),
- nepochopitelné projevy chování, dráždivost, impulzivita,
- zvýšená úroveň aktivity, psychomotorický neklid,
- nepozornost, krátká doba soustředění,
- neobratnost
- citová labilita
- obtíže v přizpůsobení se normám chování
- nízká frustrační tolerance.

Agresivita není prvotním znakem, vyplývá až z nepochopení, ze špatného a nevhodného výchovného přístupu, který žák s ADHD vyžaduje.

Marie Vágnerová a kol. (1988) uvádí, že celá řada obtíží způsobených vlivem ADHD se spolupodílí na specifických poruchách učení, které zpravidla ADHD doprovázejí. Mezi nejčastější patří dyslexie, dysortografie, dysgrafie a dyskalkulie. Jakákoliv nápadnost v chování žáka i v plnění školních povinností vyvolává zpravidla negativní reakci i dětského kolektivu. Žák může být terčem posměchu nebo agresivity, je z kolektivu vyčleňován, což může způsobit zvýšenou snahu o prosazení nebo naopak stáhnutí se do sebe, únik z nepříjemného prostředí. Marie Vágnerová a kol. (1988, s. 61) upozorňuje na možná rizika při nesprávné diagnostice příčin školního neúspěchu žáka. *„V některých případech, jestliže není specifická porucha včas rozpoznána, může dojít u dítěte pod vlivem nepřiměřených požadavků a výchovných postojů, nebo dalších nedostatků somatických či psychických k celkovému školnímu selhání ve všech předmětech. U takových dětí se setkáváme se snahou kompenzovat své neúspěchy zvýšenou aktivitou v jiných směrech, často ne právě žádoucích, např. předvádivé chování, provokace nebo agresivní projevy. Na druhé straně reagují některé děti únikem do pasivity a rezignace.“*

Snížená schopnost žáků s ADHD regulovat své chování žádoucím směrem, potíže s učením a s komunikací mezi vrstevníky vede často ke konfliktům s rodiči, s učitelem i s vrstevníky. Chování žáka bývá mylně považováno za úmyslné porušení pravidel a bývá

trestáno. Jak zdůrazňuje Maria Vágnerová a kol. (1988) tyto žáci s ohledem na citovou labilitu a nízkou frustrační toleranci velmi obtížně snášejí výtky a reagují pak agresivitou nebo jinými nevhodnými projevy chování mezi které patří i únik v podobě záškoláctví. Pokud použita výchovná opatření ze strany učitele selhávají, vytváří si učitel k žákovi negativní postoj a často vzniká konflikt mezi učitelem a rodiči. Velmi důležité je včasné rozpoznání příčin jak školního neúspěchu žáka, tak nežádoucích projevů chování a uzpůsobení přístupu k žákovi ve výchovně vzdělávacím procesu.

3.2.3 Vývojové období

Pokud se zaměříme na žáky 2. stupně základní školy, budeme hovořit o období staršího školního věku, které odpovídá vývojovému období pubescence, kam patří žáci ve věku přibližně v rozmezí od 11 do 15 let. V literatuře je období dospívání děleno rozdílně s tím, že významné změny ve vývoji začínají probíhat v období prepuberty, pokračují v pubertě a adolescencí se ukončuje doba mezi dětstvím a dospělostí. V tomto období se záškoláctví objevuje více, pokud se vyskytlo již dříve, stupňuje se a nabývá na vážnosti.

Jitka Šimíčková – Čížková a kol. (2008) označuje **období prepuberty a puberty** za léta „bouří a stresů“, které je přechodem z dětství do dospělosti. Na osobnost jedince, která se mění v dospělého, jsou kladeny nároky společenské a intenzivně na něho působí i vlivy biologické a psychologické. Náročnost těchto změn způsobuje rozkolísanost a konfliktnost. Období prepuberty nastupuje u dívek kolem 10. roku věku, u chlapců o rok později, období vlastní puberty u dívek začíná v 12,5 letech a u chlapců ve 13 letech. U dívek je tedy období prepuberty a puberty relativně kratší a uzavřenější, kdežto u chlapců je to proces dlouhodobější, který předurčuje i větší výchovné problémy ve škole i v rodině.

Období prepuberty a puberty sebou přináší významné změny v citovém a sociálním vývoji, mění se také myšlení, které se vyznačuje radikalismem. Jitka Šimíčková – Čížková a kol. (2008) uvádí, že problematické chování dospívajících probíhá bez zásadních konfliktů, pokud dosavadní výchova a přístup rodičů byly vstřícné a akceptující jejich individualitu, nebyli ponižováni a nezažívali pocity méněcennosti. Velmi záleží na tom, jak na výkyvy nálad a emoční labilitu reagují dospělí. City jsou velmi proměnlivé a nestabilní, prudké, krátkodobé a intenzivní. Střídají se změny nálad. Objevuje se intenzivně citlivost na kritiku a nespravedlivost od vychovatelů a učitelů. Je to období osamostatňování se od rodiny,

na důležitosti nabývá vliv vrstevníků a autorita rodičů ustupuje do pozadí. V období ke konci puberty se rozvíjí vyšší city morální, estetické a jsou přijímány mravní hodnoty vlastní rodiny a celé společnosti.

Pubertální výkyvy se odrážejí nejen v chování žáka, ale i v jeho školním prospěchu a to převážně v negativním smyslu. V důsledku změn fyziologických i psychických se žák dostává častěji do konfliktů s učiteli i s rodiči, snaží se prosazovat své názory, zaměřuje se na své citové prožitky a ve školním prospěchu to většinou vede ke zhoršení známek, což způsobuje další konflikt jak s učiteli, tak s rodiči. Marie Vágnerová a kol. (1988) tuto situaci hodnotí jako většinou přechodný jev, který lze zvládnout běžnými pedagogickými postupy, ale zdůrazňuje, že je třeba těmto žákům věnovat patřičnou pozornost, nežádoucí změny nepodcenit a podchytit je hned na počátku.

Puberta se vyznačuje potřebou uplatnit svůj vlastní názor, dokázat si svou vlastní nezávislost, potřebou odtrhnout se od autority dospělých, což se většinou projevuje demonstrativním nerespektováním pravidel nebo porušováním sociálních norem.

Marie Vágnerová (2008, s. 790 – 791) vysvětluje souvislost poruch chování a období dospívání mimo jiné i tím, že *„Vytváření a rozvoj vlastní identity, které je hlavním cílem období dospívání, může být za určitých okolností velmi těžké. Jedinec potřebuje získat sebeúctu, potřebuje si potvrdit své kompetence a mnohdy toho není možné dosáhnout sociálně přijatelnými aktivitami. Potom se tak děje činností nežádoucí, v nevhodné společnosti, protože lepší varianta není dostupná (resp. se to tak subjektivně jeví).“*

4. Řešení záškoláctví

Velmi podstatné pro řešení záškoláctví, je nejprve důkladné zjištění příčin, což je především úkol rodičů, ale i učitelů, vychovatelů nebo jiných pedagogických pracovníků či psychologů. Příčiny záškoláctví, jak již bylo několikrát uvedeno, mohou být různé a od nich se pak odvíjí i možná řešení. Aby opatření byla co nejvíce efektivní, je třeba také porozumět individualitě žáka, navázat úzkou spoluprací rodičů, školy a případně dalších zainteresovaných institucí nebo konkrétních odborných pracovníků z řad pedagogů, psychologů, etopedů nebo kurátorů pro mládež. Důležité a velmi podstatné je rovněž včasné zjištění záškoláctví. Univerzální řešení neexistuje, ale určitý rámec a závazné doporučení řešení a postupů je zaneseno v právních předpisech, které jsou uvedeny v podkapitole 1.1, kdy stěžejním dokumentem je Metodický pokyn MŠMT k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, č.j. 10 194/2002-14 ze dne 11. března 2002 (dále jen Metodický pokyn k řešení záškoláctví).

4.1 Základní školy

Základní školy jsou při řešení neomluvené nepřítomnosti žáka ve škole vázány zmiňovaným Metodickým pokynem k řešení záškoláctví, který velmi podrobně a srozumitelně školám předkládá návod, jak postupovat. Součástí tohoto dokumentu jsou přílohy formulářů pro záznam z prvotního pohovoru třídního učitele a zákonných zástupců, pro záznam z jednání výchovné komise školy při pokračující a vyšší neomluvené absenci žáka a také formulář pro oznámení o zanedbání povinné školní docházky dalším institucím jako je případně přestupková komise, orgán sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR nebo okresní státní zastupitelství. Školy ale mnohdy tento postup nedodržují a nevyužívají.

V případě, kdy žák řádně neplní povinnou školní docházku, může mu být uloženo **výchovné opatření** dle § 31 školského zákona. Výchovná opatření jsou pak blíže specifikována ve Vyhlášce č. 48/2005 Sb., v § 17. Žákovi, který poruší povinnosti stanovené mu školním řádem, může být uloženo **napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele** nebo **důtka ředitele školy**. Uložení některého z těchto výchovných opatření se oznamuje písemně zákonnému zástupci žáka a zaznamenává se do dokumentace školy. V případě, že je opatření nedostačující, může následovat **snížený stupeň z chování**.

4.2 Pedagogicko-psychologické poradny

Ředitel školy může požádat při řešení záškoláctví o spolupráci odborníky pedagogicko-psychologického poradenství, kteří mohou být přizváni ke společnému řešení v rámci školy ve výchovné komisi nebo případně zahájit intervenci zahrnující širší oblast dle individuálních potřeb žáka a situace jeho rodinného prostředí. Spolupráce školy a této instituce je rovněž součástí uvedeného Metodického pokynu k řešení záškoláctví.

4.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Záškoláctví se věnuje též zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Sociálně-právní ochranu zabezpečují krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, Úřad práce České republiky a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Sociálně-právní ochrana dětí je ochrana práv žáka na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu. Je zaměřena na žáky, kteří vedou zahálčivý nebo nemravný způsob života, zanedbávají školní docházku nebo se opakovaně dopouštějí útěků a také na rodiče žáků, kteří neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, případně jich zneužívají. Tento zákon dále vymezuje, že každý je oprávněn upozornit na závadové chování žáků jejich rodiče a také je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Osoba odpovědná za výchovu žáka a tedy i rodič má právo požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo i jiné státní orgány, které se věnují ochraně práv a zájmů žáka. Všechny instituce jako školy, zdravotnická zařízení, lékaři, jsou povinni ohlašovat orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti, které jsou v rozporu se zájmy žáků.

Z uvedeného zákona dále vyplývá, že obecní úřady jsou povinny vyhledávat žáky, kteří zanedbávají povinnou školní docházku. Kurátoři pro mládež se pak zaměřují i na vyhledávání závadových part a jedinců ohrožených sociálně patologickými jevy. Součástí této preventivní činnosti je i spolupráce s policií, se školami a přednášková činnost zaměřená na trestní odpovědnost, poruchy chování a jiné patologické jevy.

Mezi další povinnosti obecních úřadů dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí patří působení na rodiče, aby plnili povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, projednání

s rodiči odstranění nedostatků ve výchově žáka nebo v jeho chování. Obecní úřad má také sledovat, zda je zamezováno přístupu žáků do prostředí, které je pro jejich vývoj a výchovu ohrožující a má poskytovat nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství. Rodičům může uložit povinnost využít odbornou pomoc.

Podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, mohou být uložena soudem opatření v zájmu řádné výchovy dítěte - žáka. Soud může napomenout nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušují jeho řádnou výchovu, stanovit nad nezletilým žákem dohled a provádět jej ve spolupráci se školou nebo dalšími institucemi, uložit žákovi omezení, která brání působení škodlivým vlivům na jeho výchovu. Jestliže je i nadále výchova žáka vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedou k nápravě nebo rodiče nejsou schopni výchovu zabezpečit, může soud přistoupit k řešení situace v podobě nařízení ústavní výchovy. Pokud je to v zájmu nezletilého žáka, může tak soud učinit i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

4.4 Obecní úřady – přestupkové řízení

Záškoláctví je řešeno také správním právem v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Konkrétně se jedná o § 28 Přestupky na úseku práce a sociálních věcí a dále především § 31 Přestupky na úseku školství a výchovy mládeže, kdy se přestupku dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého tím, že nepřihlásí nezletilého k povinné školní docházce nebo zanedbává péči o jeho povinnou školní docházku. Za tento přestupek lze uložit pokutu do výše 3.000,- Kč a nutnost uhradit náklady přestupkového řízení. V případě viny pak následují další omezení v návaznosti na zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, což je přiblíženo v následující podkapitole 4.5.

4.5 Úřady práce – sociální dávky (hmotná nouze)

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů v § 3 uvádí osoby, které nejsou považovány za osoby v hmotné nouzi a nemohou jim být tedy vypláceny dávky sociální péče. V odstavci 1, písmene e) tohoto paragrafu se za osobu

v hmotné nouzi nepovažuje rodič, který neplní povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného žáka spojené s řádným plněním povinné školní docházky. V případě pravomocného rozhodnutí o vině v přestupkovém řízení, jak je uvedeno v předchozí podkapitole 4.4, není osoba považována za osobu v hmotné nouzi, a to po dobu 3 měsíců ode dne nabytí právní moci tohoto rozhodnutí. Osobě, která dosud dávky sociální péče pobírala, bude sociální dávka odejmuta nebo nebude v rámci nové žádosti dávka přiznána.

V praxi je tato sankce v podobě znemožnění pobírat dávky sociální péče mnohdy v rámci prevence záškoláctví účinnější, než přísnější opatření v podobě trestního stíhání. To ovšem pouze v případě, kdy se jedná o rodiny, které sociální dávky pobírají nebo o rodiny, kde postih v rámci trestního řízení nijak nenarušuje jejich morální cítění, nevzbuzuje stud nebo neohrožuje možnost pracovního uplatnění zápisem v rejstříku trestů.

4.6 Trestní řízení

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů se problému záškoláctví věnuje v Hlavě IV. Trestné činy proti rodině a dětem. Ohrožování výchovy žáka je specifikováno v § 201:

- Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj žáka tím, že ho svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu, umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život nebo závažným způsobem poruší svou povinnost o nezletilého pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské odpovědnosti, může být potrestán až na dvě léta.
- Pokud se zmiňovaného dopustí opakovaně nebo např. v páchání takového činu pokračuje delší dobu, trest může být uložen i vyšší – 6 měsíců až 5 let.

Prošetřování a zjištění, zda byla naplněna skutková podstata přečinu, provádí Policie ČR a spolupracuje při tom se školou, příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a případně s dalšími zainteresovanými institucemi nebo jednotlivci, ke kterým patří i např. lékaři. Zpracovaný trestní spis pak předává okresnímu státnímu zastupitelství příslušnému podle místa trvalého bydliště žáka. V rámci trestního řízení může rozhodnout okresní státní zastupitelství již v přípravném řízení podmíněným zastavením trestního stíhání nebo pak

rozhoduje soud trestním příkazem nebo může trestní stíhání obviněných pokračovat a soud nařizuje hlavní líčení.

5. Prevence záškoláctví

Předchozí kapitola věnovaná řešení záškoláctví zahrnuje i prevenci, a to nejen prevenci sekundární nebo terciární, tedy prevenci, která se vztahuje na rizikové skupiny žáků nebo již řeší vzniklé problémy, ale i prevenci primární, která je zaměřena na rozpoznání a eliminaci faktorů, které by mohly být příčinou vzniku záškoláctví se zaměřením na žáky staršího školního věku.

Jan Průcha a kol. (2008, s. 178) **prevenci** definuje jako „*Soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálněpatologickým jevům.*“

Prevenci dále rozlišuje:

1. primární prevence – je zaměřená na celou sledovanou populaci a dále se dělí na nespecifickou (podporuje žádoucí formy chování obecně) a specifickou (zaměřená proti konkrétnímu riziku).

2. sekundární prevence – je zaměřená na rizikové jedince a skupiny

3. terciární prevence – zaměřená na minimalizaci následků nebo pokračování nežádoucích jevů u jedinců, kde se sledovaný jev vyskytl.

Oldřich Matoušek (2008, s. 154) **prevenci** definuje z pohledu sociální práce. „*Ve vztahu k sociální práci je prevence souborem opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí apod.).*“

U primární prevence dále zdůrazňuje, že její účinnost nespočívá v zákazech, ale především v podpoře prosociálních postojů a chování, což je žádoucí především u žáků, kde se jejich osobnost teprve formuje a utváří. Důležitá je výchova od raného dětství a obzvláště citlivé je pak období dospívání.

Vývojové období prepuberty a puberty je pro vychovatele zajisté značně náročné, staví před ně různá úskalí, která ovšem nejsou taková, aby je nebylo možné při dobré vůli zvládnout. Pro uspokojujivé překonání problémových situací je nutný výchovný takt a určitá dávka vědomostí. Ferdinand Smrčka a kol. (1970, s. 104) vyzívá k citlivému přístupu vycházejícímu ze znalosti složitého a bouřlivého životního úseku puberty: „*Pamatujte*

především na to, že toto vývojové období je určitou životní prověrkou – ob stojí to, co bylo vybudováno na pevných základech, co vyrostlo z upřímného, rozumného, důvěřivého, láskyplného vztahu rodičů k dítěti, rodičů k sobě navzájem a všech členů rodinného kruhu vespolek.“

5.1 Rodinné prostředí

Být vzorem

Důležité ve výchově a v utváření osobnosti jedince jsou vzory, příklady, které táhnou a to ne jen svými postoji, konkrétními počiny, ale i způsobem chování, řešení problémů, stylem komunikace s okolím jak výstižně popisují Dieter Krowatschek a Holger Domsch (2007, s. 70) „*Děti a mladiství se neorientují jen všeobecně na chování dospělých. Pozorují také způsoby, jak reagovat na problémy a výzvy.*“

Pokud žák odmítá chodit do školy a **pro rodiče** je nadlidský úkol tuto situaci změnit, nedaří se jim přes veškerou snahu žáka do školy dostat, Dieter Krowatschek a Holger Domsch (2007) doporučují **důsledně zachovávat žákovi rytmus spánku a bdění školního dne**, a to především v případě, kdy žák delší dobu ve výuce chybí, **omezit zvláštní privilegia a pohodlí**, jako je například věnovaná zvláštní pozornost v případě nemoci, která není evidentně opravdová nebo nastolit režim, který by nastal v případě skutečné nemoci, tedy přísně dodržovat léčebný režim. Dále pak **nechat dělat domácí úkoly** – aby žák neměl v důsledku absence příliš velké mezery ve školní látce. Je nutné zdůraznit, že čím déle žák zůstává doma, tím je pak těžší přimět jej opět k docházce do školy. Tento základ se utváří v útlém dětství – v mladším školním věku, u starších žáků z něho pak lze čerpat. Na místě je v tomto postoji důsledně pokračovat, nečinít i nadále výjimky a úlevy, které by žák snadno využil nebo spíše zneužil v případě volby pro něj jednodušší cesty.

Nutností je, aby rodiče měli přehled o tom, co se ve škole dělo, aby s žáky o průběhu školního dne hovořili, ptali se pravidelně na to, jak bylo ve škole, zjišťovali jejich pocity a jejich názory, případně jim pomohli, aby se naučily nesnáze zvládat. Každý rodič by měl věnovat žákovi patřičnou pozornost a denně vyčlenit čas, který se mu bude věnovat. V případě, že je v rodině více sourozenců, je třeba čas mezi ně spravedlivě rozdělit. Pokud již rodiče zjistí, že žák chodí za školu, je nezbytné, aby také zjistili, kde v době, kdy měl být

ve škole, skutečně byl. Žák by také měl vědět, že rodiče nebudou jeho absenci ve škole automaticky omlouvat. Každý jedinec potřebuje pro svůj zdárný vývoj hranice a ve vztahu ke škole a ke vzdělávání je to rovněž samozřejmé a nepostradatelné. Rodiče by měli ve výchově přiměřeně a důsledně užívat odměny a tresty a v případě selhání žáka využívat přiměřeně takové tresty, které povedou efektivně k nápravě. Výchova by měla být vedená tak, aby mohly převažovat odměny a pochvaly nad trestáním, tedy tak, aby žáci byli schopni a měli možnost jednat správně.

Mezi základní výchovné zásady patří **zásada jednotného přístupu**. Jednotný přístup k výchově žáka ze strany školy a rodičů jako zákonných zástupců hraje důležitou roli v utvoření vztahu žáka ke škole a ke vzdělávání všeobecně. Školní kázi a řádnému plnění povinné školní docházky velmi škodí, pokud jdou rodiče a škola proti sobě, pokud se v zásadním přístupu ve výchově a vzdělávání neshodnou, nejsou schopni komunikovat, spolupracovat a k případným úskalím přistupovat konstruktivně a ve vzájemném konsenzu. Stanislav Bendl (2004, s. 223) tuto důležitost a nepostradatelnost dobré komunikace a spolupráce rodičů a školy pro kladný vztah žáka ke škole a tím ke vzdělání výstižně popisuje: „*Dopad výroku rodičů typu „kašli na ni (rozuměj učitelku), vždyť je to kráva“ na kázeň dítěte ve škole není třeba jistě rozvádět. Ideální je souladné působení všech výchovných činitelů. Škola zmůže mnoho, je-li ve svém úsilí podporována rodinou a mimoškolními činiteli. V případě, že činitelé výchovy působí proti sobě, ocitá se škola v pozici plavce, který usilovně plave proti proudu řeky, avšak nepohybuje se vpřed, nýbrž zůstává na místě, popř. je proudem strháván zpět.*“

Z uvedeného vyplývá zcela zásadní rada pro rodiče, či přímo nutnost, intenzivní spolupráce se školou, která je v podstatě i jejich základní povinností plynoucí z rodičovské odpovědnosti.

5.2 Školní prostředí

Stanislav Langer (1994) zmiňuje nedostatky ve školní výchově ze strany **pedagogických pracovníků**, u kterých se sice předpokládá určitá profesionalita, ale přesto se zde setkáváme s problémy, které mohou negativně poznamenat mladého člověka na celý život. Jde především o pouhé formální řešení pedagogických problémů bez pochopení toho, co se odehrává v psychice žáka. Stanislav Langer (1994, s. 137) upozorňuje na mnohokrát

v praxi ověřené, že „*Pedagog řešící výchovné situace na základě pochopení psychických vztahů mívá větší úspěch než ten, kdo se striktně snaží prosazovat pedagogická opatření na základě jen vnějších projevů chování.*“

Nepřípustné ve vztahu **učitel – žák** jsou jakékoliv projevy neúcty, ironie, zesměšňování nebo náladovost učitele. Na základě vztahu učitele a žáka se posiluje nebo oslabuje vztah žáků ke škole i ke vzdělávání a povinnostem. Při nesprávném přístupu pedagoga se může rozvinout konflikt, který může vést žáka k úniku ze školy.

Vhodné podněty pro práci s žákem, který chodí za školu, doporučuje Petr Ondráček (2003):

- Objevení souvislostí absence žáka s některým vyučujícím předmětem, učitelem nebo se zkoušením, může signalizovat riziko možného vývoje záškoláctví. Vyplatí se opatrné prozkoumání situace vztahu žáka k předmětu či učiteli, zorientování se v jeho rodinném zázemí, navázání kontaktu s rodiči. Pokud se zjistí problémy v některé ze zmiňovaných oblastí, je na místě pokusit se je odstranit.
- V případě subjektivního prožívání strachu žákem nepostačí ubezpečení učitele, že není důvod mít obavy a chodit za školu. Žák může mít pocit, že není brán vážně a jeho obavy jsou zlehčovány.
- Více úspěšné jsou konkrétní opatření dlouhodobějšího charakteru ve spolupráci s ostatními učiteli a s rodiči, případně s dalšími odborníky např. s pedagogicko-psychologické poradny.
- Důležité je snížení očekávání na výkon žáka v souladu s jeho reálnými možnostmi, což umožní žákovi zažít více úspěchu než selhání a tím je posílena jeho sebejistota a snížena obava ze školy.
- Nutné je zjistit též pozici žáka v třídním kolektivu, vyloučit možnost šikany.
- Udržovat ve výuce atmosféru přátelských vztahů, vzájemné podpory, doplňování, pocitů vlastní hodnoty.

V dalších doporučeních při výchovné a vzdělávací práci se žáky ve starším školním věku Petr Ondráček (2003) vychází z komplikovaného období puberty, kdy dochází ve vývoji jedince k podstatným změnám, které zneklidňují a berou jistotu. Následkem změn jsou často zatíženy vztahy k rodičům, učitelům i celé společnosti, objevují se pochybnosti o vlastních

schopnostech. Žák v pubertě se snaží zaujmout vlastní pozici a staví se kriticky k normám a hodnotám. Výsledkem jsou konflikty generací. Pro učitele je výuková interakce zatěžována bojem, odporem, rebelií a tresty. Žák ve starším školním věku touží po svobodném rozhodování, ale na druhé straně mu chybí zkušenost a jistota. Učitel by měl tedy vycházet z pochopení složitého vývojového období dospívajícího člověka a utvářet atmosféru vzájemného respektu se zachováním své autority vyplývající z role učitele. Na místě je otevřenost, jednoznačnost, důslednost, důvěra a spolehlivost. Učitel by měl posílit svou vnitřní stabilitu, zachovávat klid, rozvahu, nepřehánět, nepanikařit, nebýt vztahovačný, být trpělivý a věřit v pozitivní přirozený vývoj žáka. Z uvedeného vyplývá, že pro efektivní zvládání nejen rizikového žáka se sklonem k záškoláctví, ale obecně pro zvládání výchovného procesu a role učitele je velmi důležitá osobnost učitele a jeho kompetence.

K dalším doporučením pro učitele lze dále řadit důsledné dodržování určitých formálních postupů, ke kterým patří:

- Evidence docházky žáků v třídní knize, v osobní dokumentaci žáka.
- Posílení role výchovného poradenství na školách v oblasti prevence poruch chování, včetně záškoláctví, činnost výchovného poradce orientovat na spolupráci s rodinou.
- Ve škole vytvořit podmínky pro činnost školního psychologa, případně využívat možností externích dětských klinických psychologů, terapeutů a odborných institucí jako jsou střediska výchovné péče nebo speciálně-pedagogická centra.
- První náznaky záškoláctví nejprve řešit osobním kontaktem třídního učitele s rodiči.
- Na pedagogických radách věnovat zvýšenou pozornost neomluveným absencím žáků, zaměřit se na třídy, kde se neomluvená absence vyskytuje ve větší míře.
- Z rozpočtu školy vyčleňovat prostředky na rozvoj mimoškolních aktivit a zájmových činností.
- Evidence neomluvené absence – o jejím výskytu písemně informovat rodiče, školský úřad, orgán sociálně-právní ochrany dítěte, pedagogicko-psychologickou poradnu, případně PČR, OSZ nebo další zainteresované instituce dle vyhodnocení konkrétní situace.
- Řešení záškoláctví zahrnout do Minimálního preventivního programu škol.
- Dodržovat a řídit se metodickými pokyny a doporučeními MŠMT.

5.3 Vrstevnická skupina

Pro zdravý vývoj osobnosti každého žáka je uspokojení potřeby sdílet prožitky s někým vlastní generace potřebné i žádoucí. Dle Ferdinanda Smrčky a kol. (1970) potřeba sdílení vlastních zážitků, radostí, smutků, plánů a pochybností vstupuje do popředí v období staršího školního věku a je jen dobře, pokud pro to máme pochopení. Ferdinand Smrčka a kol. (1970, s. 99) dále uvádí, že *„Dítě zpravidla nemá rodiče o nic méně rádo, když tráví hodně času se svými přáteli a spřádá s nimi plány budoucích dobrodružných výprav nebo probírá školní zážitky. Ani nejlepší rodiče nemohou dítěti takovéto rozhovory s kamarády nahradit.“*

Důležitá je zde kontrola ze strany rodičů, kontakt s vrstevníky, přehled s kým se mladý člověk stýká, znalost vrstevnické skupiny, prostředí, ve kterém se žák v době svého volna pohybuje. Přiměřená tolerance rodičů, pochopení nutnosti a potřeby navazovat sociální přátelské vztahy s vrstevníky je důležitým momentem ve výchovném postoji rodičů vůči dětem. V případě, kdy rodič zaznamená negativní vliv vrstevnické skupiny na školní prospěch, vztah ke vzdělání, na chování nebo na docházku do školy, je na místě včas, citlivě a důsledně zasáhnout, aby se zamezilo dalšímu rozvoji nežádoucích postojů a nevhodného chování.

5.4 Trávení volného času, životní styl

Prvotní ovlivnění toho, jak bude žák trávit volný čas, opět vychází z rodinného prostředí. Rodiče by měli ve své výchově od útlého dětství vést potomky k pěstování kvalitních zájmů, které rozvíjí jejich osobnost a podporují zdravý životní styl. Žádoucí je smysluplné trávení volného času žáků, jako jsou různé zájmové, sportovní a volnočasové aktivity, které jsou organizované institucionálně a vedou k dodržování společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání. Při těchto zájmových aktivitách se navíc žáci setkávají s vrstevníky a vzájemně se v rozvoji obohacují. Rodiče by měli umožnit rozvoj jejich nadání a věnovat jim patřičný dohled, ale také podporovat rozvoj a navazování tolik potřebných vztahů s vrstevníky a začlenění žáka do neformální skupiny žáků stejného věku. Zda bude mít neformální skupina na žáka pozitivní nebo negativní vliv a zda se žák v partě přikloní k nežádoucím vzorům nebo bude vnímat kladné zkušenosti, záleží především na tom, jak dostatečně ho emocionálně a společensky uspokojuje rodina. Pokud ovšem rodinná

výchova selhává, žák se snáze identifikuje s autoritami v partě. Vazba na nevhodnou autoritu a příslušnost k asociální skupině, je pak velkým rizikem vzniku a rozvoje problémového chování, mezi které můžeme řadit prvotní porušování pravidel v podobě záškoláctví, na to navazující toulání a rozvoj trestné činnosti různého charakteru, požívání alkoholu, fetování, nerespektování autority rodiče nebo učitele.

II. Praktická část

Po shromáždění informací v teoretické části doplňuji praktickou část diplomové práce o kazuistiku z evidence Om (ochrana mládeže) kurátorů pro mládež se zaměřením na žáky do 15 let věku, kteří plní povinnou školní docházku a u nichž se objevilo záškoláctví.

U vybraného vzorku zkoumaných žáků jsem se zaměřila na rodinné prostředí a další možné příčiny vzniku záškoláctví, jako problémového chování, které se postupně rozvíjelo. Na něj se nabalovaly další patologické projevy chování, které jsou zmíněny v teoretické části jako zpravidla související problémy se záškoláctvím.

Z teoretické části a z dostupných zdrojů většinou vyplývá, že příčin záškoláctví je mnoho, jsou různé. Za nejvýznamnější je považován vliv rodiny a školy. V teoretické části odkazují na to, že základ vztahu žáka ke škole a ke vzdělávání obecně je pokládán v rodině, výchovou od nejútlejšího dětství. Škola a další socializační činitelé pak na těchto základech mohou dále stavět a vycházet z nich.

6. Organizace a realizace výzkumu

Výzkum byl realizovaný výběrem kazuistik z evidence Om kurátorů pro mládež oddělení sociální prevence odboru sociálních věcí Magistrátu města Prostějova. Jedná se o kvalitativní výzkum. Vybráni byli žáci, kteří jsou klienty orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a při plnění povinné školní docházky se u nich vyskytlo záškoláctví. **Při zpracování kazuistik je plně respektován zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.**

Všechna jména i další údaje byly samozřejmě pozměněny tak, aby nebylo možné žáky i další osoby identifikovat.

6.1 Použité metody

Při kvalitativním výzkumu výběrem kazuistik byly dále použity výzkumné metody pozorování, rozhovor, anamnéza a stěžejní metodou bylo studium dokumentů.

Pozorování - nejčastěji používaná metoda v psychologii, pedagogice i v dalších vědních disciplínách. Irena Plevová (2006) popisuje pozorování jako psychologickou metodu, která spočívá v záměrném a plánovitém vnímání, které je zaměřeno k dosažení nějakého cíle. Marcela Musilová (2003) odlišuje pedagogické pozorování od nahodilého, neboť splňuje kritéria funkční zaměřenosti (intencionality), organizace, systematičnosti, registrace a způsob zpracování zjištěných údajů. Nejedná se o pozorování samoučelné.

Ve výzkumu bylo uplatněno pedagogické i psychologické pozorování v oblasti sociální práce při kontaktu s nezletilými klienty, kteří se dopustili záškoláctví, s jejich zákonnými zástupci, ostatními členy rodiny, dalším sociálním okolím i s pedagogickými pracovníky.

Rozhovor - komunikační technika, která je používána v různých situacích života. Podle Ireny Plevové (2006) se tato metoda používá ke zjišťování faktů, pocitů, hodnot, postojů, názorů a odlišuje se tím od běžného rozhovoru, kterým je konverzace. Rozhovor může být standardizovaný, nestandardizovaný nebo částečně standardizovaný. Rozlišujeme dále rozhovor výzkumný, diagnostický, anamnestický, terapeutický, poradenský a výběrový. Při výzkumu byly v podstatě využity všechny tyto možnosti.

Kazuistika – Marcela Musilová (2003) řadí kazuistiku (případovou studii) do kategorie neexperimentálních metod jako výzkumnou metodu jednotlivých případů nebo života jednotlivce. V pedagogice a v psychologii se kazuistika využívá k získání uceleného obrazu dosavadního vývoje jedince s cílem vysvětlit jeho chování. Podrobná kazuistika má většinou obsahovat osobní, rodinnou, školní anamnézu a přesný popis současného stavu sledovaného jevu. Určení diagnózy a možných příčin, které stav ovlivnily s prognózou pravděpodobného vývoje, na základě kterých lze zvolit vhodná doporučení nebo opatření.

Marcela Musilová (2003, s. 10) definicí kazuistiky jasně vystihuje podstatu této metody: *„Definice: kazuistika je systematické zkoumání jednotlivce prostřednictvím pozorování a rozhovoru, umožňující detailní poznání chování, vývoje a rozvoje jeho osobnosti. Získané poznatky nelze zobecnit (generalizovat).“*

Studium dokumentů – pro uvedení a zpracování následujících kazuistik bylo nutné prostudovat dokumenty - spisové dokumentace Om nezletilých žáků, kteří jsou v evidenci kurátora pro mládež na oddělení sociální prevence a u nichž se objevilo záškoláctví. Jedná se o žáky, kde bylo nutné tento výchovný problém řešit ve spolupráci s dalšími institucemi nebo odborníky.

6.2 Cíle praktické části diplomové práce

Cílem praktické části diplomové práce je na konkrétním vzorku vybraných kazuistik zjistit nejčastější příčiny vzniku problémového chování – záškoláctví u žáků plnících povinnou školní docházku a dále pak zhodnotit vliv rodiny, školy, vrstevníků, společnosti či biologických a dědičných faktorů na vznik tohoto sociálně patologického jevu u vybraných jedinců. Dalším cílem je stanovit pravděpodobnou prognózu dalšího vývoje chování těchto žáků a případně doporučit možné postupy či opatření vedoucí k nápravě nebo alespoň minimalizaci negativních důsledků tohoto nežádoucího jevu.

6.3 Kazuistiky

Kazuistika 1

Osobní a rodinná anamnéza

Nezletilý Marek, věk 17 let, nar. 1995 vyrůstal od útlého dětství v neúplné rodině s matkou a starším polorodým bratrem, nar. 1990. Po narození Marka se matce rozpadlo manželství, neboť matka různě střídala partnery. Opatrovnický spis chlapce byl na oddělení sociálně-právní ochrany dětí založen v roce 1996, kdy matka podala návrh na popření otcovství k Markovi jejím bývalým manželem. Rozsudkem soudu bylo určeno, že její bývalý manžel není otcem Marka a otcovství uznal tehdejší přítel matky a skutečný biologický otec Marka. Matka s otcem chlapce ovšem nežila, pouze se stýkali, otec se o syna zajímal nahodile. V roce 1999 byl na základě rozhodnutí soudu Marek svěřen do péče matky a otci bylo stanoveno výživné. Od tohoto období matka společně s oběma syny žila až do roku 2007 ve společné domácnosti se svou matkou – babičkou chlapců. Byt 3+1, ve kterém žili, patřil babičce. Vzájemné vztahy mezi sourozenci ani mezi ostatními členy této rodiny nebyly dobré, docházelo zde k častým konfliktům a nedorozuměním. Příčiny konfliktů byly různé, ale převážně se jednalo o příliš uvolněný způsob života matky chlapců, se kterým babička ani chlapci nesouhlasili. Toto těžce nesl především Marek, který byl k situaci velmi senzitivní. Se svým otcem se Marek stýkal nepravidelně. Otec žil u svých rodičů – prarodičů Marka. Vztah prarodičů ze strany otce byl k nezletilému dobrý, jeho případné návštěvy vítali, Marka jako vnuka přijali. V polovině roku 2007 matka chlapců napjatou situaci vzájemného soužití se svou matkou vyřešila tím, že se s dětmi odstěhovala do podnájmu městského bytu 2+1, kde sdílela společnou domácnost se svým dalším novým přítelem. Pracovala jako šička a po krachu podniku si našla operativně zaměstnání v zahradnictví.

Školní anamnéza a vývoj výchovných problémů

Již na počátku roku 2007 matka sama žádala oddělení sociální prevence o pomoc při řešení počínajících výchovných problémů se synem Markem. Starší syn byl bezproblémový, studoval na střední škole. Marek byl v té době žákem 5. třídy základní školy. Po žádosti matky bylo přistoupeno k výchovným pohovorům i odborným vyšetřením chlapce u dětského klinického psychologa, ovšem bez žádoucího efektu. Situace byla probírána též s otcem nezletilého. Ten občasné kontakty s chlapcem udržoval, ale jakékoliv zmiňované

výchovné problémy s Markem ze strany matky bagatelizoval s tím, že vina je na matce, která byla dle jeho mínění neschopná cokoli řešit a vše zveličovala, neboť by si ráda užívala nevázaný život a syn jí byl na obtíž. Možnost převzít Marka do své péče odmítal s tím, že nemá vyhovující bytové i pracovní podmínky a není schopen vytvořit pro syna stabilní zázemí. Byl přesvědčen o tom, že je to povinnost především matky. Otec v té době pracoval jako zámečník, býval služebně mimo domov a jeho pracovní doba byla nepravidelná.

Zásadní změny v chování Marka se objevily i ve škole, zhoršil se výrazně též jeho prospěch. Pedagogové školy se shodovali v názoru, že Marka zřejmě trápí skrytý problém, který neumí pojmenovat a svou nespokojenost ventiluje nevhodným chováním. Škola usuzovala, že matku má chlapec zjevně rád, ale na druhé straně se jí jakoby za něco mstil, trestal ji nebo si jen takto vynucoval pozornost. Tyto zpočátku pouze domněnky byly snahou najít důvod nespokojenosti a vznikajících výchovných problémů Marka. Zásadním problémem v chování chlapce bylo odmítání docházky do školy. Vůči matce se pak začal chovat vulgárně, objevily se projevy agrese v podobě ničení majetku a zařízení bytu. Marek odmítal komunikovat, uzavřel se do sebe, nepřiměřeně žárlil na přítele matky, začal mít velké finanční nároky, které matka vzhledem k sociálním podmínkám rodiny nemohla uspokojovat. Po té, co Marek přestal do školy docházet úplně, matka přiznala naprostou bezradnost s tím, že stupňujícím projevům agresivity syna není schopna čelit s rozvahou a s rozumem a reaguje stejným způsobem. Rozpoutávaly se konflikty, do kterých necitlivě zasahovala babička chlapce – matka matky, která kritizovala neúměrně, ale zřejmě oprávněně, výchovu své dcery vůči Markovi. Matka ve výchově selhávala, nebyla schopna nastavit mantinely, pravidla, stát důsledně za svým rozhodnutím, což Marka znejistilo natolik, že si začal klást stále větší a náročnější požadavky, které matka nebyla schopna uspokojit a na druhé straně pod tlakem a ve stresu synovi nakonec za každou cenu ustupovala.

Na základě doporučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí matka vyhledala pomoc dětského klinického psychologa a souhlasila s předložením zprávy z vyšetření za účelem přistoupení k dalším vhodným opatřením, která by vedla k nápravě. Matka měla zájem situaci řešit, neboť pro ni začínala být neúnosnou jak z důvodu neovlivnitelnosti syna, ztráty její autority, tak z důvodu vlastních obav, kdy hrozilo riziko přestupkového nebo trestního stíhání za neplnění jejích rodičovských povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti především ve vztahu k zajištění řádného plnění povinné školní docházky Marka.

Vývoj řešení výchovných problémů a učiněných opatření

Z opakovaných vyšetření v psychologické ambulanci vyplynulo, že chlapec nechce vůbec komunikovat, ani neverbálně, zarytě mlčel. V pohledu měl až nepřátelství. Dále bylo zjevné, že Marek je výchovně neveden, výchovný přístup matky byl insuficientní. Vztahy v rodině se z pohledu odborníků jevily výrazně narušené. Aktuálně nebylo možné přistoupit k terapii pro nespoleupráci chlapce. Vzhledem k tomu, že Marek se hanlivě vyjadřoval o matce a jemným náznakem projevil sympatie k otci, byla doporučena intervence ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí s přizváním otce, případně bylo doporučeno uvažovat o změně výchovy u otce nebo zvážit výchovný pobyt v některém středisku výchovné péče. Diagnostikována byla porucha opozičního vzoru s doporučením psychiatrického vyšetření.

Matka ani za pomoci odborníků nebyla schopna dále situaci zvládnout a synovo chování korigovat žádoucím směrem. V červnu 2007 se rozhodla před koncem školního roku podat návrh na nařízení ústavní výchovy u syna a současně s tím podala též návrh na nařízení předběžného opatření. Na základě rozhodnutí soudu Marek nastoupil dne 9. 7. 2007 do Dětského diagnostického ústavu v Olomouci. Již dne 16. 7. 2007 byla matka rozhodnuta vzít svůj návrh na nařízení ústavní výchovy zpět, neboť Marek byl v zařízení nespokojený. Uváděl, že je zde šikanovaný, dramatizoval svůj zdravotní stav a snažil se s matkou manipulovat tak, aby ona své další jednání a rozhodnutí nasměrovala dle jeho požadavků. Matka nicméně svůj návrh na nařízení ústavní výchovy hned zpět nevzala. Vzhledem k tomu, že začaly letní prázdniny a Marek nemusel plnit povinnou školní docházku, byla mu udělena ze zařízení dovolenka, kterou prakticky celé prázdniny trávil střídavě u matky a u otce.

Ze strany OSPOD i ze strany diagnostického ústavu bylo matce doporučeno v době dovolenky doma navštěvovat dětského klinického psychologa, konkrétně docházet na rodinné terapie, kde by bylo možné urovnat pokřivené vztahy v rodině a zahájit alespoň částečně odbornou etopedickou péčí. Matka byla seznámena s tím, že se bude jednat o dlouhodobější záležitost a že bude nutná i z její strany velká trpělivost a důslednost.

Přes prázdniny matka nabyla dojmu, že samotný demonstrativní a jen formální nástup syna na diagnostický pobyt byl pro něho natolik poučující, že pokud Markovi zajistí přestup na jinou školu, než kam dosud docházel, bude vše v pořádku a veškeré problémy se již nebudou opakovat. Dle matky syn velice těžce nesl to, že má opakovat ročník,

proto vyhověla jeho požadavkům a zajistila mu od nového školního roku přestup na jinou základní školu. Nedbala doporučení, že by bylo vhodné, aby Marek absolvoval alespoň dvouměsíční diagnostický pobyt. V srpnu 2007 vzala svůj návrh na nařízení ústavní výchovy zpět a požádala též o zrušení předběžného opatření, kterým byl Marek původně předán do péče diagnostického zařízení.

Od září 2007 začal Marek navštěvovat školu bez výrazných problémů. Matka se synem navštívila jiného dětského klinického psychologa – muže. Dle jeho názoru bylo vhodné vést matku k tomu, aby ve prospěch syna přistoupila k pobytu chlapce v psychiatrické léčebně. Stále bylo zřejmé, že Marek s matkou manipuluje a byl zde předpoklad zhoršování situace. Matka byla i nadále ve výchově velmi slabá, nedůsledná a kritiku svého výchovného působení nesla těžce.

Již od 19. 9. 2007 se začaly ve škole objevovat časté absence Marka způsobené zdravotními problémy. Náchylnost k onemocnění průdušek začal Marek postupně zneužívat a neustále se vymlouval na problémy s tím související. Vzhledem k tomu, že řádně nedodržoval léčebný režim, nebyl nikdy zcela zdravý. V době nemoci byl viděn opakovaně jak spolužáky, tak učiteli venku. Matka opět nebyla schopna toto nijak ovlivnit. Marek postupně přestal chodit do školy úplně.

Věc byla postoupena orgánem sociálně-právní ochrany dětí k přestupkové komisi jako podnět k projednání přestupku ze strany matky. Rozhodnutím komise pro projednávání přestupků (KPPP) byla uznána vinou bez uložení sankce.

Vzhledem k tomu, že se opět začala stupňovat agresivita Marka vůči matce a jeho docházku do školy nebylo možné nijak zajistit, přistoupila matka k vyšetření syna na psychiatrické ambulanci, kde byl dohodnut dvouměsíční psychiatrický pobyt v psychiatrické léčebně ve Šternberku. Ze strany OSPOD byl v únoru 2008 podán návrh na nařízení ústavní výchovy. V témže měsíci Marek nastoupil na dohodnutý psychiatrický pobyt. Ze závěrečné zprávy z pobytu vyplynulo, že chlapec se choval po celou dobu nekriticky a jeho spolupráce byla pouze formální. Účelově se snažil o sebekontrolu. Potvrdila se extrémní manipulace ve vztahu k matce – vyhrožování, že se zabije, aby dosáhl svého. Otec posiloval chlapcovu nespolupráci svou bagatelizací situace. Pobyt v psychiatrické léčebně zůstal Marek prakticky nedotčen, v popředí byly znatelné nepříznivé osobnostní dispozice a jejich dopad byl potencován výchovnou nejednotností. Prognóza dalšího vývoje v domácím prostředí se jevila jako nepříznivá.

MĚSTO PROSTĚJOV
MĚSTSKÝ ÚŘAD PROSTĚJOV
ODBOR OBČANSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ – PŘESTUPKOVÉ ODDĚLENÍ
Nám. T.G.Masaryka 12-14, Prostějov

SpZn. : OOZ2 -
Č.j. : PVMU
PR
Vyřizuje : JUDr
Tel./E-Mail : 582402280, 603555926

Prostějov dne

Toto rozhodnutí nabylo právní moci dne 10.4.2008
a je vykonatelné dne
Bylo předáno k doručení dne 14.3.2008
Bylo vyhlášeno dne
V Prostějově dne 23.4.2008 podpis

ROZHODNUTÍ

Městský úřad Prostějov, Odbor občanských záležitostí - přestupkové oddělení, jako správní orgán příslušný podle ust. § 53 odst. 2 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "přestupkový zákon"), projednal přestupek v přestupkovém řízení a rozhodla takto:

nar.

(dále jen "obviněná") je

v i n n a,

že se dopustila přestupku na úseku školství a výchovy mládeže podle ust. § 31 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů tím, že

v prvním pololetí školního roku 2007/2008 zanedbala dohled nad povinnou školní docházkou syna
, nar. 1995, který v důsledku toho k 22.1.2008 neomluveně zameškal 41
vyučovacích hodin. Tím ohrozila výchovu a vzdělávání nezletilého.

Správní orgán podle ust. § 11 odst. 3 přestupkového zákona od uložení sankce upustil vzhledem k tomu, že k nápravě obviněné stačí samotné projednání přestupku.

Správní orgán podle ust. § 79 odst. 3 přestupkového zákona z důvodů zvláštního zřetele hodných upustil od uložení povinnosti k úhradě nákladů řízení.

Odůvodnění:

Na základě oznámení MÚ Prostějov, odboru sociálních věcí bylo zahájeno řízení o výše uvedeném přestupku a bylo nařízeno ústní jednání. V ústním jednání byla slyšena obviněná, zástupce OSPOD – MÚ Prostějov a zástupce ZŠ a MŠ Prostějově.

Obviněná uvedla, že svého syna výchovně nezvládá, že ji syn neposlouchá a nerespektuje. Přesto se domnívala, že pro řádnou školní docházku i výchovu syna vůbec udělala všechno, co bylo v jejích silách. V současné době je chlapec na léčebném pobytu v psychiatrické léčebně ve Šternberku. Jedná se o dobrovolný pobyt.

Zástupce OSPOD a ZŠ shodně uvedli, že obviněná není ve výchově syna důsledná. Spolupracovala sice s různými odborníky, ale jejich radami a doporučeními se důsledně neřídila, takže přijatá opatření byla realizována pouze částečně, čímž byl jejich efekt citelně oslaben. Obviněná tak požádala i o umístění chlapce do diagnostického ústavu, nicméně po velmi krátké době odtud vzala chlapce opět domů. Až v současné době došlo k důslednějšímu postupu z její strany, na základě kterého se chlapec nachází ve zmiňované léčebně. OSPOD však již podal návrh na stanovení ústavní péče.

Po provedení dokazování dospěl správní orgán k závěru, že ze strany obviněné došlo k naplnění skutkové podstaty projednávaného přestupku. Obviněná podcenila výchovnou krizi v postojích svého syna a nereagovala na ni dostatečně razantně a účinně. Dokonce si ani neuvědomila, že dělá chybu. To vše pak bylo k tíži

mladistvého, který ještě není schopen sám tuto situaci zvládnout. K dobru obviněné je však nutno přičíst, že nakonec vážnost situace zřejmě pochopila a začala se řídit radami odborníků. Ke svému synovi zaujala nekompromisnější postoj, i když ji to evidentně stojí hodně sil.

Vzhledem k výše uvedenému tedy správní orgán obviněnou uznal vinnou. Přihlédl však k tomu, že obviněná je dosud osobou bezúhonnou, v podstatě sama vychovává dva syny a ač řádně pracuje, její sociální postavení není bezproblémové. Přihlédl i k tomu, že v postoji obviněné k plnění zákonných rodičovských povinností nastal obrat k efektivnosti a nelze jí upřít snahu o nápravu. Proto správní orgán rozhodl, že k nápravě obviněné postačí samotné projednání přestupku, a od uložení sankce upustil. Upustil i od uložení povinnosti k úhradě nákladů řízení, když zohlednil zejm. hledisko sociální.

Poučení účastníků:

Proti tomuto rozhodnutí se lze odvolat do 15 dnů ode dne jeho oznámení ke Krajskému úřadu Olomouckého kraje, odboru správnímu a legislativnímu, podáním u zdejšího správního orgánu. Včas podané a přípustné odvolání má odkladný účinek.

JUDr.
vedoucí přestupkového oddělení

Po návratu domů z léčebny Marek do školy nenastoupil a nadále tak neplnil povinnou školní docházku. Vzhledem k bezvýchodnosti situace matka souhlasila s okamžitým nařízením ústavní výchovy. Ústavní výchova byla rozhodnutím soudu nařízena 22. 5. 2008.

Rozsudek o nařízené ústavní výchově nebyl ihned pravomocný a Marek zůstával dále v rodině. Situace se vyhrotila takovým způsobem, že chlapec vyhrožoval sebevraždou, ohrožoval agresivně okolí, nepřespával doma a matka nebyla ochotna tento stav dále snášet. Měla vážné obavy o jeho zdraví, proto žádala o synovo okamžité umístění do zařízení pro výkon ústavní výchovy, čemuž soud rozhodnutím o předběžném opatření dne 27. 5. 2008 vyhověl a Marek mohl být předán do péče odborníků na diagnostický pobyt ihned.

Přestože prostředí ústavního zařízení pro něj nebylo zcela neznámé, neboť se jednalo již o druhý pobyt, choval se v prvních dnech vystrašeně, brečel, byl smutný a projevoval velice silnou vazbu na matku. Kolektivem dětí byl přijat dobře. Do práce výchovné skupiny se zapojoval podle nálady. Na školních akcích se choval nespolehlivě, egocentricky, do ničeho se nezapojoval, ostatním dětem nadával a provokoval je. Občas se bavil tím, že si vyhlídl slabšího, dělal mu naschvály a bránil se tím, že on za nic nemůže. Autoritu vychovatele ale respektoval dobře, na pochvalu nereagoval, neprojevoval emoce, nebyla pro něho důležitá.

Problémové chování, kdy byl plačtivý a projevoval se nepřiměřeně hystericky, se objevovalo po telefonickém kontaktu s rodinou, zejména s matkou. Vyhrožoval útekem, byl agresivní a křičel, že nechce do „pastáku“. Neustále posunoval hranice, zkoušel, kam až může zajít, co si může dovolit. Byl umíněný, výjimkou nebyly různé podvody, kdy si vypůjčil bez dovolení mobilní telefon, měl u sebe zapalovač apod.

V zátěžových situacích reagoval agresivně, nedokázal se ovládat, vyžadoval okamžité uspokojení svých potřeb. Dokázal se chovat účelově, pro svůj prospěch byl ochotný vykonat i nějakou práci a chovat se slušně. Výchovné opatření za hrubé porušení vnitřního řádu mu bylo po dobu diagnostiky uděleno dvakrát. O útek se společně s jinou dívkou pokusil pouze jednou. Lze se domnívat, že pro svoji pohodlnost a návyk na určitý standard pro něho nebyl útek a s tím spojené nevlídné podmínky, příliš atraktivní a lákavý.

Marek se většinou nedokázal sám zabavit a nabízené aktivity nejprve okomentoval a zapojoval se s nezájmem. Patrná u něho byla lenost. Sportovní vyžití ho nelákalo, upřednostňoval hru na počítači, někdy si kreslil, ale většinou se nudil.

O své osobní věci i zevnějšek pečoval přiměřeně, oproti ostatním chlapcům jeho věku možná trochu více. Při jídle se choval slušně, někdy nejedl, byl vybíravý, bylo znát, že má určité návyky vžité a je zvyklý na dobrou a jemu vyhovující stravu.

Po dobu diagnostického pobytu byl Marek vyučován v malotřídce a byl jedním ze tří žáků svého ročníku. K dospělým se choval ve školním prostředí zpočátku s respektem, se spolužáky kontakt nenavazoval, stranil se. Po uplynutí adaptačního období se zklidnil, přestal být tolik úzkostný, ale výrazně své postoje nezměnil. Stejně jako jinde, tak i ve vyučovacích hodinách byl spíše tichý, líný, pohodlný, projevoval se minimálně, chyběla mu jakákoliv aktivita. Do činností bylo nutné jej vtahovat, motivovat, povzbuzovat a neustále kontrolovat. Pokud se Marek přece jen k nějaké činnosti odhodlal, jeho tempo bylo „hlemýždí“. Snažil se neupozorňovat na sebe. Dění ve třídě v době výuky i o přestávkách ho nezajímalo. Pozornost učitele ho obtěžovala a měl strach, aby se po něm něco nechtělo. Neustále se vymlouval, jen aby se vyhnul práci. Především z důvodu svého pomalého tempa a nezájmu dosahoval podprůměrných výsledků. Znalosti postupně neodpovídaly chlapci jeho věku a intelekt se tak snižoval především v důsledku jeho lenosti. Byl problém najít činnosti, které by ho viditelně zaujaly, nebylo ani možné odhadnout, které předměty patří k jeho oblíbeným. O něco málo více aktivity bylo někdy možné zaznamenat v kreslení. Nikdy neměl nachystané pomůcky, zdržoval ostatní a narušoval vyučování.

V průběhu adaptace se postupně dostával stále častěji do konfliktů se spolužáky, neboť se projevoval sobecky a rozmazleně. Pokud nebylo vše podle jeho představ, dokázal se chovat ke spolužákům hrubě a vulgárně. Často se stavěl do role nevináčka a chudáčka, usiloval o to, aby se ho dospělí zastávali, i když byla chyba evidentně na jeho straně. Představoval si, že by měl být protěžován, omlouván a utěšován na úkor ostatních dětí.

Ve školním prostředí bylo obtížné doporučit nejlepší přístup, protože vyzkoušení všech metod, motivací a postupů se u Marka zcela minulo účinkem. Chyběl mu reálný pohled na svou osobu a životní situace, ke škole a ke vzdělání neměl žádný vztah.

Z psychologického vyšetření vyplynulo, že je odmítavý a negativistický. Běžně nemluvil nebo odpovídal jednoslovně bez chuti a motivace. Choval se vzdorovitě, zatvrzele, naprosto nesebekriticky a vůbec nechápal, proč by měl dodržovat nějaká pravidla. Chtěl se vrátit domů, ale nedokázal přesně určit, kam. Úroveň spolupráce a komunikace byla velmi nízká.

V celkovém osobnostním obraze se negativně promítala nedostatečně pevná a nedůsledná výchova. Projevoval se návyk na to, že pod náporem jeho vzdoru a nechuti autorita ustoupí a on dosáhne svého. Velmi výrazná byla lenost a nechuť se podřizovat čemukoliv.

Po provedené diagnostice bylo zcela jasné, že Marek potřebuje pevný a důsledný režim. Učit se přizpůsobovat a respektovat určitá pravidla, ovládat své emoce, kontrolovat své potřeby a tím posilovat frustrační toleranci a vytrvalost. Bylo velmi pravděpodobné, že Marek disponuje relativně dobrými houževnatými předpoklady a volnými vlastnostmi, které ovšem nerozvíjel. Velmi potřebné bylo stanovení mantinelů.

Marka bylo možné charakterizovat jako silně uzavřeného, nepřístupného, introvertního a nevyzrálého hochu. Ovšem stále dětského a otevřeného „všem“ vlivům z vnějšku. Citově vykazoval tendence k náladovosti, popudlivosti a výbušnosti, ale pod povrchem se skrývala neuvědomovaná úzkostnost.

Vzhledem k věku a ještě dobré ovlivnitelnosti chlapce bylo doporučováno především podporovat rozvoj prosociálních vlastností a vhodně upozorňovat na existenci lidí kolem. Učit jej pohlížet na svoje chování kriticky a vštěpovat mu obecně přijímané normy a pravidla, stanovovat hranice a důsledně trvat na jejich dodržování. Pomáhat mu udržet svoje emoce pod kontrolou.

Velmi podstatná byla nutnost zaměřit se na získání zpět pozitivního vztahu ke škole a podporovat smysluplné trávení volného času. Nezanedbatelná byla podpora kontaktu s oběma rodiči a jejich vedení k jednotnému přístupu k Markovi. Dále bylo doporučováno pokusit se vrátit matce její rodičovské kompetence.

Po absolvování diagnostiky bylo možné konstatovat, že Marek zcela jistě potřebuje zvýšený dohled a intenzivnější pomoc odborníků – psychologa a etopeda. Vhodné bylo přistoupit k rodinné terapii za účasti všech členů rodiny.

Prognóza dalšího vývoje se dala těžko odhadnout. Pravděpodobnost opakování problémů s adaptací byla značná. Nedalo se vyloučit ani zkratkovité jednání jako je útěk nebo sebepoškozování.

Dne 3. 9. 2008 byl se začátkem nového školního roku po provedené diagnostice Marek umístěn do Dětského domova se školou ve Veselíčku, což je zařízení pro děti, které plní

povinnou školní docházku a vykazují výchovné problémy vážnějšího charakteru s nutností přísnějšího a důslednějšího vedení.

Další pobyt v tomto výchovném zařízení Markovi prospíval, což mimo jiné dokazovala i jeho postupná schopnost a ochota komunikovat. Tento posun byl pozorovatelný zejména u setkání, která probíhala v určitém časovém odstupu, což mohli posoudit právě kurátoři pro mládež v případě pravidelných návštěv chlapce v ústavní výchově. Matka navázala se zařízením úzkou spoluprací, otec se k ústavní výchově i nadále stavěl odmítavě, na druhé straně začal syna více navštěvovat a jeho negativistické postoje se zmírnily. U Marka to vzbuzovalo větší pocit jistoty a otec si tak posiloval své rodičovské kompetence. Otec žil stále u svých rodičů, nebyl schopný se osamostatnit, nelíbilo se mu, že je syn v ústavní výchově, ale sám za jeho výchovu odpovědnost převzít nechtěl a ani se neodvažoval. Matka neustále zvažovala různé alternativy a nikdy zcela neopustila myšlenku návrhu na zrušení ústavní výchovy u Marka ještě před dokončením základní školy. Po mnohých konzultacích a doporučeních především odborníků výchovného zařízení podpořených kurátory pro mládež, se matka rozhodla ústavní výchovu u syna ponechat alespoň po dokončení Markova základního vzdělání.

U Marka bylo postupně možné pozorovat vyvíjející se sociální zdatnost, ale na druhé straně i nadále prokazoval nespolehlivost, nesamostatnost a lenost. Vyžadoval stále neustálý dozor a kontrolu jinak ihned polevoval a hledal cesty úniku. Příliš se nedařilo zlepšit vlastní vůli pro vzdělávání a vlastní rozvoj.

Marek udržoval pravidelné kontakty s oběma rodiči, navykl si na určitý režim, pochopil nutnost dobrého chování, ze kterého pak plynou určité výhody a možnosti. Často trávil víkendy nebo různé prázdniny u matky, ale i u otce. Matka se i nadále jevila jako výchovně slabá a jako rizikový faktor možnosti nevhodných výkyvů v chování Marka především v souvislosti s dovolenkami a s nástupem období puberty. Důkazem toho byly návraty chlapce z pobytů u matky – Marek se vracel unavený, nevyspaný, s tendencemi dělat si vše po svém bez respektování režimu. Musel se vždy adaptovat ve všech směrech. Bylo evidentní, že má u matky naprostou volnost. Přesto ale krátkodobé pobyty u matky zvládal bez větších problémů.

Na jaře 2011 se matka po důkladném zvažování rozhodla po ukončení povinné školní docházky Marka převzít syna do své péče a podala návrh na zrušení ústavní výchovy. Vyslovila přání, aby Marek ke střednímu vzdělávání již nastoupil doma. Uváděla, že se jejich

vztahy výrazně zlepšily, Marek slíbil nápravu a matka neměla důvod mu nevěřit a jeho odhodlání k řádnému způsobu života zpochybňovat. Vážných prohřešků se Marek v zařízení nedopouštěl a bez problémů probíhaly i pravidelné dovolenky doma.

V souvislosti s ukončením povinné školní docházky si Marek podával 3 přihlášky k dalšímu vzdělávání – jednu v rámci ústavního zařízení a další dvě na školy doma. Marek se na učiliště těšil a jeho zájem působil opravdově.

Shrnutí a prognóza dalšího vývoje

Prognóza dalšího vývoje byla ovšem i nadále značně nejistá. Přístup matky k výchově byl příliš benevolentní, nebyla důsledná a Markem byla i nadále lehce manipulovatelná. Její rodičovská láska se zde projevovala spíše jako slabost než síla. Matka byla na možná rizika upozorněna, vítala další odbornou pomoc, byla vstřícná a svolná ke spolupráci. Vyjádřila přesvědčení, že výchovu syna už nyní zvládne a není tedy důvod, aby setrval dále v ústavní výchově. Své výchovné postoje byla připravena zpřísnit a respektovat odborná doporučení.

V ústavní výchově Marek řádně dokončil základní vzdělávání. V červenci 2011 byla ústavní výchova u Marka rozhodnutím soudu zrušena a od září 2011 chlapec nastoupil do zvoleného učebního oboru v místě bydliště. V současné době je ve II. ročníku a učiliště řádně navštěvuje. Při kontrolních setkáních s kurátory pro mládež komunikuje bez problémů, je usměvavý, sdílný, na ulici se sám hlásí a zdraví z velké dálky. V tomto ohledu došlo k výraznému pozitivnímu posunu. Nutno rovněž podotknout, že po celou dobu se sice objevovaly různé další výkyvy v jeho chování asociálního charakteru, které navazovaly na prvotní záškoláctví, ale nikdy to nebyly prohřešky trestní povahy. Zamezení prohlubování problému lze do značné míry přisuzovat včasnému (především vzhledem k věku chlapce) a radikálnímu řešení v podobě ústavní výchovy, které bylo ve vztahu ke vzdělávání evidentně ve prospěch Marka.

Kazuistika 2

Osobní a rodinná anamnéza

Nezletilý David, věk 15 let, nar. 1997 vyrůstá v neúplné rodině s matkou a s nevlastní mladší sestrou, nar. 2003, která se narodila ze vztahu matky s přítelem, se kterým nikdy

nežila. S otcem Davida se matka rozešla. David byl rozsudkem soudu v roce 2001 svěřen do výchovy matky a otcí bylo stanoveno výživné. Matka s dětmi žila střídavě v Olomouci a střídavě různě na okrese Prostějov. V době přijetí Davida do péče kurátorů pro mládež v roce 2009 žili v Prostějově v pronajatém bytě 3+1. Matka byla a dosud je v evidenci Úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání, otec chlapce je ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) s předpokládaným výstupem na konci roku 2013. Příjmem matky jsou dávky státní sociální podpory, dávky hmotné nouze a výživné na děti. David svého otce dle matky údajně pravidelně ve vězení navštěvuje a respektuje ho jako autoritu.

Školní anamnéza, vývoj výchovných problémů a opatření

V září 2009, kdy byl David žákem 4. třídy základní školy, kterou opakoval, byl orgán sociálně-právní ochrany dětí upozorněn základní školou na výchovné problémy Davida spočívající v častých a bezdůvodných absencích, které postupně narůstaly. Chlapec nejevil žádný zájem o učivo, v hodinách nepracoval a svým chováním narušoval výuku. Škola upozorňovala na to, že David má značné mezery ve vzdělání, a to zejména kvůli neustálé nepřítomnosti ve vyučování. David nemohl být pravidelně hodnocen z hlavních předmětů pro nedostatek známek a v ostatních předmětech měl téměř samé nedostatečné. Nejvyšší úspěšně absolvovanou třídou byla 3. třída základní školy. Od té doby nikdy neprospěl.

Ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí byla zahájena intenzivní spolupráce se školou a s matkou bylo opakovaně jednáno, byly vedeny obsáhlé pohovory s důrazem na její povinnost plynoucí z rodičovské odpovědnosti ve vztahu k řádnému zajištění plnění povinné školní docházky syna. Matka vždy jako důvod absence Davida ve škole uváděla nemoc, avšak nebyla schopna doložit žádná lékařská potvrzení. Pokud přece jen nějaká doložila, nesouhlasily s absencí ve škole. Matka situaci chtěla řešit přestupem syna na speciální školu. Pedagogicko-psychologická poradna (PPP) tento přestup nedoporučila s tím, že David je schopen dobře zvládnout učivo základní školy. Na počátku února 2010 se matka s dětmi odstěhovala do Olomouce, ale David zde do školy nastoupil až na konci března – v mezidobí školní docházku neplnil. Při pohovorech s Davidem vyšlo najevo, že ho matka nechává doma, pokud jí řekne, že ho něco bolí nebo že se mu do školy nechce. Vše nasvědčovalo tomu, že David zůstává doma neodůvodněně, dalo by se říci, že z jeho lenosti, což matka zřejmě tolerovala. Matka byla proto opakovaně na podnět orgánu sociálně-právní ochrany dětí projednána v přestupkové komisi a rozhodnutím správního orgánu

v březnu 2011 jí již byla uložena pokuta ve výši 2000,- Kč a povinnost uhradit náklady řízení ve výši 1000,- Kč.

Postupně matka přiznávala, že není schopna syna donutit do školy docházet. Ráno buď nechtěl David vůbec vstávat, nebo odmítal jít do školy s tím, že je mu špatně a šel k lékaře. Pokud lékařka shledala, že je zdravý a poslala ho do školy, stejně tam nešel. Matce bylo opakovaně doporučeno, aby vyhledala odbornou pomoc v podobě dětského klinického psychologa, popřípadě začala spolupracovat s některým střediskem výchovné péče. Matka však situaci dlouhou dobu neřešila, prohlubujícím se problémům nevěnovala patřičnou pozornost a nedávala jim žádnou váhu. Po neustálém nátlaku zainteresovaných institucí jako je škola, orgán sociálně-právní ochrany dětí a správní orgán přestupkové komise, sjednala alespoň návštěvu Davida u dětského klinického psychologa.

S ohledem na to, že ani po rozhodnutí o matčině vině v přestupkovém řízení a zmiňovaných intervencích nedošlo k nápravě a v období od března 2011 do června 2011 David neomluveně zameškal dalších 125 hodin, byl ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí podán podnět na trestní stíhání matky tehdy pro trestný čin ohrožování výchovy dítěte. Okresním státním zastupitelstvím bylo v srpnu 2011 trestní stíhání matky podmíněně zastaveno, byla jí stanovena zkušební doba na 12 měsíců a současně povinnost spolupracovat se školou, kterou chlapec bude navštěvovat a s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Usnesení nabylo právní moci dne 16. 8. 2011.

Matka se s dětmi přestěhovala zpět do Prostějova a v následujícím školním roce 2011/2012 David nastoupil do 7. třídy na základní školu v Prostějově. Od začátku školního roku byl ve škole pouze 9x a od 14. 9. chyběl již souvisle. K osobnímu jednání se matka do školy řádně dostavila a přiznávala již zcela otevřeně, že na výchovu syna nestačí, že ji David nerespektuje, není pro něho autoritou. Třídní učitelka konstatovala, že se lze jen dohadovat, že je chlapec líný, nedbalý, neukázněný a vyhýbá se svým povinnostem, zejména školní docházce.

Vzhledem k tomu, že David učivo základní školy přestal zvládat především z toho důvodu, že měl značné mezery, matka znovu kontaktovala pedagogicko-psychologickou poradnu. Mimo to se vyjádřila v tom smyslu, že se doma se synem neučí, nepomáhá mu, protože tomu sama nerozumí. Na doporučení však kontaktovala společnost Člověk v tísni, která by s doučováním mohla vypomoci. Byli zařazeni do pořadí, z důvodu značné vytíženosti pracovníků organizace nebylo možné doučování operativně zajistit. Z rozhovoru s matkou

dále vyplynulo, že k učení syna ani nijak nenutí, nevede ho k plnění školních povinností. Samotný David vyslovil přání přestoupit na speciální školu. Domníval se, že zde by učivo zvládal a alespoň v něčem by zažíval úspěch. Vše nasvědčovalo tomu, že hledá opět pro něho nejsnazší cestu, kde by bez svého přičinění splnil to, co je žádáno. Z rozhovorů s Davidem stále častěji vyplývalo, že má z nástupu do školy již obavy, což přímo nepřiznal. Bylo pro něho těžko snesitelné to, že je starší než ostatní spolužáci z důvodu opakování ročníku a také to, že se při výuce neorientoval v učivu z důvodu ztráty kontinuity způsobené dlouhodobou absencí a také změnou školy. Vzhledem ke svému přirozenému intelektu si tento handicap uvědomoval velice dobře, ale nebyl schopný ani ochotný situaci změnit, stále upřednostňoval řešení únikem. Při důrazných a opakovaných výchovných pohovorech ovšem sliboval pokorně nápravu a to, že již bude do školy řádně docházet.

Z důvodu pokračující časté absence Davida ve škole a nevěrohodných lékařských omluvenkách dodávaných matkou až po urgencích, byla tato absence ověřována a konzultována i s ošetřujícími lékaři. Pediatr se vyjádřil v tom smyslu, že David nebo i jeho matka pravidelně docházejí do ordinace k ošetření s banálními záležitostmi za účelem získání omluvenky. Pokud ve škole byl, jeho chování narušovalo vyučování, nerespektoval pedagogy a ve škole se dopustil vandalizmu, kdy se spolužákem zdemolovaly zařízení toalety. Matka přestala se školou spolupracovat, nedostavila se na třídní schůzky ani k osobní konzultaci.

Neomluvená absence se objevila i u mladší sestry Davida, která byla ve školním roce 2011/2012 žákyní teprve 1. třídy. Tato neomluvená absence vznikla zanedbáním ze strany matky, kdy včas a řádně dceru neomluvila. Nejednalo se o záškoláctví jako takové, které by vzešlo z iniciativy dívky.

Z důvodu neomluvených absencí jak Davida, tak jeho mladší sestry v 1. pololetí školního roku 2011/2012 byla věc předána k řešení správnímu orgánu, který v přestupkovém řízení rozhodl o vině matky, která se svým zanedbáním péče o povinnou školní docházku dopustila opakovaně přestupku na úseku školství a výchovy mládeže, za což jí byla uložena pokuta ve výši 3000,- Kč a povinnost uhradit náklady řízení ve výši 1000,- Kč.

V březnu 2012 matka z důvodu dlouhodobých a z její strany nezvladatelných výchovných problémů s Davidem, které spočívaly především v častých a bezdůvodných absencích ve škole, kdy chlapec nakonec přestal chodit do školy úplně, podala soudu návrh na nařízení ústavní výchovy u syna. Svůj návrh odůvodňovala tím, že není pro syna autoritou, nemůže ho nijak přimět k řádné docházce do školy a veškerá učiněná opatření ke změně situace se mívají

účinkem. Opakovaně se synem promlouvala, sjednala intervenci i ze strany odborníků – kurátorky pro mládež, dětského klinického psychologa, školy, ale vše bez efektu. Od dubna 2012 sjednala dobrovolný pobyt Davida ve středisku výchovné péče, kam by měl nastoupit na dva měsíce, ale do té doby by s největší pravděpodobností do školy vůbec nechodil. Matka vyslovila také obavy o další trestní stíhání a postižení její osoby za to, že řádně nezajišťuje povinnou školní docházku syna. Připomenula, že byla opakovaně uznána vinnou z přestupku na úseku školství a výchovy mládeže a také je ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání za přečin ohrožování výchovy dítěte.

Během následujícího období se rodina přestěhovala do podnájmu do nedaleké vesnice u Prostějova, kde obývali bytovou jednotku o velikosti 2+1 rodinného domku. Finanční situace se stala svízelnou, neboť matka z důvodu přestupku zanedbáním dohledu nad povinnou školní docházkou dětí přišla o dávky hmotné nouze na dobu 3 měsíců, i nadále byla uchazečkou o zaměstnání, nepracovala. Z důvodu přestěhování změnil David opět školu a stal se žákem základní školy ve vesnici v místě bydliště.

Pokračující vývoj výchovných opatření – středisko výchovné péče

David nastoupil v květnu 2012 na dvouměsíční dobrovolný pobyt do Střediska výchovné péče v Kelči (SVP). Matka společně s babičkami jezdila syna navštěvovat. Během tohoto pobytu vzala svůj návrh na nařízení ústavní výchovy u Davida zpět s tím, že věří v ponaučení chlapce a v jeho sliby, že již bude do školy řádně docházet.

David je chlapec, který dosud dával přednost zábavě a vlastním požitkům. Škola ho nebaví, a proto do ní nechodil a nechodí. Jakékoliv povinnosti jej zatěžují, a proto je neplní. Pobyt Davida v SVP byl možností, jak docílit změn v jeho postojích a jak zajistit plnění povinné školní docházky, byl také možností diagnostikovat příčiny jeho výkyvů v chování a dle nich doporučit další možné postupy při pomoci a nápravě. Jeho adaptace na změnu prostředí byla velmi problematická. Velmi těžce a neochotně přijímal pravidla režimového zařízení. Zpočátku byl odmítavý, pohodlný, používal často výmluvy, občas se objevily projevy nekulturního chování, někdy až tendence k napadání ostatních vrstevníků. Pod důrazným pedagogickým tlakem a použitím okamžité korekce se postupně dařilo jeho chování upravit do přijatelných mezí. Přestože se David subjektivně jevil už jako téměř dospělý mladý muž, jeho reakce byly nevyzrálé a infantilní.

David si je velmi dobře vědom, že je bez svého přičinění oblíben u děvčat, což se projevilo a potvrdilo i při pobytu v SVP. Ve společnosti dívek bývá velmi rád a nechává se obletovat. V jeho chování se objevují prvky familiárnosti, a mnohdy se stává, že ve své jednoduchosti reakce příliš nedomýšlí. Ve skupině vrstevníků při pobytu v SVP nevynikal, ale byl tolerován, oblíbenosti se těšil u dívek. Vztahy navazoval bezprostředně a bez zábran, ale občas měl tendence se předvádět jednoduchým živočišným způsobem a vydobýt si tak místo ve skupině. Toto se mu ovšem nedařilo, zejména když byl v kolektivu intelektuálně vyspělejších jedinců.

V době pobytu v SVP byl David žákem 6. ročníku, který opakoval. Vyučován byl formou malotřídní výuky po dobu dvouměsíčního cyklu. V rámci terapeutického programu měl stabilně zařazenou pravidelnou řízenou odpolední přípravu na výuku s odbornými vychovateli, což u něj kladně posílilo návyky v přístupu ke školní práci. Ze své kmenové školy měl studijní plán a k tomu patřičné pomůcky – sešity, učebnice. Vzájemná spolupráce tak mohla být plynulejší a jasnější od počátku pobytu. David ovšem v rámci svých studijních schopností zpočátku vůbec dostatečně kvalitně nepracoval. Bylo nutné mu stanovit nejprve jasná a zřetelná pravidla a důsledně vyžadovat jejich plnění. Po osvojení a akceptaci těchto pravidel do svého studijního stylu se snažil nakonec pobyt dobře zvládnout a spolupracovat s učiteli i ostatními výchovnými pracovníky v rámci svých intelektových a studijních možností.

David v SVP ve škole v hodinách dokázal pracovat samostatně, ale bylo nutné jej občas povzbudit a korigovat ve školní práci. Jeho projevy chování byly bez výraznějších přestupků a excesů proti školnímu i pobytovému řádu střediska. Globálně si dokázal dobře plnit své školní povinnosti, respektovat daná pravidla hodnocení školní práce a podílet se na dobré pracovní atmosféře ve třídě. Kolektivem spolužáků byl nakonec dobře akceptován a dokázal si vytvořit dobrý osobní status ve skupině. Obecně na ostatní v kolektivu třídy působil spíše pozitivním dojmem, ale občasné tendence k provokacím se také projeví, což způsobovalo tenzi mezi jím a ostatními. Výhrady ke kvalitě jeho práce si dokázal přiznat, provést potřebnou korekci a poopravit své postoje. Běžné pedagogické prostředky a metody byly dostačující při občasné nutnosti usměrnit a stimulovat jeho přístup k plnění školních povinností. U Davida se i při pobytu ve středisku projeví silné osobnostní dispozice k pohodlnosti. Byl pasivní v přístupu k učivu, ale podstatnou část hodiny dokázal přesto efektivně pracovně využít.

Studijní látku zvládal bez výrazných potíží a dokázal ji i vhodně zpracovat do sešitů, ale náročnější výukové obsahy mu působily komplikace, které nebyl bez pomoci učitele schopen zvládnout sám. Pravidla hodnocení a spolupráce dokázal akceptovat a včlenit je do svého stylu školní práce. Své chování rovněž dokázal v případě potřeby podrobit potřebné korekci a změně. V průběhu celého pobytu ve středisku dokázal ve své práci předvést samostatnost spojenou se sebekontrolou i s prezentovanými dobrými školními výsledky. U Davida byl v době pobytu pozorovatelný osobnostní růst a celková kultivace osobnosti. Lze ovšem také konstatovat, že je velmi ovlivnitelný i negativním směrem, lehce dokáže podlehnout nevhodným vrstevnickým vzorům, proto bylo doporučováno i nadále vhodně uplatňovat důslednější výchovné vedení a jasná pravidla. David dokázal přijmout od učitelů pochvalu, která je pro něho vhodnou formou ocenění i motivace. Dobře reagoval i na pocity prožitků úspěšnosti.

David je méně kritický ke své osobě. Z psychologického vyšetření v rámci pobytu v SVP u něj byla prokázána vyšší míra sebestřednosti až smělosti. David byl družný, aktivní, při důraznějším výchovném působení i poddajný se snahou spolupracovat.

Zúčastnil se rovněž zátěžového pobytu na horách, který zvládl s potížemi v chování, po fyzické stránce byl bez problémů.

David se obecně špatně přizpůsobuje požadavkům a špatně snáší jakákoliv omezení, což umocňuje jeho volnomyšlenkářství a temperament. Pokud se jej povedlo zklidnit, dokázal se nad svým chováním zamyslet, ale svou vůlí mnohdy nedokázal zvládnout své tendence k nevhodným projevům.

V době pobytu se ukázalo, že je sportovně nadaný a bylo by tedy dobré, aby se věnoval některému kolektivnímu sportu (fotbal apod.), kde by se mohl učit a posilovat fair-play chování a zároveň být mezi vrstevníky, kde je určitá kontrola. Pokud se bude bezcílně potulovat, je u něho vzhledem ke značné ovlivnitelnosti velké riziko přimknutí k závadové partě.

Ke vztahům k rodině za zdůraznění stojí to, že k matce vykazuje kladné emoce, k otci se nevyjádřil. Některé vztahy se jeví jako rozporné. Při kresbě rodiny vynechal sebe a otce a jako dominantní osobu v rodině zdůraznil mladší sestru. Matka společně s babičkou Davida v zařízení pravidelně navštěvovala a na jeho chování se informovala. Pěkný citový vztah byl patrný.

U Davida se velmi osvědčila důslednost a individuální přístup, své chování výrazně zlepšil. Lépe spolupracovat dokázal především ve školním prostředí a pozitivnější hodnocení ze závěru pobytu převládalo i v mimoškolních aktivitách. Z uvedeného je zřejmé, že Davidovi preventivně výchovný pobyt významně prospěl. Podařilo se zmírnit celou řadu výchovných problémů a za necelých 60 dnů prokázal, že je přístupný změnit své závadové chování, upravit a posílit svůj mravní a hodnotový žebříček. Stále však u něj absentovaly potřebné návyky důležité pro život, především školní, jejichž zafixování vyžadovalo dlouhodobější intervenci a posilování. David měl stále vyšší nechuť ke stereotypu života a škola pro něj i nadále zůstávala zátěžovým stereotypem. Doporučována tedy byla v každém případě pevnější a direktivnější výchova. Neméně důležité je ponechat prožití důsledků negativního chování a situaci mu neulehčovat. U Davida je vhodné se pokusit o větší důvěru a upřímnost. Delší dobu stagnoval a svou vysokou absencí získal odstup od spolužáků, ve třídě se cítil frustrován díky svým neznalostem a také vyššímu věku.

Z výše uvedeného je zřejmé, že prognózu dalšího vývoje po absolvovaném pobytu v SVP bylo určit dosti složité. Přestože byl pobyt pro chlapce jednoznačně přínosem, bylo nutné brát na zřetel zátěžové faktory, které zásadně jeho chování ovlivňují. Velmi významné se jeví mnohdy nepodnětné rodinné prostředí s absencí mužského výchovného vzoru. Velkou roli rovněž sehrává jeho osobnostní ladění a negativní vlastnosti, mezi které patří pohodlnost, nevytrvalost, svévolnost a nadřazování požitků nad povinnosti. V případě důsledného posilování pozitivních vlastností a zkušeností za nezbytné pomoci odborníků byla prognóza spíše kladná.

S ukončením pobytu končil také školní rok a následovaly letní prázdniny. Z hodnocení Davida vyplynulo, že se mu pobyt ve středisku líbil, našel si zde kamarády, podnikali různé výlety, hodně sportovali. David sliboval, že už bude nyní od nového školního roku do školy řádně docházet. K opravným zkouškám v srpnu se ovšem do školy nedostavil, matka nijak nereagovala.

Současný stav – školní rok 2012/2013

V nadcházejícím školním roce 2012/2013 již v říjnu orgán sociálně-právní ochrany dětí obdržel ze školy zprávu, že David byl ve výuce jen 9x. Veškerá absence byla omluvena lékařkou nebo matkou. Zameškané učivo si nedoplňoval a do hodin se nepřipravoval. Léčebný režim v době údajných nemocí nedodržoval, neboť byl vidíván venku bez zjevných potíží. Situace se tedy nezlepšila. David nastoupil poslední rok povinné školní docházky.

Vzhledem ke stále se prohlubujícím problémům s absencí chlapce ve škole a k nevěrohodným a zpochybnitelným omluvenkám, byl vznesen ze strany OSPOD dotaz na ošetřující lékaře, do jaké míry je zdravotní stav Davida závažný a vyžaduje domácí léčení a zda případně není vhodné chlapce komplexně a důkladně vyšetřit, aby nedošlo k zanedbání péče o jeho zdravotní stav. Lékaři se ovšem bez souhlasu zákonného zástupce ke zdravotnímu stavu a léčených obtíží nemohli blíže vyjádřit. Bylo pouze konstatováno, že Davidův zdravotní stav je dobrý. Dětská lékařka pak sdělila, že se v potřebných případech neřídil doporučovanou léčbou a navrhovanými opatřeními – 2x byl odeslán k podrobnějšímu vyšetření k hospitalizaci na dětské oddělení, aby se případně potvrdilo, že je zdrav, protože si často problémy vymýšlel. Nikdy toto vyšetření neabsolvoval, rázem se vždy uzdravil a potíže pominuly. Od listopadu 2012 již lékařka odmítla psát omluvenky.

Na matku bylo znovu důrazně apelováno, aby vyhledala pomoc odborníků, doporučen byl opět pobyt v SVP, který byl v loňském školním roce úspěšný a pro chlapce přínosný. Matka však doporučení nedbala.

Z pohovorů s matkou i s Davidem, ze zpráv školy i z opakovaných návštěv v rodině vyplynulo, že David čím dál více s matkou manipuluje, ta na jeho výchovu nestačí a není pro syna autoritou. David začal zcela promyšleně a účelově zneužívat svého zdravotního stavu k výmluvám, aby nemusel jít do školy. Výchovný vliv matky zeslábnul natolik, že již není schopna nijak ovlivnit Davidovu nechuť plnit povinnou školní docházku.

Výchovné problémy nabývají i nadále na vážnosti především proto, že David neplní povinnou školní docházku. Dlouhodobě je nepříznivě a nevratně ovlivňován jeho vývoj a je zde předpoklad zhoršování situace. Tento nepříznivý stav zcela jistě poznamená chlapce do budoucna a je tedy naléhavé situaci neodkladně řešit. Matka se vyjádřila v tom smyslu, že již není schopna ani ochotna výchovu zajišťovat, otec chlapce je i nadále ve VTOS a matce není známa jiná vhodná osoba, která by byla ochotna převzít Davida do své péče a zejména zajistit řádnou docházku do školy. Matka současný stav vnímá spíše jako obtěžující, bez většího zájmu toto nějak řešit tím spíš, že David by měl nyní ukončit povinnou školní docházku. O nějakém jeho dalším vzdělávání vůbec neuvažuje.

Shrnutí a prognóza dalšího vývoje

Vzhledem k výše uvedenému je tedy evidentní, že je zde nutný zásah a pomoc odborníků, proto orgán sociálně-právní ochrany dětí dle nové úpravy zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-

právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů svolal aktuálně nyní v dubnu případovou konferenci za účelem přijetí dalších opatření v zájmu Davida a matka byla vyzvána k zjištění volných kapacit k případnému opakovanému pobytu Davida v některém ze střediska výchovné péče.

Kazuistika 3

Osobní a rodinná anamnéza

Nezletilý Patrik, věk 12 let, narozený v roce 2000 vyrůstá v úplné rodině. Rodiče žijí již několik let v druhovském poměru, ze kterého pochází 9 v současné době nezletilých dětí. V rodině vyrůstá ještě nezletilá dcera matky z jejího předchozího vztahu. Patrik se narodil jako 5. v pořadí ze sourozenců. Rodina žije na velmi nízké sociokulturní úrovni, potýká se řadu let s finančními a bytovými problémy. Výchově a vzdělávání dětí není věnována patřičná pozornost a potřebný zájem. Všichni společně donedávna obývali vlastní rodinný domek ve špatném technickém stavu, o který ovšem v exekuci přišli. Nyní bydlí již delší dobu pouze provizorně u rodičů otce dětí ve velkém bytovém domě, kde žijí další rodiny rovněž na nízké sociokulturní úrovni. K rodinným a výchovným poměrům nutno podotknout, že některé nezletilé děti byly v roce 2009 na čas umístěny do zařízení Fondu ohrožených dětí Klokánek v Kroměříži, neboť rodiče nebyli schopni zajistit bydlení pro jejich početnou rodinu. Příjmem rodiny jsou již mnoho let dávky sociální péče. Z důvodů nedostatků v péči o děti je s rodinou průběžně v kontaktu pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Školní anamnéza

Od roku 2007 již byla několikrát ve spolupráci se školou řešena školní docházka Patrika. Jeho absence byla značná a většinou omluvená až dodatečně rodiči. Patrik byl a je stále žákem speciální základní školy, je u něho diagnostikována ADHD. Jeho intelekt je snížený. Po provedených důrazných pohovorech ovšem stále nedocházelo k nápravě, proto byli rodiče v roce 2008 prvně projednáni v přestupkovém řízení pro přestupek na úseku školství a výchovy mládeže. Jejich vina byla uznána a bylo jim uloženo prozatím pouze napomenutí a nutnost uhradit náklady řízení. V souvislosti s tím samozřejmě přišli na 3 měsíce o výplatu sociálních dávek. Neomluvená absence u Patrika i u jeho bratra ovšem pokračovala natolik, že oba rodiče byli trestně stíháni pro tehdy trestný čin ohrožování výchovy mládeže dle § 217

odst. 1 písm. b) trestního zákona. Okresní soud v Prostějově trestním příkazem ze dne 30. 12. 2008 uznal jejich vinu, uložil jim podmíněný trest s odkladem a nad rodiči vyslovil dohled.

č. j.:

ČESKÁ REPUBLIKA

TRESTNÍ PŘÍKAZ

Samosoudce Okresního soudu v Prostějově

vydal dne 30.12.2008 v Prostějově podle § 314 e) odst. 1 tr. řádu

následující **trestní příkaz**:

Obvinění

1.

nar. ve Staré Ľubovni, Slovenská republika, bez zaměstnání, trvale byten:
Prostějov, t. č. bytem okres Prostějov,

2.

nar. ve Slovenské republice, bez zaměstnání, trvale bytem
, okres Prostějov,

jsou vinni, že

v průběhu druhé poloviny školního roku 2007/2008 v místě svého trvalého bydliště v
, okres Prostějov, ani jinde, neposílali do školy a nezabezpečovali tak povinnou
devítiletou školní docházku svých nezletilých dětí

žáků 4. a 1. ročníku SŠ, ZŠ a MS Prostějov,
v důsledku čehož zameškali 92 a 87 hodin neomluvené
absence, čímž jim umožnili přivykat si zahálčivému životu, přičemž uvedeného jednání se
dopustili přesto, že byli rozhodnutím Městského úřadu Prostějov, KPPP ze dne 23.1.2008,
č. j. PVMU, které nabylo právní moci dne 13.2.2008, uznáni

pokračování

- 2 -

vinnými z přestupku na úseku školství a výchovy mládeže, o přípravu svých nezletilých dětí do školy se nezajímali a na předem oznámené třídní schůzky a výzvy školy se nedostavovali a nereagovali,

t e d y

úmyslně vydali osobu mladší než osmnáct let nebezpečí zpustnutí tím, že jí umožnili vést zahálčivý život,

č í m ž s p á c h a l i

trestný čin ohrožování výchovy mládeže podle § 217 odst. 1 písm. b) tr. zákona ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 tr. zákona

a z a t o s e o d s u z u j í :

oba obvinění

Podle § 217 odst. 1 trestního zákona s přihlédnutím k § 314e odst. 2 tr. řádu k trestu odnětí svobody v trvání **8 (osmi) měsíců**.

Podle § 60a odst. 1, 2 tr. zákona se výkon uloženého trestu odnětí svobody podmíněně odkládá na zkušební dobu **3 (tři) let** a nad obviněnými se vyslovuje **dohled**.

Podle § 60a odst. 3 tr. zákona se oběma obv. stanovuje, aby během zkušební doby řádně spolupracovali se základní školou a s orgány sociálně právní ochrany dětí při plnění povinné školní docházky svých nezl. dětí.

Poučení:

Proti tomuto trestnímu příkazu lze do osmi dnů od jeho doručení podat u zdejšího soudu odpor. Právo podat odpor nenáleží poškozenému. Pokud je odpor podán včas a oprávněnou osobou, trestní příkaz se ruší a ve věci bude nařízeno hlavní líčení. Jinak se trestní příkaz stává pravomocným a vykonatelným.

Při projednání věci v hlavním líčení není samosoudce vázán právní kvalifikací ani druhem a výměrou trestu obsaženým v trestním příkaze. V případě, že obviněný odpor nepodá, vzdává se tím práva na projednání věci v hlavním líčení.

Okresní soud v Prostějově
dne 30.12.2008

JUDr.
samosoudce

Za správnost vyhotovení:

Vývoj výchovných problémů

V roce 2005, tedy již v poměrně útlém věku Patrika, byla založena spisová dokumentace chlapce a jeho staršího bratra u kurátorů pro mládež na oddělení sociální prevence, neboť oba bratři byli šetřeni Policií ČR pro čin jinak trestný krádeže. V roce 2007 opět oba bratry šetřila Policie ČR pro čin jinak trestný vydírání. Obě tyto věci byly odloženy pro nedostatek věku. V roce 2008 byl Patrik společně s dalšími dětmi šetřen pro čin jinak trestný poškozování cizí věci, kdy se měl účastnit poničení vybavení nemocnice na infekčním oddělení, kde byl hospitalizován pro hepatitidu. I tato věc byla odložena.

V souvislosti s projednáváním výše zmiňovaných podezření z trestné činnosti Patrika, byly jak s chlapcem, tak s jeho rodiči ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí vedeny obsáhlé výchovné pohovory se zaměřením na trestní odpovědnost a rovněž na důležitost vzdělání, neboť ve vyžádaných zprávách ze školy se objevily informace o tom, že v plnění školních povinností se u Patrika objevují vážné nedostatky.

Vzhledem k dlouhodobě neuspokojivé, neměnné a zhoršující se situaci týkající se bytových, hygienických a výchovných nedostatků v rodině byl rozsudkem soudu ze dne 25. 6. 2009 nad výchovou všech nezletilých dětí v rodině stanoven DOHLED – sledováním rodiny v rámci tohoto výchovného opatření bylo pověřeno oddělení sociálně-právní ochrany dětí, které samozřejmě s kurátory spolupracovalo.

V roce 2011 se měl Patrik dopustit loupeže, kdy na dětském hřišti jiného chlapce pod pohrůžkou popálení zapálenou cigaretou donutil k vydání zlatého řetízku. Prošetřování tohoto závažného činu jinak trestného zahájila Policie ČR. Okresní státní zastupitelství v Prostějově pak podalo návrh na uložení výchovného opatření v podobě ochranné výchovy a věc byla následně projednávána soudem. Vzhledem k tomu, že v chování Patrika se začaly objevovat stále intenzivnější a závažnější projevy agrese, asociálního chování, nerespektování autorit a útěků ze školy, bylo nutné přistoupit k dalším intervencím jak v zájmu chlapce, tak ale i v zájmu širokého okolí především vrstevníků, pro které se Patrik stával nebezpečným.

Vývoj výchovných opatření

V souvislosti s narůstajícími problémy ve výchově Patrika bylo na rodiče důrazně apelováno ze strany kurátorů pro mládež i dalších institucí, aby přistoupili k efektivnímu opatření, které povede k nápravě. Bylo nabízeno internátní ubytování chlapce ve škole,

kteře rodiče odmítali, neboť se jim již v minulosti neosvědčilo – Patrik utíkal. Dohodnuta byla ambulantní návštěva v SVP Kelč s tím, že zde bude případně dohodnut výchovný pobyt v zařízení. Rodiče se ovšem se synem do střediska nedostavili a nijak ani zařízení nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí nekontaktovali, neprojevili další zájem o řešení situace.

V rámci uváděného soudního řízení o uložení výchovného opatření bylo nařizeno vypracování znaleckého posudku z oboru psychologie a pedopsychologie za účelem posouzení, jaké výchovné opatření je nejvhodnější Patrikovi uložit tak, aby bylo co nejefektivnější.

Rodiče se s Patrikem k vyšetření znalkyně nejprve vůbec nedostavovali nebo přišli sami bez syna. Po prvotních nezdarech se vůbec zkontaktovat bylo po velkém prodlení nakonec možné provést vyšetření. Dle průběžného vyjádření znalkyně při zpracovávání znaleckého posudku bylo vhodnější, aby Patrik spíše než výchovný pobyt absolvoval pobyt psychiatrický a to s ohledem na jeho nízký intelekt. Patrik řadu věcí a situací nechápal a v silách rodičů zřejmě vůbec nebylo syna zvládat a usměrnit jeho projevy chování. Rodiče zpočátku toto popírali, ale po opakujících se excesech v chování chlapce, narůstání neomluvené absence a útěků ze školy a pod hrozbou dalšího jejich přestupkového nebo trestního stíhání, nakonec sami přiznali, že nejsou schopni chování syna korigovat a nijak usměrnit. Patrik se choval čím dál více nepředvídatelně, nekontrolovatelně a nevyzpytatelně. Stával se nebezpečným a ohrožujícím jak sobě, tak okolí a výrazným způsobem narušoval výuku ve škole, čímž trpěly ostatní děti.

Podněty k tomu, aby byla prošetřena péče o Patrika, přicházely i z dalších institucí jako bylo příkladně nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Patrik sem docházel v odpoledních hodinách. Velmi zanedbaná byla soustavně jeho hygiena, ošacení neodpovídalo aktuálním klimatickým podmínkám a jeho vzrůstu. Vždy silně zapáchal. V oblasti sociálního chování nebyl vůbec schopen respektovat autority, řád a pravidla, která úmyslně porušoval. Vůbec neznal a neměl osvojeny základní sociální dovednosti a návyky. V oblasti řeči neměl a stále nemá dostatečnou slovní zásobu, nerozumí významu slov, což ho omezuje v komunikaci. Patrik pravidelně a silně kouřil a požíval i jiné návykové látky – především marihuanu, což bylo vzhledem k jeho věku rovněž alarmující.

Neomluvená absence Patrika stále narůstala a nyní se zdálo, že již v režii samotného chlapce bez toho, aby rodiče záškoláctví svým laxním a benevolentním přístupem kryly. Pod tlakem sankcí, kdy nejvíce motivující pro rodiče k řádnému zajišťování školní docházky

a zvýšenému dohledu nad synem byly tresty související s přestupkovým řízením a ztrátou hmotného zabezpečení, se rodiče snažili syna do školy denně doprovázet a na docházku dbát. Toto ovšem již bylo nedostačující, neboť Patrik ze školy utíkal. Veškerá opatření i ze strany rodičů nevedla k nápravě a dalších doporučovaných rodiče nevyužili, cokoliv jiného se pro ně zdálo být příliš náročné a zřejmě nadbytečné. Projednání další neomluvené absence tedy bylo postoupeno ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí k přestupkovému řízení. Rozhodnutím správního orgánu bylo rozhodnuto o vině rodičů a byla jim uložena sankce, jak je uvedeno níže.

Prostějov dne 18.1.2012

Toto rozhodnutí nabylo právní moci dne 9.2. 2012
a je vykonatelné dne 25.2. 2012
Bylo předáno k doručení dne
Bylo vyhlášeno dne
V Prostějově dne 25.3. 2012
Městský soud v Prostějově

(dále jen "obvinění") jsou

y i n n i.

v prvním pololetí školního roku 2011/2012 zanedbali péči o povinnou školní docházku svého syna _____, který v důsledku toho v tomto období neomluveně zameškal 22 vyučovacích hodin. Tím ohrozili výchovu a vzdělávání nezletilého a za to se jim

u k l á d á

- A. podle ust. § 11 odst. 1 písm. b) a ust. § 31 odst. 2 přestupkového zákona k a ž d é m u **pokuta** ve výši **1000,- Kč** (slovy jeden tisíc korun) splatná do 15 dnů od právní moci rozhodnutí,
- B. podle ust. § 79 odst. 1 přestupkového zákona a vyhlášky č. 231/1996 Sb., kterou se stanoví paušální částka nákladů řízení o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, povinnost **nahradit náklady** spojené s projednáváním přestupku k a ž d é m u ve výši **1000,- Kč** (slovy jeden tisíc korun) splatné do 15 dnů od právní moci rozhodnutí, obojí přiloženou poštovní poukázkou.

Odůvodnění:

Na základě oznámení OSPOD MÚ _____, odboru sociálních věcí bylo zahájeno řízení o výše uvedeném přestupku a bylo nařízeno ústní jednání. V ústním jednání byli slyšeni oba obvinění. zástupce SŠ, ZŠ a MŠ zástupce OSPOD MÚ _____

Oba obvinění shodně uvedli, že nejprve o záškoláctví syna vůbec nevěděli, neboť jej každé ráno řádně vypravili do školy. Když se to dověděli od třídní učitelky, chlapci domlouvali a také jej fyzicky potrestali. Když se ho ptali, proč ze školy utekl a kde byl v době, než se vrátil domů, tak chlapec záškoláctví zapřel a trval na tom, že ze školy neodešel. Chtěli využít některých opatření v rámci odborné pomoci, nicméně zatím k tomu nepřistoupili, protože si myslí, že chlapec se napraví. Do budoucna však to budou muset řešit dle rad

odborníků. Dále sdělili, že matka je toho času na mateřské dovolené. Celkem se stará o 9 dětí, z nichž 5 je školou povinných. Otec je bez zaměstnání, je hlášen na ÚP.

Zástupce která je třídní učitelkou chlapce,
upřesnila, že v prvním čtvrtletí měl chlapec 8 neomluvených hodin a k dnešnímu dni počet stoupl o 14. Celkem se tedy jedná o 22 neomluvených hodin. Absence vznikly tak, že chlapec opustil vyučování vždy po velké přestávce, a to po nějakém konfliktu, který vyvolal. Rodiče sice do školy chodili a byli o problémech s chlapcem informováni, nicméně k nápravě neučinili opatření, která by přinesla zlepšení, a to i přes doporučení školy, aby požádali o umístění chlapce do střediska výchovné péče.

Zástupkyně OSPOD kurátorka pro mládež sdělila, že rodina obviněných je dlouhodobě
sledována a nad výchovou dětí je stanoven dohled. Záškoláctví bylo projednáváno už v minulosti správním orgánem, ale i soudem. Obvinění byli poučeni o všech možnostech a prostředcích vedoucích k nápravě chlapce v souvislosti s povinnou školní docházkou. Zatím žádných těchto prostředků nevyužili. Naopak v současné době státní zástupce navrhuje stanovení ochranné výchovy pro chlapce a je nařízeno vypracování znaleckého posudky ohledně jeho osobnosti.

Po skončení dokazování vyhodnotil správní orgán provedené důkazy s tím, že jak výpovědi zástupkyně školy, tak i výpovědi zástupkyně OSPOD bylo jednoznačně prokázáno, že ze strany obviněných došlo k zanedbání péče o povinnou školní docházku jejich syna Potvrdily to i výpovědi samotných obviněných, kteří
doznali, že dosud kromě domluv a fyzických trestů neučinili žádná opatření ke sjednání nápravy. To svědčí o tom, že ke své zákonné povinnosti péče o povinnou školní docházku přistupovali neodpovědně a laxe. Důsledkem pak je záškoláctví jejich syna, které nepochybně ohrožuje jeho vzdělávání a potažmo i výchovu.

Vzhledem ke shora uvedenému tedy správní orgán uznal obviněné vinnými a uložil jim přiměřenou pokutu. Při stanovení její výše přihlédl k rozsahu záškoláctví a k tomu, že již v minulosti se stejného přestupku dopustili. Přihlédl však i sociálnímu postavení rodiny. Dále uložil povinnost uhradit náklady řízení, jak stanoví zákon.

Poučení účastníků:

Proti tomuto rozhodnutí se lze odvolat do 15 dnů ode dne jeho oznámení ke Krajskému úřadu Olomouckého kraje, odboru sociálních věcí, podáním u zdejšího správního orgánu. Včas podané a přípustné odvolání má odkladný účinek.

JUDr.

vedoucí přestupkového oddělení

Při pokračujícím psychologickém vyšetření, které probíhalo v rámci znaleckého posudku v několika sezeních, Patrik kontakt navázal poměrně rychle, adaptační potíže nevykazoval. Jeho chování bylo ale lehce provokující, při práci byl značně impulzivní. Pracovně i volně ho znalkyně charakterizovala jako velmi nezralého. Velice často reagoval „nevím“, aniž by se vůbec pokusil odpovědět. Jeho aktuální úroveň rozumových schopností byla v březnu 2012 v pásmu střední mentální retardace, některé složky intelektu až v pásmu těžšího mentálního defektu. K výše uvedené úrovni intelektu se dále přidružovala impulzivita, slabé volní úsilí a projevy pubertálního chování. Spolu s nedostatečným dohledem ze strany rodiny vedly tyto okolnosti k výchovným obtížím.

Znovu byl doporučován pobyt Patrika ve Středisku výchovné péče v Kelči, případně v jiném obdobném zařízení. SVP Kelč vycházelo maximálně vstříc ve sjednání nejprve ambulantní návštěvy a poté i ve sjednání dvouměsíčního pobytu. Rodiče se ovšem na sjednané termíny nedostavili.

Z důvodu hrozící ochranné výchovy v rámci výše uváděného soudního řízení a také z důvodu stále se stupňujících problémů, nakonec Patrik na pobyt v SVP Kelč nastoupil dne 5. 9. 2012. Jako stěžejní důvody umístění byly uváděny závažné výchovné obtíže ve školním prostředí – fyzické ubližování spolužákům, ničení jejich školních pomůcek, verbální vyhrožování, zastrašování, odmítání spolupráce při vyučování, záměrné vyrušování, napadání učitelů, opouštění budovy školy za účelem kouření, vědomé porušování školního řádu, záškoláctví a útoky ze školy. Rodiče byli při nástupu syna do střediska méně sdílní a měli spíše přirozené snahy obhajovat Patrikovo chování. Matka projevila obavy z pobytu, neboť Patrik mimo domov delší dobu nikdy nikde nebyl.

Patrik se od počátku pobytu projevoval problematicky, odmítavě, svévolně, se snahami určovat si sám podmínky. Při vyučování měl snahu ničit zapůjčené pomůcky. Při krátkodobém zátěžovém výjezdu v období adaptace byl konfliktní, hrubý k ostatním dětem, vyhrožoval útekem, odmítal pokyny vychovatelů a měl nevhodné tendence manipulovat a urážet fyzicky méně zdatné spolužáky. Spolupracoval pouze pod důrazným individuálním působením. Pozitivní chování se sice objevilo, ale jen velmi krátkodobě. Patrik byl nevytrvalý, hledající jen své potížitky a uspokojení svých mentálních potřeb.

Patrika bylo možné charakterizovat jako intelektově jednoduššího, infantilního, sociálně nezralého, s nevhodnými reakcemi i na běžné zátěže. Nechtěl být omezován žádnými aktivitami. Významné v tomto ohledu pro něho byly zejména školní povinnosti i mimoškolní

činnost. Zcela u něho absentovaly pravidelné návyky k těmto povinnostem. Podle hodnocení vychovatelů a učitelů ve středisku, bylo nutné jej neustále korigovat, byl pravidelným iniciátorem drobných i vážnějších provokací. Velmi často rezignoval se slovy „mě je to jedno, já chci jít domů“. Této snaze pak začal podřizovat své chování.

V průběhu pobytu ve středisku se dopustil několika tzv. „mimořádných událostí“, kdy zmanipuloval slabšího vrstevníka, který mu pod nátlakem později vydal veškeré své věci včetně ošacení. Když se na tuto skutečnost přišlo, vše vrátil, ale začal se uchýlovat k výhrůžkám. Patrik své agresivní snahy natolik stupňoval, že bylo zvažováno oznámení Policii ČR. Své chování zdůvodňoval snahou opustit zařízení. Úmyslně roztrhal učebnice a připravoval si své věci k opuštění střediska.

Situace s chováním Patrika i v tomto odborném zařízení byla natolik závažná a nezvladatelná, že bylo rozhodnuto o přerušení preventivně výchovného dobrovolného pobytu. Nabídnuto zařízením pak bylo pokračování v pobytu v době, kdy se vymění výchovná skupina dětí, neboť vztahy mezi konkrétními dětmi a Patrikem již byly natolik narušené, že znemožňovaly naplnění účelu výchovného pobytu i u nich. Velmi složitý byl také kontakt s rodiči, kdy spolupráce byla v podstatě nulová. Prognóza dalšího vývoje po absolvování pouze poloviny pobytu ve středisku byla prozatím značně nejistá a problematická.

Po návratu ze střediska Patrik nastoupil zpět do školy. Jeho docházka do školy je i nadále velmi sporadická, domácí příprava na výuku je nulová. Rodiče dlouhodobé absence omlouvají v řádných termínech, k některým přikládají lékařská potvrzení. Spolupráce se školou ze strany rodičů spočívá pouze v omlouvání zameškaných hodin. Časté absence a rovněž nezáměr rodiny mají vliv na nižší úroveň vědomostí chlapce. S přibývajícím učivem pak nastávají problémy a Patrik nemá už vůbec žádný zájem se doučit zameškanou látku. Za své agresivní chování není oblíbený v kolektivu třídy. Problémy mají stupňující se tendenci.

V rámci soudního řízení o uložení výchovného opatření, kde byla navrhována ochranná výchova, bylo nakonec rozhodnuto v lednu 2013 o zařazení chlapce do výchovně-terapeutického programu v rámci SVP Kelč. Doporučováno bylo co nejčasnější nastoupení Patrika na dobrovolný výchovný pobyt, který by po právní moci rozsudku o uložení tohoto výchovného opatření kontinuálně předcházel navazujícímu výchovně-terapeutickému pobytu. V současné době rozsudek ještě není pravomocný a snahy o nastoupení Patrika nejprve dobrovolného pobytu, který by současně byl pokračováním výše zmiňovaného přerušného

výchovného pobytu z podzimu 2012, jsou neúspěšné. Patrika rodiče již 2x do zařízení umístili, ale vzápětí na to byl pobyt vždy ukončen – v jednom případě z důvodu útěku chlapce a ve druhém případě z důvodu jeho neadekvátně agresivního chování. Do kmenové školy Patrik i nadále dochází, byť je docházka spíše formální a velmi nahodilá.

Shrnutí a prognóza další vývoje

Za současného stavu stanovit prognózu dalšího vývoje je velmi složité. Je zde mnoho negativních faktorů, které signalizují spíše pesimistické vyhlídky. Nelze ovšem rezignovat především s ohledem na věk Patrika, kdy zde jistá pravděpodobnost ovlivnění zrání jeho osobnosti ještě existuje. Za pomoci odborné etopedické, psychologické i psychiatrické péče je šance docílit alespoň částečné nápravy v jeho asociálním chování. Podporu rodiny a změnu přístupu ve výchově ze strany rodičů zde očekávat pravděpodobně nelze vůbec. Nutné je ovšem i na rodiče neustále apelovat a zdůrazňovat jejich povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti především s odkazem na to, že v rodině vyrůstají další nezletilé děti plnící povinnou školní docházku a jejich vývoj je situací s Patrikem rovněž velmi zásadně ovlivňován.

7. Shrnutí výsledků výzkumu

Výzkum formou zhodnocení a komparace vybraných kazuistik si kladl za cíl zmapovat příčiny výskytu záškoláctví a stanovit nejčastější příčiny tohoto sociálně patologického jevu u vybraného vzorku žáků z evidence kurátorů pro mládež. Dalším cílem bylo zhodnotit vliv rodiny a dalších faktorů podílejících se na vzniku záškoláctví, stanovit pravděpodobnou prognózu dalšího vývoje a doporučit možné postupy a opatření k zamezení tohoto sociálně-patologického jevu nebo alespoň k jeho minimalizaci.

Zkoumané kazuistiky zachycují v anamnézách jednotlivých žáků výchovné, sociální i biologické podmínky, ve kterých každý jedinec vyrůstal, vyvíjel se a měl možnost se zařadit nějakým způsobem do společnosti. Je zde uváděno, jak tito žáci plnili školní docházku, jak k této povinnosti přistupovali zákonní zástupci žáků a jaká opatření bylo nutné zvolit v případě výskytu problémového chování.

Hlavní příčinu záškoláctví u vybraného vzorku zkoumaných jedinců lze spatřovat nejvíce v rodinné výchově a v jejím zanedbání, které pak už škola nebyla schopna zásadně ovlivnit běžnými opatřeními a mohla se jen pokusit o prevenci sekundární či terciární tím, že v zájmu žáka, ale i společnosti využila a dodržovala dané předpisy, které postupy v případě tohoto problémového chování jasně stanovují. Neodmyslitelný je potřebný empatický, citlivý a především individuální přístup ke každému žákovi dle konkrétní situace, což u vybraného vzorku žáků školy naplňovaly. Příčina vzniku záškoláctví ze strany školního prostředí, strachu ze školy nebo z konkrétního učitele se u vybraného vzorku žáků jako prvotní a spouštěcí nepotvrdila. Lze jen připustit, že mohla být skrytou umocňující příčinou stejně tak jako vliv vrstevníků.

Velmi důležité je zdůraznit nutný a nepostradatelný individuální přístup ke každému žákovi a důkladné zvážení toho, jaké postupy je nejvhodnější zvolit, neboť se mnohdy jedná o velmi zásadní a citlivý zásah do života jedince a jeho rodinného zázemí. Z vybraných kazuistik zcela jasně vyplývá, že především s ohledem na věk žáků a výchovu ze strany zákonných zástupců, bylo žádoucí včasné učinění efektivních opatření, neboť zanedbání či poškození vývoje žáků v období školního dozrávání je nevratné.

U všech vybraných vzorků výzkumu pak lze více či méně spatřovat jako jednu z příčin záškoláctví, která je už spíše pouze rizikovým faktorem, dědičnost a biologickou předurčenost. Souvislost osobnostního nastavení, temperamentu, emocionálního ladění,

inteligence a také vývojového období puberty je velmi pravděpodobná a zřetelná. U poslední kazuistiky lze rovněž hovořit o biologickém znevýhodnění v podobě sníženého intelektu a poškození CNS v důsledku kterého se u chlapce objevovala agresivita a další asociální projevy chování.

U první kazuistiky byla s největší pravděpodobností stěžejní příčinou vzniku záškoláctví nedůsledná a nedostatečně pevná výchova. Výchovná nejednotnost rodičů, v podstatě absence rodičovské postavy otce v rodině, slabost a značná ovlivnitelnost matky synem, její rozmazlující výchova bez stanovených mantinelů, bez uplatňování disciplíny a nepřizpůsobení pravidel ve výchově věku chlapce, měly velký vliv na rozvoj jeho záškoláctví.

V dalších dvou případech u zkoumaného vzorku je možné vyvodit, že základní příčinou vzniku sociálně patologického jevu – záškoláctví je rovněž výchova v rodině, ale také především přístup ke vzdělání, kdy mu není ze strany rodičů, nebo vychovávajících dáván nijak zvláštní zřetel, důležitost je zcela odsunuta do pozadí. Plnění povinné školní docházky je v uváděných rodinách vnímáno jako něco, co je nutné splnit, aby se vyhnuli sankcím společnosti v podobě přestupkového nebo trestního stíhání nebo nepříjemnostem souvisejícím s intervencí různých institucí. Vzdělávání svých dětí nevnímají jako kultivaci jejich osobnosti, která se zaslouží v budoucnu o jejich hodnotnější a spokojenější život. Upřednostňovány jsou zde zcela jiné hodnoty a pohodlný, konzumní způsob života bez náhledu do budoucnosti. Zhoubný vliv tohoto vedení - nevedení žáků je zřejmý. Nelze ovšem opomenout i další významné faktory, které záškoláctví u vybraného vzorku žáků dosti zásadním způsobem podpořily. S odkazem na teoretickou část práce, kde uvádím, že příčin vzniku problémového chování je mnoho a jedná se tedy o multifaktoriální podmínění, lze jen konstatovat, že vybrané kazuistiky jsou toho praktickým důkazem.

Závěr

Předkládaná diplomová práce pojednává o příčinách záškoláctví u žáků při povinné školní docházce, které jsou různé a jsou podmíněny multifaktoriálně, tedy mnoha důvody a vlivy jak biogenními, vývojovými, somatogenními, tělesnými, tak psychogenními a sociogenními. Stanovit příčinu tedy není jednoduché a je třeba zohledňovat řadu okolností.

Cílem bylo seznámit s problematikou záškoláctví, popsat vnější a vnitřní vlivy tohoto patologického jevu, určit důsledky absence ve škole, nastínit možná řešení, vymezit příčiny záškoláctví při povinné školní docházce a vliv rodinné výchovy či jiných faktorů.

V teoretické části práce jsem na základě literatury a pramenů objasnila základní pojmy a přiblížila problematiku záškoláctví se zaměřením na žáky 2. stupně základní školy. Uvedla jsem právní předpisy a instituce, které se touto oblastí zabývají a vzájemně spolupracují. Blíže jsem se pak věnovala příčinám a možnostem řešení záškoláctví. V poslední kapitole teoretické části je zmíněna prevence záškoláctví, která navazuje na řešení záškoláctví a je v podstatě jeho nedílnou součástí.

Teoretická část vyzdvihuje nutnost a potřebnost podporovat v žácích úctu k hodnotě skutečného vzdělání a vést k tomu i rodiče, kteří nemají tyto postoje dostatečně zvnitřněné a nemohou je tedy dále předávat svým potomkům. Jak uvádí Ferdinand Smrčka a kol. (1970) vzdělávání je úzce spjato s výchovou v rodině. Rodinná a školní výchova by na sebe měly navazovat, být ve vzájemné harmonii a mít stejný cíl. Nad každým žákem je pak třeba se zamýšlet individuálně a v případě problémů se snažit důkladně poznat příčinu, aby byla větší šance nastoupit správnou cestu nápravy.

V praktické části jsem navázala na poznatky z teoretické části a vycházela jsem dále z vlastních pracovních zkušeností kurátorky pro mládež. Na konkrétních vybraných kazuistikách nezletilých žáků v evidenci kurátorů pro mládež, u kterých se vyskytlo záškoláctví, které bylo nutné řešit za intervence dalších odborníků a institucí, jsem nejprve popsala jejich rodinné zázemí. Dále jsem pokračovala popisem vzniku a vývoje záškoláctví. Zmínila jsem učiněná opatření. Poté jsem zhodnotila, co bylo možnými příčinami selhání, a stanovila jsem pravděpodobnou prognózu dalšího vývoje.

Za pomoci metod pozorování, rozhovorů, anamnéz, kazuistik a studia dokumentů u vybraného vzorku žáků a jejich rodin, jsem došla k předpokládanému závěru, že příčin

a důvodů vzniku záškoláctví je skutečně mnoho, jsou různé a vzájemně se ovlivňují, ale tou nejvýznamnější a základní je výchova v rodině. Rodina je prvotním socializačním činitelem, je tím, kdo dává základ pro utváření hodnotového systému, mravů, morálky, postojů a vztahů ke vzdělání i celé společnosti obecně. Žák vstupující do školy je už nějakým způsobem z rodiny vychován a jeho osobnost se ve škole jen dotváří za většího či menšího vlivu dalších faktorů, kterými jsou např. vrstevníci nebo učitelé. Pokud rodinná výchova v něčem selhala, nedala základy k plnění povinností a k nutnosti respektovat určitá pravidla, zpravidla se to v chování žáků projeví. Období puberty je pro rozvoj mnohých sociálně-patologických jevů plynoucích z nesprávné nebo zanedbávající výchovy v rodině velmi rizikové.

Získaná zjištění z případových studií nelze nijak zobecňovat ani generalizovat, neboť se jedná o úzký vzorek vybraných případů v rámci kvalitativního výzkumu. Přesto je opodstatněně důležitost výchovy v rodině a vliv rodinného působení jak po stránce emoční, vztahové, tak materiální a sociální řazena na první místo v příčinách, které se významně podílely na vzniku záškoláctví a s tím také souvisejících dalších sociálně-patologických projevů chování. Na základě uvedených kazuistik lze konstatovat, že hlavní příčina a vina výskytu záškoláctví je na rodičích, kteří svým laxním přístupem většinou vznik tohoto druhu problémového chování podpořili.

Zjištěné teoretické i praktické poznatky v předkládané diplomové práci mohou být využity při výuce sociálních i pedagogických předmětů, mohou být také vodítkem pro začínající učitele, sociální pracovníky, především kurátory pro mládež i pro rodiče problémových žáků.

Seznam zkratek

ZŠ, SŠ – základní škola, střední škola

Sb. – sbírka zákonů

ČR – Česká republika

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

PČR – Policie České republiky

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

Om – ochrana mládeže

OSZ – okresní státní zastupitelství

SVP – středisko výchovné péče

OS – okresní soud

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

KPPP – komise pro projednávání přestupků

MěÚ – městský úřad

ÚP – Úřad práce

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

CNS – centrální nervový systém

FAS – fetální alkoholový syndrom

ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder – porucha pozornosti s hyperaktivitou

LMD – lehká mozková dysfunkce

nezl. – nezletilý

tr. řád – trestní řád

odst. – odstavec

atd. – a tak dále

nar. – narozen

a kol. – a kolektiv

apod. – a podobně

např. – například

Seznam použité literatury a zdrojů

Publikace

BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: TRITON, s.r.o., 2004. ISBN 80-7254-453-5.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s., 1992. ISBN 80-85605-28-7.

GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: HANEX, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3.

GRECMANOVÁ, Helena et al. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: HANEX, 2003. ISBN 80-85783-24-X.

HOLOUŠOVÁ, Drahomíra. Osobnost učitele. In: KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: HANEX, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.

KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: HANEX, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.

KROWATSCHEK, Dieter a Holger DOMSCH. *Do školy beze strachu: Jak překonat strach z nepříjemných školních zážitků*. Brno: Computer Press, a.s., 2007. ISBN 978-80-251-1767-5.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, s.r.o., 2005. ISBN 80-7178-945-3.

LABÁTH, Vladimír a kol. *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1990. ISBN 80-85850-66-4.

LANGER, Stanislav. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění: Diagnostické, výchovné a profesiografické modely*. Hradec Králové: Kotva, 1994. ISBN 80-900254-3-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd., přepracované. Praha: Portál, 2008. 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MUSILOVÁ, Marcela. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0749-3.

ONDRÁČEK, Petr. *Františku, přestaň už konečně zlobit, nebo....* Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-18-6.

PLEVOVÁ, Irena. *Kapitoly z obecné psychologie II.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-244-0963-1.

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník.* 5. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.

SMRČKA, Ferdinand ed al. *ABC rodinné výchovy: Dítě školního věku.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. Číslo publikace 14-450-70.

ŠIMÍČKOVÁ – ČÍŽKOVÁ, Jitka et al. *Přehled vývojové psychologie.* 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2141-4.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka.* Praha: Portál, s.r.o., 2001. 200s. ISBN 80-7178-503-2.

URBANOVSKÁ, Eva. Osobnost vychovávaného jedince. In: KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I.* Olomouc: HANEX, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* 4. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, M., J. ŠTURMA a P. KLÍMA. *Psychologie dítěte pro speciální pedagogii.* 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, Univerzita Karlova v Praze, 1988. 186 s. Číslo publikace 1021-5722.

VALIŠOVÁ, Alena. *Asertivita v rodině a ve škole aneb zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli.* 3. vyd. Nakladatelství H&H, 1998. ISBN 80-86022-41-2.

Právní předpisy

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů ze dne 4. prosince 1963. ÚZ č.782, *Rodinné právo.* Ostrava: Sagit a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-797-6.

Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262 – 10324. Dostupný také z:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=561/2004&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.
ISSN 1211-1244.

Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=359/1999&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.
ISSN 1211-1244.

Zákon č. 200 ze dne 17. května 1990 o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1990, částka 35, s. 810-826. Dostupný také z:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=200/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.
ISSN 1211-1244.

Zákon č. 40 ze dne 9. února 2009 trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11. Dostupný také z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=40/2009&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.

ISSN 1211-1244.

Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978-2991. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=109/2002&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.

ISSN 1211-1244.

Zákon č. 101 ze dne 4. dubna 2000 o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 32, s. 1521-1532. Dostupné z:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=101/2000&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.
ISSN 1211-1244.

Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupné z:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=111/2006&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy.
ISSN 1211-1244.

Zákon č. 2 ze dne 16. prosince 1992 Listina základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 17-24. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2/1993&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy. ISSN 1211-1244.

Úmluva o právech dítěte č. 104 ze dne 8. dubna 1991. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 22, s. 502-511. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=104/1991&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy. ISSN 1211-1244.

Vyhláška č. 16 ze dne 29. prosince 2004 o organizaci školního roku. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 4, s. 68-72. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-16-2005-sb-1>.

Vyhláška č. 48 ze dne 18. ledna 2005 o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 11, s. 319-327. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb-1>.

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, vydaný pod č.j. 10 194/2002 – 14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi-predkladaci-zprava-a-text-pokynu>.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/attachments/article/123/Metodicke%20doporuceni%20k%20primarni%20prevenci%20rizikoveho%20chovani.pdf>.

Internetové zdroje

Autor Neuveden. *Záškoláctví jako jeden ze sociálně patologických jevů ve školství* [online]. 2011 [cit. 28. 12. 2012]. Dostupné na WWW: <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/zaskolactvi.html>

Wikipedia. *Žák* [online]. [cit. 03. 02. 2013]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BD%C3%A1k>

Jiné zdroje

Spisová dokumentace Om (ochrana mládeže) Magistrát města Prostějova, Odbor sociálních věcí, oddělení sociální prevence

Seznam příloh

- 1) Metodický pokyn MŠMT č. j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002
- 2) Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j. 21291/2010-28

Příloha číslo 1

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

V Praze dne 11. března 2002

Č. j.: 10 194/2002-14

Metodický pokyn

k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy doporučuje v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, následující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví v základních a středních školách:

Čl. I

Prevence záškoláctví

- (1) Dobu a způsob uvolnění žáka ze školního vyučování stanoví školní řád¹. V případě podezření z nevěrohodnosti dokladu potvrzujícího důvod nepřítomnosti žáka, se může ředitel školy v dané věci obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka, nebo požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán.
- (2) Školní docházku (omluvenou a neomluvenou nepřítomnost) žáků své třídy eviduje třídní učitel.
- (3) Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.
Součástí prevence je:
 - a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků,
 - b) součinnost se zákonnými zástupci,
 - c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,
 - d) výchovné pohovory s žáky,
 - e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko psychologického poradenství,
 - f) konání výchovných komisí ve škole
 - g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.

¹ § 3 odst. 8 a 9 vyhlášky č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů.

Čl. II

Způsob omlouvání nepřítomnosti, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů

- (1) Nepřítomnost nezletilého žáka základní a střední školy ve škole omlouvá v souladu s platnými právními předpisy zákonný zástupce žáka (popřípadě vychovatel domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže); zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám.
- (2) Základní a střední škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené zákonným zástupcem nezletilého žáka (popřípadě vychovatelem domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže) nebo omluvenky vystavené zletilým žákem, a to pouze v případě, že nepřítomnost žáka ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.
- (3) Na dobu nepřítomnosti žáka ve škole, která předchází návštěvě žáka u ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, není tento lékař oprávněn vydat potvrzení o nemoci, neboť zpětně nelze jednoznačně a zodpovědně posoudit zdravotní stav žáka.
- (4) Ve zcela výjimečných, individuálně stanovených případech (především v případě časté nepřítomnosti žáka nasvědčující zanedbávání školní docházky) může škola požadovat jako součást omluvenky potvrzení ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, o nemoci žáka i v případě nepřítomnosti, která nedosahuje délky uvedené v odstavci 2.
- (5) Školy a zdravotnická zařízení, tedy i praktičtí lékaři pro děti a dorost, jsou v souladu s § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, povinni oznamovat orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétních případech jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku; o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.).
- (6) O neomluvené i zvýšené omluvené nepřítomnosti informuje třídní učitel výchovného poradce, který tyto údaje vyhodnocuje. Při zvýšené omluvené nepřítomnosti ověřuje její věrohodnost. Neomluvenou nepřítomnost do součtu 10 vyučovacích hodin řeší se zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem třídní učitel formou pohovoru, na který je zákonný zástupce nebo zletilý žák pozván doporučeným dopisem. Projedná důvod nepřítomnosti žáka a způsob omlouvání jeho nepřítomnosti a upozorní na povinnost stanovenou zákonem. Seznámí zákonného zástupce nebo zletilého žáka s možnými důsledky v případě nárůstu neomluvené nepřítomnosti. Provede zápis z pohovoru (doporučený vzor - příloha č.1), do něhož uvede způsob nápravy dohodnutý se zákonným zástupcem nebo zletilým žákem. Zákonný zástupce nebo zletilý žák zápis podepíše a obdrží kopii zápisu. Případné odmítnutí podpisu nebo převzetí zápisu zákonným zástupcem nebo zletilým žákem se do zápisu zaznamená.

- (7) Během období, kdy škola vyhodnocuje neomluvenou nepřítomnost, může ředitel školy v zájmu zjištění pravé příčiny záškoláctví žáka a jejího odstranění požádat o spolupráci odborníky z oblasti pedagogicko-psychologického poradenství, popř. orgány sociálně-právní ochrany dětí².
- (8) Při počtu neomluvených hodin nad 10 hodin svolává ředitel školy školní výchovnou komisi, které se dle závažnosti a charakteru nepřítomnosti žáka účastní: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popř. další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena.
- (9) Pozvání zákonných zástupců na jednání školní výchovné komise se provádí doporučeným dopisem. O průběhu a závěrech jednání školní výchovné komise se provede zápis, který zúčastněné osoby podepíší (doporučený vzor - příloha č.2). Případná neúčast nebo odmítnutí podpisu zákonnými zástupci se v zápisu zaznamená. Každý účastník jednání obdrží kopii zápisu.
- (10) V případě, že neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, ředitel školy zašle bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví (doporučený vzor - příloha č.3) s náležitou dokumentací příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu. Tato ohlašovací povinnost vychází z platné právní úpravy³.
- (11) V případě opakovaného záškoláctví v průběhu školního roku, pokud již byli zákonní zástupci pravomocným rozhodnutím správního orgánu postíženi pro přestupek podle ustanovení zákona⁴, je třeba postoupit v pořadí již druhé hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže⁵. Kopie hlášení o zanedbání školní docházky bude zaslána příslušnému okresnímu úřadu nebo pověřenému obecnímu úřadu.

Čl. III

Závěrečné ustanovení

- (1) Ustanovení čl. II odst. 1 až 5 jsou stanoveny v dohodě se Sdružením praktických lékařů pro děti a dorost České republiky.
- (2) Metodický pokyn nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Mgr. Eduard Zeman

ministr školství, mládeže a tělovýchovy

² § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

³ § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
Čl. 13 odst. 13 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j. 14269/2001-26.

⁴ § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

⁵ § 167, § 168 a § 217 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů.
§ 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Doporučený vzor záznamu o pohovoru o neomluvené nepřítomnosti žáka

Záznam o pohovoru o neomluvené nepřítomnosti žáka

Jméno žáka /žákyně:	
Datum narození:	
Bydliště:	
Škola – třída – ročník:	

Zákonní zástupci žáka navštívili školu: - na vyzvání - z vlastního zájmu

Účastníci pohovoru (jméno a prac. zařazení):

Stanovisko výchovného poradce:

Zápis z pohovoru:

Závěry pohovoru, doporučení, dohodnutý další postup:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry pohovoru.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum:

Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy:

Podpis třídního učitele / učitelky:

Doporučený vzor zápisu z výchovné komise

Zápis z výchovné komise

k řešení neomluvené nepřítomnosti žáka

Jméno žáka /žákyně:	
Datum narození:	
Bydliště:	
Škola – třída - ročník:	

Účastníci jednání: zákonní zástupci žáka

třídní učitel

výchovný poradce

vedení školy

kurátor sociálně-právní ochrany dětí

školní metodik protidrogové prevence

zástupce rady školy

ostatní

Předmět jednání:

Výchovná opatření:

Zapsal/a/:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry tohoto jednání.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum:

Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy:

Podpis ředitele / ředitelky školy:

Doporučený vzor oznámení o zanedbání školní docházky

Přestupková komise obce či městské části v.....

OZNÁMENÍ O ZANEDBÁNÍ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Žák/žákyně:		Bydliště:
R.Č.:	Ročník:	
Rok školní docházky:		
Počet zameškaných hodin celkem:		Dítě je ve výchově: 1) zákon. zástupců: a) obou rodičů b) pouze otce c) pouze matky 2) ostatní:
Z toho neomluveno:		
Jedná se o záškoláctví: a) jednorázové b) opakované		

Zákonný zástupce:	Bydliště/sídlo:
Zaměstnavatel:	
Zákonný zástupce:	Bydliště/sídlo:
Zaměstnavatel:	

Opatření k řešení záškoláctví přijatá školou:

- 1/ Ve věci neomluvené absence byli dne.....zákonní zástupci žáka písemně pozváni k návštěvě školy.
- 2/ Pohovor se zákonnými zástupci žáka se konal dne
- 3/ Ve spolupráci třídního učitele s lékařem byla ověřena fakta (věrohodnost omluvenky, porušování léčebného řádu apod.).
- 4/ Výchovným poradcem bylo zpracováno vyjádření k případu záškoláctví.

5/ Vzhledem k pokračujícímu záškoláctví žáka byli dne.....zákonní zástupci písemně pozváni do školy na jednání výchovné komise.

6/ Jednání výchovné komise se konalo dne

7/ Záškoláctví přesáhlo (25)..... neomluvených hodin a pokračuje. Oznamuje se jako
přestupek na Školskou přestupkovou komisi
..... .

Poznámka:

.....

.....

Datum třídní učitel/učitelka ředitel/ředitelka razítko školy

Přílohy: podklady k jednání Školské přestupkové komise

1. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka k návštěvě školy
2. Kopie zápisu z pohovoru se zákonnými zástupci žáka
3. Písemné vyjádření výchovného poradce
4. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka na jednání výchovné komise
5. Kopie zápisu z jednání výchovné komise

Příloha číslo 2

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Hlava I

Obecná ustanovení

Článek 1

Předmět úpravy

(1) Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů (dále jen „žák“) ve školách a školských zařízeních v souladu se Strategií prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy, Národní strategií protidrogové politiky, Strategií prevence kriminality – všechny strategie vždy na příslušná období, § 29 odst. 1 a § 30 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, Konceptí státní politiky pro oblast dětí a mládeže:

- a) vymezuje aktuální terminologii, která je v souladu s terminologií v zemích EU a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu a školního řádu,
- b) popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka,
- c) definuje Minimální preventivní program (u subjektů, které žádají o dotaci, Minimální preventivní program – dále jen Minimální preventivní program),
- d) doporučuje postupy škol a školských zařízení (dále jen „školy“) při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže (viz příloha č. 1 – 14).

(2) Primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

- a) agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedií, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie
- b) záškoláctví,

- c) závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling
- d) rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
- e) spektrum poruch příjmu potravy,
- f) negativní působení sekt,
- g) sexuální rizikové chování,

(3) Aktivita škol jsou cíleně směřovány k prokazatelně efektivní specifické primární prevenci a eliminaci aktivit z oblasti neefektivní primární prevence. K rozpoznání a zajištění pomoci včasné intervence nebo krizové intervence zejména v případech:

traumatických zážitků- domácího násilí, šikanování, násilného chování, týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání, ohrožování výchovy dítěte, experimentování s návykovými látkami (legální a nelegální návykové látky), rizikových stravovacích návyků vedoucích k poruchám příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

(4) Toto metodické doporučení je určeno pro právnické osoby vykonávající činnost škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT. Doporučováno je k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou. Součástí Metodického doporučení je praktický návod pro školy „Co dělat když“, který obsahuje velice detailní a přitom praktické doporučení ředitelům škol a školním metodikům prevence, jak se zachovat při výskytu určitého rizikového chování ve školách.

Článek 2

Vymezení základních pojmů

(1) Základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti. Jedná se o oblast zabývající se prevencí v oblastech uvedených v Čl. 1 odst. 2 s cílem zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody působené jejich výskytem mezi žáky.

(2) Specifická primární prevence – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

- a) všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,

- b) selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování,
- c) indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

(3) Nespecifická primární prevence – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání. Tento typ prevence je významný v kontextu aplikace různých efektivních a vyhodnotitelných specifických programů.

(4) Efektivní primární prevence – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, především programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, posilování odvahy, stanovování realistických cílů, zvládání úzkosti a stresu apod. Principy efektivní a vyhodnotitelné prevence jsou založeny na soustavnosti a dlouhodobosti, aktivitě, přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti.

(5) Neúčinná primární prevence:

- a) zastrasování a triviální přístup: „prostě řekni ne“, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse, stigmatizování a znevažování osobních postojů žáka/studenta, přednášky, pouhé sledování filmu, besedy s bývalými uživateli (ex-usery) na základních školách, nezapojení žáků/studentů do aktivit a nerespektování jejich názorů, politiku nulové tolerance na škole a testování žáků jako náhražku za kontinuální primární prevenci.
- b) hromadné kulturní či sportovní aktivity nebo návštěva historických a kulturních památek, by měly být pouze doplňkem, na který by měla vždy navazovat diskuse v malých skupinkách.

(6) Minimální preventivní program – konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti. Minimální preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého

pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci nezletilých žáků školy. Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je vyhodnocován průběžně a na závěr školního roku je hodnocena kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence. Dané hodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy.⁶

(7) Školní preventivní strategie je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení. Je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu, jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle, je naplánována tak, aby mohla být řádně uskutečňována. Přizpůsobuje se kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje rozdíly ve školním prostředí. Oddaluje, brání nebo snižuje výskyt rizikových forem chování, zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Má dlouhotrvající výsledky, pojmenovává problémy z oblasti rizikových forem chování. Pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, pacientům či dětem) při zajištění jejich lidských práv a povinností. Podporuje zdravý životní styl, tj. harmonickou rovnováhu tělesných a duševních funkcí s pocitem spokojenosti, chuti do života, tělesného i duševního blaha (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity). Poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu.

(8) Nové metodické doporučení reflektuje aktuální terminologii – rizikové chování. Pojem sociálně patologické jevy je pojmem sociologickým a postihuje fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, krádeže, vraždy apod.), k nimž mimo jiné také musí směřovat opatření primární prevence. Nicméně ve školním prostředí pedagogové pracují s rizikovým chováním, vůči němuž zauímají účinná primárně preventivní opatření s cílem minimalizace projevů i rizik takového chování a případně je diagnostikují a následně přijímají efektivní opatření.

Hlava II

Systém primární prevence rizikového chování

Článek 3

Systém organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků

⁶ § 12 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

(1) MŠMT

- a) v návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence rizikového chování u žáků zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období - akční plán, metodicky podporuje a koordinuje problematiku primární prevence,
- b) vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní,
- c) každoročně vyčleňuje resortní finanční prostředky na specifickou primární prevenci rizikového chování, podílí se na certifikačním procesu a podporuje zejména kvalitní certifikované programy,
- d) vytváří internetový informační komunikační systém odborně garantovaný MŠMT,
- e) rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence na horizontální (meziresortní úrovni), má zřízen poradní orgán Výbor pro koordinaci primární prevence; na vertikální úrovni má zřízen Výbor krajských školských koordinátorů prevence, dále spolupracuje s nadresortními orgány zejména s Úřadem vlády, Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Republikovým výborem pro prevenci kriminality Ministerstva vnitra,
- f) dále spolupracuje s odbornou veřejností – nestátním neziskovým sektorem, pedagogickými fakultami, odbornými fakultami VŠ ČR (zejména Centrem adiktologie 1.LF Psychiatrické kliniky UK Praha), Asociací krajských školských koordinátorů prevence, pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče a dalšími subjekty a institucemi primární prevencí se zabývajících,
- g) koordinuje resortní činnost a spolupracuje s přímo řízenými organizacemi, jakými jsou Výzkumný ústav pedagogický, Institut pedagogicko-psychologického poradenství, Národní institut pro další vzdělávání a Národní institut dětí a mládeže, v oblasti primární prevence a efektivně využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací, výzkumné, v oblasti kontrolní využívá odborný potenciál České školní inspekce,
- h) metodicky podporuje krajské školské koordinátory prevence a rozvíjí spolupráci v krajích.

(2) Krajský úřad – zahrnuje krajské úřady i Magistrát hl. m. Prahy (dále jen „KÚ“)

- a) koordinuje činnosti jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na krajské úrovni a zajišťuje naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy,

- b) v rámci organizační struktury krajského úřadu pověřuje vhodného pracovníka funkcí "krajského školského koordinátora prevence"
- c) vytváří podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů ve školách svého regionu a věcně kontroluje jejich plnění
- d) zabezpečuje funkční systém vzdělávání pedagogických a dalších pracovníků školství na úrovni kraje, zaměřený na zvyšování jejich odborné způsobilosti pro činnost v oblasti prevence,
- e) zařazuje do dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji témata týkající se zejména specifické ale i nespecifické primární prevence,
- f) v rámci koncepce školské politiky a své pravomoci zřizuje pedagogicko-psychologické poradny⁷ (dále jen PPP), zajišťuje financování metodiků prevence PPP.

Krajskému úřadu se doporučuje každoročně vyčleňovat z jeho rozpočtu finanční prostředky určené výhradně na specifickou primární prevenci a rozlišit při statistických sběrech dat aktivity specifické prevence všech návykových látek (alkohol, tabák a nelegální drogy) a prevence dalšího rizikového chování.

(3) Krajský školský koordinátor prevence

- a) za účelem koordinace činností realizovaných v rámci krajské koncepce prevence spolupracuje především s krajským protidrogovým koordinátorem, koordinátorem romské problematiky a krajským manažerem prevence kriminality, pracovníky OSPOD a odboru zdravotnictví KÚ; spolu s nimi a s dalšími subjekty podílejícími se na prevenci v rámci kraje se aktivně účastní vytváření a zdokonalování krajské koncepce prevence nebo krajské strategie na příslušné období, prosazuje přitom naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii MŠMT a Akčním plánu realizace strategie prevence rizikového chování,
- b) monitoruje situaci ve školách v regionu z hlediska podmínek pro realizaci Minimálních preventivních programů a navazujících aktivit v oblasti prevence,
- c) metodicky vede a spolupracuje s metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách zřizovaných krajem při koordinaci preventivních aktivit škol v rámci kraje a participuje na zajišťování pracovních porad (seminářů) pro školní metodiky prevence, kteří ve školách v kraji působí, spolupracuje a metodicky podporuje školská zařízení zřizovaná krajem,
- d) shromažďuje informace o realizaci Minimálních preventivních programů a o realizaci dalších preventivních, kontrolních a represivních opatření v oblasti rizikového chování ve školách a školských zařízeních na území kraje;

⁷ § 35 odst. 2 písm. j) zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) a § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů).

- e) provádí kontrolu naplňování Minimálních preventivních programů a připravuje jejich vyhodnocení, využívá získané informace pro návrhy inovací v krajské koncepci a programu prevence a prostřednictvím Rady kraje předkládá souhrnné informace MŠMT,
- f) sumarizuje návrh na financování Minimálních preventivních programů a dalších aktivit v oblasti prevence ze státních zdrojů.
- g) vytváří závěrečnou kvalitativní a kvantitativní zprávu za oblast prevence rizikového chování v rámci kraje, ve spolupráci s krajským protidrogovým koordinátorem, zprávu zasílá každoročně na MŠMT,
- h) je členem Výboru krajských školských koordinátorů.

(4) Metodik prevence v pedagogicko-psychologické Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně (dále PPP)

- a) zajišťuje za PPP specifickou prevenci rizikového chování a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem podle odstavce (2),
- b) zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence⁸, organizuje pro ně pravidelné pracovní porady (semináře) a poskytuje jim individuální odborné konzultace,
- c) na žádost školy a školského zařízení pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a dalšími pedagogickými pracovníky řešit aktuální problémy související s výskytem rizikového chování,
- d) udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a subjekty, které se v kraji v prevenci angažují,
- e) spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy či jiná hodnocení a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,
- f) pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání v problematice specifické prevence,
- g) minimální rozsah činnosti metodika prevence v PPP je 0,5 úvazku, doporučený rozsah činnosti je plný úvazek⁹.
- h) má VŠ vzdělání.

(5) Ředitel školy a školského zařízení

Je přímo zodpovědný za prevenci a za řešení zjištěných projevů rizikových forem chování. Vytváří podmínky pro předcházení rozvoje rizikového chování zejména

⁸ § 5 odst. 3 písm. e) vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ § 5 odst. 3 písm. e) vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

- a) zabezpečením poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci rizikového chování, koordinací tvorby, kontrolou realizace a pravidelným vyhodnocováním Minimálního preventivního programu školy¹⁰,
- b) zapracováním do školního řádu a vnitřního řádu řešením aktuálních problémů souvisejících s výskytem rizikového chování ve škole¹¹,
- c) jmenováním školního metodika prevence, pedagogického pracovníka, který má pro výkon této činnosti odborné předpoklady, kvalifikaci, případně mu zajistí podmínky ke studiu k nezbytnému výkonu specializovaných činností v oblasti prevence rizikového chování¹²,
- d) pro systematické další vzdělávání školního metodika v oblasti specifické primární prevence¹³ a pro činnost školního metodika s žáky a zákonnými zástupci nezletilých žáků ve škole,
- e) podporou týmové spolupráce školního metodika, výchovného poradce, školního psychologa/školního speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy při přípravě, realizaci a vyhodnocování Preventivního programu¹⁴,
- f) spoluprací s metodikem prevence v PPP a s krajským školským koordinátorem prevence,
- g) podporou aktivit příslušného obecního úřadu zaměřených na rozvoj zdravého životního stylu
- h) monitorováním a vyhodnocováním realizace Preventivního programu a realizace dalších opatření, ve školním řádu a vnitřním řádu musí být popsána kontrolní a sankční opatření v oblasti rizikového chování ve škole.

(6) Školní metodik prevence

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny příslušným právním předpisem.¹⁵

Standardní činnosti školního metodika prevence

Metodické a koordinační činnosti

¹⁰ § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, § 5 odst. 3 a § 29 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

¹¹ § 7 odst. 2 písm. b) vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

¹² § 7 odst. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 9 odst. 1 písm. c) a odst. 2 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

¹³ § 24 odst. 3 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

¹⁴ § 7 odst. 1 vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ příloha č. 3/II vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

- 1) Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy.
- 2) Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů.
- 3) Metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.).
- 4) Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 5) Koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti.
- 6) Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými, a dalšími zařízeními a institucemi), které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 7) Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.
- 8) Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence sociálně patologických jevů v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.
- 9) Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření.

Informační činnosti

- 1) Zajišťování a předávání odborných informací o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.
- 2) Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.
- 3) Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence sociálně patologických jevů (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce i jednotliví odborníci).

Poradenské činnosti

- 1) Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování; poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).
- 2) Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.
- 3) Příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.

(7) Třídní učitel (ve vztahu k primární prevenci):

- a) spolupracuje se školním metodikem prevence při zachycování varovných signálů¹⁶, podílí se na realizaci Preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě,
- b) motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy,
- c) zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci nezletilých žáků třídy,
- d) získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštěnostech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí.

Článek 4

Začlenění primární prevence rizikového chování u žáků do školních vzdělávacích programů

(1) Do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy¹⁷ je začleněna problematika prevence rizikového chování u dětí, v případě, není-li vydán rámcový

¹⁶ příloha č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních – poradenské činnosti odst. 2.

¹⁷ § 5 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

vzdělávací program¹⁸, je tato problematika začleněna do osnov tak, aby se prevence rizikového chování u žáků stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojímána jako nadstandardní aktivita škol.

(2) Každý pedagogický pracovník dbá, aby uplatňovaná prevence rizikového chování u žáků podle odstavce 1 byla prováděna komplexně, tj. ve všech oblastech školního prostředí a života, jichž se prevence rizikového chování u žáků dotýká:

- a) Psychosociální dovednosti (soběstačnost, autonomie, důstojnost, seberealizace, spokojenost v rodinných, přátelských a dalších mezilidských vztazích, sociální a kulturní integrovanost, tvořivost, schopnost milovat, pracovat a žít v souladu s rozmanitou kulturou a světem).
- b) Existence (pečuji o sebe, o svůj zevnějšek, volím mezi zdravým a nezdravým způsobem života, jsem nezávislý a mám představu o své budoucnosti, věřím v budoucnost, vnímám, že život má smysl).
- c) Sounáležitost (vnímám se jako součást životního prostředí a Země, cítím se bezpečně ve škole, ve městě, jsem oceňován a ostatní si mě váží, mám kamarády a vážím si jich, umím se o sebe postarat a přijímat zdravotní/sociální pomoc a služby).
- d) Adaptabilita (dávám pozor na sebe a svůj zevnějšek, jsem žák, účastním se sportovních a rekreačních aktivit, setkávám se s lidmi a trávím s nimi volný čas, plánuji si volbu profese nebo zaměstnání, řeším s odvahou své problémy, mám právní povědomí).

(3) Minimální preventivní program

- a) je preventivním programem školy a školského zařízení,
- b) je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. upravovaného přílohou.
- c) vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,
- d) jasně definuje dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle,
- e) je naplánován tak, aby byl realizovatelným,
- f) je přizpůsobován kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje specifika ve školním prostředí,
- g) oddaluje nebo snižuje výskyt rizikového chování
- h) zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,
- i) má dlouhotrvající vliv na změnu chování,
- j) pojmenovává problémy z oblasti rizikového chování dle čl. 1, odst. 1 a případné další rizikové projevy chování,

¹⁸ § 5 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

- k) pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, dětem a žákům zdravotně či sociálně znevýhodněným) při ochraně jejich lidských práv,
- l) podporuje zdravý životní styl a usiluje o předávání vyvážených informací a dovedností.

Článek 5

Minimální preventivní program školy, školského zařízení (dále jen škola)

(1) Na tvorbě a realizaci Preventivního programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence, při tvorbě a vyhodnocování Preventivního programu školní metodik prevence dle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP¹⁹.

(2) Škola vždy zpracovává Minimální preventivní program (v případě programu realizovaného externím subjektem doporučení viz Příloha 1.), který podléhá kontrole České školní inspekce. K zahájení nebo rozvinutí prioritních preventivních projektů realizovaných jako součást Preventivního programu nebo k zabezpečení Preventivního programu může škola využít dotačního řízení v rámci prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT nebo krajů na daný rok.

Článek 6

Odměňování školního metodika prevence a metodika prevence v PPP

- (1) Pedagogickému pracovníkovi, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti²⁰, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně podle §133 Zákoníku práce.²¹

(2) Nezbytnými dalšími kvalifikačními předpoklady dle odstavce 1 se rozumí studium k výkonu specializovaných činností v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin ukončené

¹⁹ příloha č. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních – informační a metodická činnost odst. 8.

²⁰ § 9 odst. 1 písm. c) a odst. 2 vyhlášky č. 317/2005 o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

²¹ § 133 zákona 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí (program zahrnuje 250 hodin přímé i nepřímé výuky, včetně stáží na odborných pracovištích poskytujících poradenskou, intervenční a léčebnou pomoc – *dle Standardů pro udělování akreditací DVPP*). Studium k výkonu specializovaných činností stanoví § 9 vyhlášky MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů.

(3) S přihlédnutím k náročnosti a odbornému zaměření činnosti školního metodika prevence není vhodné slučovat jeho funkci s funkcí výchovného poradce.

Hlava III

Závěrečná ustanovení

Článek 7

Zrušovací ustanovení

Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č. j.: 20 006/2007-51.

Článek 8

Účinnost

Metodické doporučení nabývá účinnosti dnem 1. 11. 2010.

Ing. Ladislav Němec
náměstek ministra

Volba partnera při realizaci Minimálního preventivního programu

Praktický návod pro školy – Jak vhodně zvolit Minimální preventivní program.

Za výběr externího partnera (NNO, PPP, SVP apod.), který pomáhá na škole realizovat Minimální preventivní program, vždy zodpovídá ředitel školy. Proto by měl vybírat zodpovědně.

Jak postupovat, jestliže externí organizace -

- 1) Má program certifikovaný MŠMT nebo Úřadem vlády (u programů zaměřených na primární prevenci uživatelů návykových látek)
 - Pokud má program organizace certifikát odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence uživatelů návykových látek, lze předpokládat, že takovýto program je to efektivní pro vaši školu. V tomto případě již další znaky dobrého programu nemusíte číst, protože certifikovaný program je všechny naplňuje.
- 2) Nemá program certifikovaný, zaměřte svou pozornost na to, do jaké míry a v jaké kvalitě organizace nabízí -
 - a) Komplexní informace o programu (jak a co + časový rozpis) předem.
 - a. Organizace je schopná vám předem poskytnout informace o tom, jak bude program ve vaší škole probíhat. Kolik obsahuje hodin, jaké témata se v jednotlivých částech probírají, kdo bude program lektorovat atd.
 - b) Schopnost pružně reagovat a připravit program tak, aby co nejlépe vystihnul potřeby školy
 - a. Znakem kvalitního programu je také to, že dokáže pružně reagovat na potřeby školy, ba dokonce, jednotlivých třídních kolektivů a témata i délku programu tomu přizpůsobit.
 - c) Přizpůsobení věku cílové skupiny
 - a. Stejně tak by měl být program primární prevence přizpůsobený cílové skupině, jinak vypadá práce s dětmi na ZŠ, jinak na SŠ. Kvalitní organizace by vás měla informovat o tom, pro jakou cílovou skupinu jsou jejich programy připravené, ideální je, pokud má varianty programu pro různé věkové skupiny.
 - d) Přítomnost pedagoga na programu – program nemá co skrývat
 - a. Škola má po celou dobu vyučování zodpovědnost za své žáky. Pedagog musí být vždy přítomen na programu. Mimo jiné jenom tak můžete ověřit

kvalitu programu. Pokud by organizace vyžadovala nepřítomnost pedagoga na hodině a odůvodňovala to tím, že děti se před pedagogem budou stydět a nebudou mít tendence se otevřít – je to znak neprofesionality.

- e) Proškolení lektori
 - a. Organizace je schopná doložit doklady o vzdělání lektorů, kteří mají pravidelnou supervizi.
- f) Akreditace neznamena kvalitni program pro práci s žáky
 - a. POZOR! Akreditace se uděluje pouze pro programy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. To, co zažijete na akreditovaném programu, nemusí být to stejné, co bude organizace řešit v rámci práce s dětmi. Akreditace = program pro dospělé, Certifikace = program pro děti.
- g) Organizace je schopna poskytnout podporu a informace i pedagogům
 - a. Organizace nabízí nejen krátkodobé akce s dětmi, ale kontinuálně pracuje i s pedagogy školy a metodicky je vede při realizaci Preventivního programu.
- h) Financování organizace je průhledné, zdroje financování jsou důvěryhodné.
 - a. Organizace zřetelně deklaruje, z jakých zdrojů je její aktivita podporována.
 - b. Programy, které jsou nabízeny zdarma, musejí mít svého donora. Zajímejte se, kdo za financováním programu skutečně stojí.
- i) Program není organizován hromadně (přednášky v tělocvičnách apod.) maximálně 30 dětí, nebo max. 1 třída)
 - a. Hromadné předávání informací v rámci krátkodobých aktivit, jednorázových přednášek a besed se ukázalo jako neefektivní.
- j) Program nabízí jasné a vyvážené informace – ne zastrašování, sliby, zavádějící informace, zakazování.
- k) Program je realizátorem evaluován, škola je seznamována se zpětnou vazbou realizace programu.